

ЖАҲОН АДАБИЁТИ ДУРДОНАЛАРИ

822.161.
С-43.

Юлиан СЕМЁНОВ

БАҲОРНИНГ ҲИ ЕТТИ ЛАҲЗАСИ

821.161

С-43

ЖАҲОН АДАБИЁТИ ДУРДОНАЛАРИ

ЮЛИАН СЕМЁНОВ

**БАҲОРНИНГ ЎН
ЕТТИ ЛАҲЗАСИ**

(роман)

-3745-12

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA ORTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

AXBOROT RESURS MARKAZI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA ORTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

AXBOROT RESURS MARKAZI
2-FILIALI

«KAMALAK-PRESS»

ТОШКЕНТ-2019

УЎК: 821.161.1-31

КБК: 84(2Рос)

С - 43

Юлиан Семёнов. «Баҳорнинг ўн етти лаҳзаси» / роман / рус тилидан Туйғун Валиев таржимаси/ «Жаҳон адабиёти дурдоналари» туркуми – Т.: «Kamalak-press», – 2019. – 400 б.

Нашрга қайта тайёрловчи, иктибос ва изоҳларни киритувчи:

Эргашбой МАТЁҚУБОВ

АЗИЗ КИТОБХОНЛАР!

Қўлингиздаги ушбу китоб рус адиби Юлиан Семёнов қаламига мансуб “Семнадцать мгновений весны” романининг Туйғун Валиев томонидан “Баҳорнинг ўн етти лаҳзаси” номи остида таржима қилинган кўринишидир.

Шуни билингики, бадиий асарни таржима қилиши (айниқса, туркий тилларга мансуб бўлмаган тилдан таржима қилиши) шу асарни қайтадан ёзиш билан тенг қийинчиликка эга. Шу тилдаги ибораларни сўзларни, жумлаларни ёки мақол-маталларни маромига етказиб таржима қилиши жуда мушкул иш ҳисобланади. Чунки бунда таржимондан бевосита энг камида иккита хорижий тилни мукамал билиши, шунингдек, ўша тил эгалари – халқнинг турмуш-тарзи, этнографиясини, маданиятини ва тарихини мукамал билиши талаб этилади. Шунинг учун Туйғун Валиев ҳам доимо халқимизнинг, айниқса, ўқувчи ёшларимизнинг таҳсин-у ташаккурига сазовор бўлган. Биз ҳам таржимон Туйғун Валиевдан ушбу хизматлари учун беҳад хурсандимиз!

Ушбу китобда фашистлар империясининг охириги кунлари тасвирланган. Фашистлар ўзларининг ёвуз ниятларини амалга ошира олмадилар. Лекин сўзсиз таслим бўлишига ҳам рози эмаслар. Бундай вазиятда жосуслар фаол ҳаракат қиладилар. Рус жосуси Штирлиц (Максим Максимович Исаев) бундай ҳолатда қандай ишларни амалга оширганлигини ушбу китобни ўқиш давомида билиб оласиз.

Ушбу китоб илк бор ўзбек тилида 1973-йилда чоп этилган. Бу даврда чоп этилган найрида айрим сўз ва жумлаларнинг маъноси изоҳланмаган ёки русча сўзлар орқали берилган эди. Бу ҳолат билан биз таржимонларни ёки ўша давр наشريёт ходимларини камситиш фикридан йироқмиз. Фақат ҳозирги давр китобхонларининг талаб ва илтимосларига асосан изоҳталаб сўз ва жумлаларнинг маъноси тўлиқлигича (асарга киритилган изоҳ ва иктибосларнинг аксарияти рус тилидаги кўринишида ҳам, ўзбек тилида чоп этилган олдинги нашрларида ҳам йўқ) берилди. Русча ва байналмилал сўзлар, имкони борича, она тилимизга мосланган ҳолда берилди. Иккинчидан, ушбу китобнинг олдинги нашрларида негадир чалкашлик (балким, техник хатоликдир) бор, яъни асардаги воқеалар кетма-кетлиги рус тилидаги кўриниши билан бир хил эмас – боғлиқлик йўқолган. Асарнинг ушбу нашрда бу чалкашлик тўғриланди, яъни рус тилидаги кўриниши билан бир хил кетма-кетликда ва мундарижа асосида қайта таҳрир қилинди.

УЎК: 821.161.1-31

КБК: 84(2Рос)

ISBN: 978-9943-5684-2-6

© Юлиан СЕМЁНОВ

© «Kamalak-press» нашриёти 2019 йил.

АСАР АСОСИДАГИ ТАФАККУР ГУЛШАНИ

Бир қўли билан ёмонлик, иккинчи қўли билан яхшилик қилаётган одамларга ишониб бўлмайди. Яратганнинг қули бўлган инсонга хос пала-партиш ва иккиланишни кечириб бўлса, сиёсатни белгиловчи кишилар, ҳокимиятни қўлида ушлаб турган қўшин ёки давлат арбобларида бу нарсани кечириб бўлмайди.

***

Артист саҳнада ўхшатиб ўйнай олмаса, унинг башарасига ачиган помидор улоқтиришади, ёзувчи ҳақиқатни ёзмаса ва ёзгани мантиққа мос келмаса, танқидчиларнинг ҳажв ва нафрат тўла кулгисига учрайди.

***

Сиз маймунга ишонсангиз, мен худога ишонаман. Сиз маймунга ишонасиз, чунки бу ишонч сизнинг маънавий дунёнгизга мос, мен эса худога ишонаман, зеро бу менинг маънавий дунёмга мос.

***

Кўзингизни очиб, ўзингизнинг кимлигингизга назар ташланг. Ўзингизни ҳурмат қилишни ўрғанинг ва ҳеч нарсадан қўрқманг. Агар инсоннинг инсонийлик бурчини тушуниб олсангиз, бу дунёдаги ҳамма даҳшатлар хомхаёл ва кулгилдир!»

***

Мен миллион йил яшашим мумкин! Мени фирибгар деб ўйла-сангиз керак! Йўқ, ундай эмас, мен фақат тиббиёт ходимларимизга қараганда дадилроқ фикр қиламан! Касал деган нарса йўқ! Ошқозон яраси ёки силни даволаш кулгили! Хужайраларни даволаш керак! Абадий ёшликнинг пойдевори – парҳез, тўғри нафас олиш ва соғлом руҳиятдир! Агар сиз тирик нарсанинг асосини ташкил қилган хужайрани тўғри озиқлантириб турсангиз, унга тўғри кислотород бериб турсангиз, уни машққа ўргатсангиз, шу хужайра ва сизнинг моҳиятингизни ташкил этган бошқа миллиард-миллиард хужайралар билан суҳбат қилиб турсангиз, уларни ўз иттифоқчигизга айлантирган бўласиз. Ҳар бир киши тасодиф ва вазиятлар гирдобиди яшовчи заиф инсон эмас, балки куёш остида шу давргача яшаб келган давлатлардан энг онглиси бўлмиш миллион-миллион хужайралар давлатининг доҳийсидир! Юлдузлар оламларнинг, галактикаларнинг доҳийсидир.

***

Мен камгап одамларни яхши кўраман... Агар дўстинг камгап бўлса – у чинакам дўст, агар душман бўлса – чинакам душман. Улардан ўрганса арзийди...

* * *

Вақтнинг оқибатидан кўрқмай, ундан эркин фойдаланадиган кишилар ер юзида энг бахтли кишилар бўлса керак...

* * *

Инсон табиати баҳс пайтида жуда яхши билинади.

* * *

Инсоният тараққиётини тўхтатиш учун черков озмунча куч сарфламади. Черковнинг қайси даври ҳақида гапирётганимни тушунаётган бўлсангиз керак?

* * *

Танқид қилиш-у заҳар сочишдан осони йўқ. Оқилона ҳаракат дастурини кўрсатиш қийинроқ.

* * *

Айтилмаган, лекин қайта-қайта кўнгилда қайтарилган сўзлар шеърга айланиб кетиши ёки ҳеч рўёбга чиқмай қалбда озир юк бўлиб қолиши лозим.

* * *

Мен астрологияни¹ рад этаман, – анчагина ўйлагач, аста жавоб берди астроном, – аммо астрономия олдида тиз чўкаман.

* * *

Ўз фикридан қайтиш – обрўни тушириш билан баб-баравар.

* * *

– Ўлим ҳаётдан фақат икки омил: ҳажм ва ҳаракат билан фарқ қилади. Тирик жсон гўрдан каттароқ ёпиқ бинода яшайди, холос.

* * *

Мен кўрс бўлиб кўринишдан кўрқмайман. Мен сиздан кўрслик аломати бўлмиш тўғри гапни айтаверишни сўрайман. Тўғри гап – кўрсликнинг энг юксак, одилона ва мақсадга мувофиқ кўринишидир. Ёки, аксинча айтганда, ҳис-туйғуларга ишониб, гапирган гапнинг шакли устида бош қотириб ўтирмайман.

“GOLD STAR EDUCATION”

НТМ директори – МАТЁҚУБОВ Э. Р

¹ Астрология – қадим вақтларда кенг тарқалган, юлдузларнинг ўрнашишига қараб кишиларнинг тақдирини олдиндан айтиб бериш билан шуғулланадиган сохта фан.

Отам хотирасига бағишлайман.

«КИМ АСЛИДА КИМ?»

Штирлиц бирпас хайрон бўлиб қолди: шу мавсумда боғда булбул сайрарди. Ҳаво совуқ, осмон кўкимтир, тева-рак-атроф баҳор келишидан дарак бериб, нозик акварелни¹ эслатиб турса-да, ерни қалин қор босиб ётарди. Унда ҳали тунда эрийдиган қорга хос ним кўкиш ранг йўқ эди.

Кекса дарахтларнинг йўғон танаси қорайиб турарди; боғдан янгигина музлатилган балиқ иси келарди. Ҳар кўк-ламдаги каби арча-ю тоғ теракларнинг чириган хазонлари ифори ҳали сезилмаса-да, сукунат босган қоп-қора боғда булбул дам чертиб-чертиб, дам чуруллаб – минг бир оҳангда хониш қиларди.

Штирлиц бувасини хотирлади. Серсоқол, бароқ кош чол кушлар билан тиллашарди. У читтакларни алдаб чақирарди-да, сўнг дарахт тагида ўтириб, узоқ вақт митти қанотли жонзотлардан нигоҳини узмасди. Бундай кезларда қариянинг кўзлари ўзи парвона бўлаётган кушларники каби жавдирар, табиатнинг ажиб. Мўъжизалари ҳам ундан мутлақо ҳадиксирамасди.

– Чур-чур-чур-р-р! – кушчаларга тақлид қилиб хуштак чаларди бобо.

Читтаклар эса бетиним сайраб, унинг овозига ишонч билан жавоб қайтаршарди.

Куёш боғди, қора дарахтларнинг танаси оппоқ қор устига бир текисда гунафшаранг соя ташлади.

«Бечора совуқда қотиб қолмасайди, – ўйларди Штирлиц, шинелига² яхшилаб ўраниб, уйга қайтаркан. – Унга

¹ Акварель (французча: aquarelle, асли латинча: aqua – сув) – рассомлик санъатида ишлатиладиган бўёқ ва шу бўёқ билан бажарилган ранг-тасвир асари.

² Шинель (русча) – махсус матодан тикиладиган, махсус бичимдаги пальто.

ёрдам ҳам бера олмайсан: булбул зоти борки, одамларга ишонмайди».

Штирлиц соатига қаради: роппа-роса етти.

«Ҳозир келади, – ўйлади Штирлиц. – У доим вақтида келарди. Ҳеч ким кўрмаслиги учун станциядан ўрмон орқали ўтиб келишини ўзим тайинлаган эдим унга. Ҳечқиси йўқ. Кутиб тураман. Бу ер гўзал жой, кутиш ҳам гашт...» Бу жосусни Штирлиц доимо шу ерда, кўл бўйидаги уйда қабул қиларди. Бу яширин уй жуда қулай, теварак-атроф тинч, одамлар кўзидан пана, қуюқ эманзорда жойлашган. У СС¹ обергруппенфюрери² Полни бомбардимон пайтида ҳалок бўлган «Опера» раққосаларининг болалари ихтиёридаги бу дала ҳовлини сотиб олиш учун пул ажратишга кўндираман деб уч ой овора бўлди. Бола фақирлар жуда баланддан келдилар. СС ва СД³ хўжалик сиёсатига жавобгар бўлган Поль Штирлиц таклифини рад қилаверди. «Ақлингизни едингизми, – деган эди у, – кичикроқ бир уйни ижарага олинг. Бунчалик зеб-зийнатга интилиш нимаси? Биз пулни бўлар-бўлмасга исроф қила олмаймиз! Шундай қилсак, бутун уруш оғирлигини зиммасига ортган миллатга нисбатан хоинлик қилган бўламиз».

Штирлиц бу ерга ўз бошлиғи – хавфсизлик хизматининг сиёсий махфий қузатув хизмати бошлиғи, ўттиз тўрт ёшли СС бригаденфюрери⁴ Вальтер Шелленбергни⁵ олиб келишга мажбур бўлди. Гўзалликнинг қадрига етадиган, жуда идрокли ва оқил одам бўлган Шелленберг жиддий айғоқчилар билан суҳбат қилиш учун бундан яхшироқ жойни топиш қийин эканлигини дарҳол фаҳмлади. Дала

¹ СС (немисча: SS — қўриқлаш қўшинлари) – Германия фашистларининг ташкилоти, фашист тузумининг бош таянчларидан бири. Нюрнбергдаги халқаро ҳарбий трибунал СС ни жинойтчи ташкилот сифатида эътироф қилган.

² **Обергруппенфюрер** (немисча: Obergruppenführer) – фашистлар Германиясида СС қўшинлари генерали.

³ СД – (немисча: SD — хавфсизлик хизмати) – Германия фашистларининг ташкилоти – СС нинг таркибий қисми.

⁴ **Бригаденфюрер** (немисча:) – нацистлар Германиясида СС қўшинида махсус юқори даражали унвон. Ҳозирги вақтда генерал майор унвонига тўғри келади.

⁵ **Вальтер Фридрих Шелленберг** (1910-1952) – нацистлар Германиясидаги СС бригаденфюрери, генерал. Ташки разведка хавфсизлик хизматининг раҳбари.

ҳовли қалбаки шахслар номига сотиб олинди ва Робер Лей номидаги халқ кимё корхонасининг бош муҳандиси Бользен деган киши ихтиёрига ўтди. У катта маош ва яхши овқат эвазига қоровул ёллади. Ана шу Бользен деган кимса СС штандартенфюрери¹ фон Штирлицнинг ўзи эди.

... Дастурхон тузаб бўлгач, Штирлиц қабул қилгични кўйди. Лондон хушчақчақ бир кунни эшиттирарди. Америкалик Глэн Миллер оркестри² «Қуёшли водий серенадаси» фильмидан мусиқа асарини ижро этарди. Бу фильм Гиммлерга³ маъқул тушиб, Швециядан унинг бир нусхаси сотиб олинган эди. Шундан бери бу тасмани Шаҳзода Альбрехтштрассе ертўласида, айниқса, маҳбусларни сўроқ қилиш мумкин бўлмаган тунги бомбардимон пайтларида тез-тез томоша қилиб турардилар.

Штирлиц кўнгироқ чалиб, қоровулни чақирди ва у келгач, деди:

– Бугун сиз шаҳарга, бола-чақаларингиз олдига боришингиз мумкин. Эртага эрталаб соат олтига етиб келинг, агар мен ҳали жўнаб кетмаган бўлсам, аччиқ, иложи борича, аччиқ қаҳва дамлаб берасиз...

«АЛЕКСГА.

Берлиндан.

Февраль ойида Шарқий фронтдаги рўшнларнинг сон ва жанговар гуруҳлари тўғрисида маълумот.

1. «Курландия»: қўшинлари гуруҳи – 20 та, қўшилма сони – 232 минг киши, жанговар таркиб – 110 минг киши.

2. «Шимол»: қўшинлари гуруҳи – 28 та, қўшилма сони – 384 минг киши, жанговар таркиб – 141 минг киши.

¹ **Штандартенфюрер** (немисча: Standartenführer) – Фашистлар Германияси Қуролли кучларининг СА ва СС ходимларининг унвони. Ҳозирги вақтда полковник унвонига тўғри келади.

² **Оркестр** (французча) – мусиқа асарини биргаликда ижро этадиган турли хил чолғу асбоблари йиғиндиси ва шу асбобларни чалувчи мусикачилар жамоаси

³ **Генрих Луйтпольд Гиммлер** (1900-1945) – нацистлар Германияси ва партиясининг асосий раҳбарларидан бири. СС рейхфюрери, Ички ишлар рейхминистри, Империя хавфсизлиги бош бошқармаси раҳбари лавозимларида фаолият юритган. Нюрнбергдаги халқаро ҳарбий трибунал уни асосий жинойтчи сифатида ўлимга ҳукм қилган, лекин у 1945-йил 23-майда ўз жонига қасд қилган.

3. «Висла» – 37: қўшилма сони – 527 минг киши, жанговар таркиб – 141 минг киши.

4. «Марказ»: қўшинлари гуруҳи – 43, қўшилма сони – 413 минг киши, жанговар таркиб – 191 минг киши

5. «Жануб» – 35: қўшилма сони – 449 минг киши, жанговар таркиб – 143 минг киши, умумий сони – 865 минг киши.

Умумий жанговар таркиб – 2 миллион 5 минг киши.

Манбаси – захира қўшин подполковниги,

ЮСТАС»

«АЛЕКСГА

Венадан

Мазмуни – 01. 02. 1945-йилга келиб захира қўшинининг сони:

а) захира таркиби, тарбияланувчилар ҳам қўшилганда 546 минг киши.

б) ўқув-ҳарбий қисмларининг доимий таркиби – 147 минг киши.

в) ҳарбий мактаблар ва курслардаги курсантлар – 113 минг киши.

г) гоститалларда даволанаётганлар – 650 минг киши.

д) ландвер¹ қисмлар – 205 минг киши.

е) гарнизон² қисмлар – 18 минг 500 киши.

ж) бошқа хизмат ва ҳарбий қисмлар – 143 минг киши

з) ҳисобга олинмаган шахсий таркиб – 310 минг киши

Жами – 2 миллион 132 минг 800 киши.

Манбаси – Қўшилмалар бирлашган қўмондонлиги стенографи³

ШВАРЦ»

¹ Ландвер (немисча) – XIX– XX асрларда Германия, Пруссия, Австро-Венгрия, Швейцарияда ҳарбий хизматни ўтамаган, лекин фавкулдда ҳолатларда қўшинга чақирилувчи ёшлар ва истеъфодаги ҳарбийлар.

² Гарнизон (французча: garnison – таъминламок; куроллантирмок) – истехком ёки қалъада доимий ёки вақтинча турадиган ҳарбий қисмлар мажмуи.

³ Стенография (юнонча: stenos – тор, сикик, қиска ва графин) – қискартирилган тезкор ёзиш усули ва шундай ёзув; алоҳида қиска белгиларнинг мавжудлиги, сўз унсур (қисм)ларини қискартириш ёки ёзмай ташлаб кетиш, сўзлар ва сўз бирикмаларини қўшиб ёзиш стенографиянинг асосий белгиларидир. Стенографчи – тезкор ёзувчи котиб.

«АЛЕКСГА

Олинган ҳужжатлардан шундай хулоса чиқариш мумкинки, 1945-йил январида Германия саноати:

Ўқ-дориларни 1941-йилдагига қараганда уч марта кўп; қурул-аслаҳаларни 1941-йилдагига қараганда икки марта кўп; танкларни 1941-йилдагига қараганда етти марта кўп; самолётлар 1941-йилдагига нисбатан уч марта кўп; кемаларни 1941-йилдагига нисбатан бир ярим баравар кўп ишлаб чиқарган.

Манбаси – режалаштириш масалалари бўйича рейхсканцлер¹ Шпеер ёрдамчисининг котиби.

ГРЕТТА»

«АЛЕКСГА

Копенгагендан

Кеча Испания байроғи остидаги яхтага² юқори унвонли икки СД зобити ўтирди. «Мовий осмон» деб аталган яхта Стокгольмга йўл олди. СД зобитлари қўлида муҳандис-гидрологлар³ ҳужжати бор. Уларни полиция бошлиғи Шиллебург кузатиб қолди.

Манбаси – порт карантин⁴ хизмати

ЗИГФРИД»

«АЛЕКСГА.

Мюнхендан.

РХСА⁵ маҳаллий бўлимига юқори мансабли СС зобит-

¹ Рейхсканцлер (немисча: Reichskanzler – империя раҳбари канцлери) – ҳукумат раҳбари. 1871-1918-йиллар ва 1919-1945-йилларда Германияда ҳукумат раҳбари шундай номланган.

² Яхта – спортда ёхуд саёҳат учун ишлатиладиган кичикроқ кема.

³ Гидролог (гидро.. + юнонча: logos – таълимот) – Ер юзидagi сувларни, уларнинг буғланишини, қайта сувга айланишини, сингишини ва бошқа ҳусусиятларини ўрганадиган фан мутахассиси.

⁴ Карантин – 1) касаллик тарқалмаслиги учун вақтинча ажратиб изоляциялаб қўйиш; 2) юқумли касал тарқалган жойдан келган кишиларни, кема ва молларни медицина кўригидан ўтказиш пункти (бу ерда шу маънода).

⁵ РХСА (немисча: Reichssicherheitshauptamt – империя хавфсизлик хизматининг бош бошкармаси) – 1398-145-йилларда фаолият юритган бу ташкилот Германия фашистлар партиясининг хавфсизлик хизмати – СДнинг таркибида бўлган. Бу ташкилот марказий разведка, контрразведка ва катагонлар билан шуғулланган. Раҳбари Гейдрих бўлган.

лари ўз машиналарида келиб туришади. Бу ерда улар бошқа машиналарга, кўпинча француз ва америка автомобилларига ўтириб, Швейцарияга жўнайдилар. Кеча кун бўйи бешта ана шундай машина Швейцарияга жўнаб кетди.

Манбаси – чегара ҳудуди автомобилларига техник хизмат кўрсатувчи уста

АНЖЕЛА».

«АЛЕКСГА.

Лейтцигдан.

Банк ҳар куни савдо учун Испания банкларига – уларнинг аниқ номини ҳали билолганимизча йўқ – каттагина суммада пул жўнатмоқда. Партиянинг оддий аъзолари ёки уларнинг хотинлари 100 000 маркадан то 400 000 маркагача пул топширмоқдалар. Аниқланган маълумотларга қараганда, бу пуллар уларники бўлиши мумкин эмас.

Манбаси – банк газначиси

ТОМАС».

Совет айғоқчисининг раҳбари – Алексга етиб келган бу маълумотларнинг ҳаммаси, иложи борича, синчиклаб қайтадан текширилди. Қайта текшириш натижасида олинган хабарларнинг тўғри эканлигини исботлади. Шундан сўнг улар танишиб чиқиш учун ДМҚ¹ аъзоларига жўнатилди.

Махфий қузатув хизмати раҳбари яқин кунлар ичида ғоятда мураккаб топшириқ олишини тўғри тахмин қилган эди, чунки жуда қизик, хийла чалкаш, кўп жиҳатлари ноаниқ бир манзара рўй бераётган эди.

– Ҳар эҳтимолга қарши, – деди у ўз котибига, – радио билан боғланинг. Улар Юстас учун махсус эшиттириш тайёрласинлар. Аниқ ҳеч нима дейилмасин – топшириқни кутсин. Негадир мен топшириқни у бажарса керак деган ишончдаман. Ҳа, фақат угина бажара олади ва бу унга берилган энг сўнгги топшириқ бўлса керак деган умиддаман.

¹ ДМҚ – Давлат Мудофаа қўмитаси.

12. 02. 1945 (18 : 38)

– Сиз қандай фикрдасиз, пастор¹, инсонда инсонийлик хусусияти кўпми ёки ҳайвонийлик хусусиятими?

– Ўйлайманки, инсонда униси ҳам, буниси ҳам баббаравар.

– Бундай бўлиши мумкин эмас.

– Фақат шундай бўлиши мумкин.

– Йўқ, бундай эмас.

– Акс ҳолда бу хусусиятлардан бири аллақачон устун чиққан бўларди.

– Руҳий дунёни иккиламчи ҳисоблаб, пасткашликни далил қилиб олгансизлар деб бизга таъна қиласиз. Руҳий дунё, ҳақиқатан ҳам, иккиламчидир. Руҳий дунё моддий хамиртурушдай ўсиб чиқади.

– Хўш, ўша хамиртурушингиз нима?

– Шуҳратпарастлик. Уни сиз фахш деб атайсиз, мен эса уни хотинлар билан ётиш ва уларни севишдан иборат соғлом истак деб атайман. Бу – ўз ишингизда биринчи бўлишга қаратилган соғлом интилиш. Бундай интилишсиз инсониятнинг бутун тараққиёти тўхтаб қолган бўлар эди. Инсоният тараққиётини тўхтатиш учун черков озмунча куч сарфламади. Черковнинг қайси даври ҳақида гапираётганимни тушунаётган бўлсангиз керак?

– Ҳа, ҳа, албатта, биламан у даврни. Жуда яхши биламан у даврни, аммо яна бошқа нарсани ҳам биламан. Сизнинг инсонга нисбатан муносабатингиз билан инсонга нисбатан фюрер тарғиб қилаётган муносабат ўртасида фарқ йўқлигини ҳам кўрмоқдаман.

– Шундайми?

– Шундай. У инсонга иззат-нафсини қондирмоқчи бўлган шайтон деб қарайди. Соғлом, кучли, ўзи учун ҳаёт маконини босиб олишни истаган шайтон деб қарайди.

– Сиз қанчалик ноҳақлигингизни тасаввур қилмаёт-

¹ Пастор (лотинча: pastor – чўпон) – протестант черковининг руҳонийси. Приносилар ва католик руҳонийларидан фарқ қилиб, у валинъмат ҳисобланмайди, алоҳида ибодат кийими киймайди, оддий кишилардек ҳаёт кечиради.

гандирсиз, чунки фюрер ҳар бир немисга оддий шайтон эмас, балки малла соч шайтон деб қарайди.

– Сиз эса умуман ҳар бир инсонни шайтон ҳисоблайсиз.

– Мен инсон нимадан пайдо бўлган бўлса, ўша деб ҳисоблайман. Инсон эса маймундан келиб чиққан. Маймун эса асл моҳияти билан ҳайвондир.

– Бу масалада сиз билан келишолмаймиз. Сиз инсоннинг маймундан келиб чиққанлигига ишонасиз, аммо бу жониворнинг қайси туридан келиб чиққанлигини кўрмагансиз ва ўша маймун сизнинг қулоғингизга бу хусусда ҳеч нима деб пичирлаган эмас. Буни ўзингиз сезиб-пайқаб турган эмассиз ва бундай қилолмайсиз ҳам. Ҳа, сиз бунга ишонасиз, чунки бу ишонч сизнинг маънавий дунёнгизга мос.

– Хўш, инсонни мен яратдим, деб худо қулоғингизга пичирлаган эдими?

– Албатта, менга ҳеч ким ҳеч нима деган эмас, инчунун, Худо борлигини сизга исбот қилолмайман ҳам. Буни исбот қилиб бўлмайди, бунга фақат ишониб мумкин. Сиз маймунга ишонсангиз, мен худога ишонаман. Сиз маймунга ишонасиз, чунки бу ишонч сизнинг маънавий дунёнгизга мос, мен эса худога ишонаман, зеро бу менинг маънавий дунёмга мос.

– Шу жойда сиз қартани бошқача чийладингиз. Мен маймунга ишонмайман. Мен инсонга ишонаман.

– Маймундан келиб чиққан инсонга денг. Сиз инсон қиёфасидаги маймунга ишонасиз, мен эса инсон вужудидаги Худога ишонаман.

– Худо ҳар бир инсонда мавжуд деб ўйлайсизми?

– Албатта.

– Фюрер вужудида ҳамми? Геринг¹, Гиммлерда-чи?

– Сиз мушкул савол бердингиз. Биз сиз билан инсон табиати ҳақида суҳбат қиляпмиз. Албатта, бу ярамасларнинг

¹ Герман Вильгельм Геринг (1893-1945) – Нацистлар Германиясида Гитлернинг меросхўри. 1939-1945-йилларда Германия шайхона кўшинлари генерали; ҳарбий ҳаво қурулди кучлари генерали, генерал-поковниги, генерал-фельдмаршали; Буюк Германия империясининг фельдмаршали каби юқори лавозимларда фаолият юритган. Нюрнбергдаги халқаро ҳарбий трибунал уни жинойтчи сифатида ўлимга ҳукм қилган, лекин у 1946-йил 16-мартда ўз жонига қасд қилган.

ҳар бири вужудида гуноҳга ботган пари изини топиш мумкин. Лекин, афсуски, уларнинг табиати шафқатсизлик, нафс, бўҳтон, аблаҳлик, зўравонлик қонунларига шунчалик бўйсуниб кетганки, амалда инсонийликдан асар ҳам қолмаган. Аммо мен дунёга келган инсон, албатта, маймун авлоди бўлишдек тавқи лаънатга дучор эканлигига ишонмайман.

– Нега маймун авлоди бўлиш тавқи лаънат экан?

– Мен ўз тилимда гапираётирман.

– Бинобарин, маймунларни йўқ қилиш ҳақида илохий қонун чиқариш керак экан-да?

– Йўқ, ҳожати бўлмаса керак.

– Сиз доим илохий баҳоналар топиб, мени қийнаган масалаларга жавоб беришдан қутулиб қолмоқдасиз. Сиз «ҳа» ёки «йўқ» деб жавоб бермаётирсиз, имон қидирган ҳар бир киши эса аниқликни яхши кўради, бинобарин, у «ҳа» ёки «йўқ» деб жавоб беришни афзал билади. Сизда «ҳа» деган сўзнинг «ҳа, йўқ», «йўғ-э», «ундай бўлмаса керак» каби ва бошқа иборавий кўринишлари мавжуд. Шу сабабли мен сизнинг усулингиздан эмас, балки кўпроқ амалиётингиздан чўчиб қолдим.

– Сизга менинг амалиётим ёқмас экан. Тушунарли... Шунга қарамай, сиз амалда концлагердан¹ менинг олдимга қочиб келгансиз-ку. Хўш, буни қандай бир-бирига боғлаш

¹ Концлагерь (концентрацион (лотинча: *concentratio* – бирор нарсанинг тўпланиши. *Con* – бирга + *centrum* – марказ) – бир жойга тўплаш, йиғиш; тўпланиш, йиғилиш) лагер сўзининг қисқартмаси) – давлат, сиёсий режим ва бошқаларнинг ҳақиқий ёки гумон қилинган душманларини мажбурий ажратиб қўйиш учун мўлжалланган лагер. Концлагерь оддий қамоқхоналар, ҳарбий асирлар учун ва қочқлар лагерларидан фарқи равишда, уруш, кескинлашган сиёсий кураш даврида махсус декрет асосида тузилган. Дастлабки концлагерьлар Кубадаги озодлик кўзғолонлари бонларида (1895-йилда) испанлар томонидан; инглиз-бурлар уруши (1899-1902-йиллари) вақтида инглизлар томонидан, Россияда ХКС нинг «Қизил террор ҳақида» қирори (1918-йил сентябрь) асосида ташкил қилинган. Тоталитар режим шароитида махсус мақсад ва оммавий қатағон вақтида лагерларнинг номи ўзгартирилган. Фашистлар Германиясида концлагерь – оммавий давлат террори ва геноцид қуроли бўлиб, у босиб олган мамлакатларда тарқалган. Гитлерчи фашистлар шу мамлакатларнинг миллионлаб тинч аҳолисини, ҳарбий асирларни, немис ватанпарварларини концлагерьда қийнаб ўлдиришган. Бухенвальд, Заксенхаузен, Освенцим, Майданек, Треблинка ва бошқа концлагерьларда 10 миллиондан ортиқ совиқ СССР, Польша, Франция, Бельгия, Нидерландия, Чехословакия, Югославия, Руминия, Венгрия ва бошқа мамлакатларнинг аҳолиси йўқ қилинган.

мумкин?

– Бу сизнинг, ҳар бир кишида илоҳийлик ва маймунлик хусусиятлари мавжуд деган фикрингизни яна бир марта исбот қилади, холос. Агар менда фақат илоҳийлик хусусиятлари мавжуд бўлганда, мен сизга мурожаат қилмаган бўлар эдим. Унда қочмас эдим, жаллодлар қўлида ўлиб кетавардим, уларда инсонийлик ҳиссини уйғотиш учун бир чаккага урсалар, иккинчисини ҳам тутиб турардим. Мабодо сиз уларнинг қўлига тушиб қолгудек бўлсангиз, иккинчи чаккангизни тутиб турардингизми ёки муштдан ўзингизни олиб қочардингизми?

– Иккинчи чаккани тутиб туриш деганингиз нима ўзи? Сиз яна рамзий ривоятни немисларнинг мавжуд давлат машинасига кўчираётирсиз. Ривоятда чаккани тутиб бериш бошқа гап. Юқорида айтганимдек, бу ривоят инсон орномусининг ифодасидир. Аммо иккинчи чаккангни тутасанми ё йўқми деб суриштириб-нетиб ўтирмай иш кўрадиган машина остига тушиб қолиш – бошқа гап мутлақо... Меъёр жиҳатдан, ўз ғояси моҳияти билан ор-номуси бўлмаган машина остига тушиб қолиш деган гап бу... Инчунун, машинага, йўлда ётган тошга ёки олдингизни тўсиб турган деворга жонзотга қилган муомалани қилмайсиз, албатта.

– Пастор, маъзур тутасиз, – балки, бу нарса сизнинг сирингиздир, аммо фрау¹ Айзенштадтнинг менга айтишича... Эҳтимол, у нотўғри айтгандир-у, шу сабабли сизга бу саволни беришга ҳаққим йўқдир... Ҳалиги, сиз бир вақтлар гестапода бўлганмисиз?

– Сизга нима ҳам дейишим мумкин? Ҳа, у ерда бўлганман...

– Тушунарли. Бу масала сиз учун кўнгилсиз бўлганлиги сабабли у ҳақда гапирмоқчи эмассиз. Аммо, пастор, сизнингча, уруш тамом бўлгач, қавмингиз сизга ишонмай қўймасмикин?

– Гестапода ўтирганлар озмунчами?

– Пасторни гестаподан қайтиб чиқмаган маҳбуслар

¹ Фрау (немисча: Frau – хоним) – немис тилида гаплашувчи мамлакатларда турмушга чиққан немис аёлларга шундай мурожаат қилишади.

камраларига айғоқчи сифатида киритганлар деган мишмишни қавмларингизга етказишса-чи? Сизга ўхшаб гестаподан қутулиб қолганлар миллиондан битта-иккита-ку... У чоғда қавмингизнинг сизга ишониши қийин бўлса керак... Хўш, ана шунда ҳақиқат-у адолатни кимларга тарғиб қила оласиз?

– Албатта, инсонга шу каби усул билан таъсир этиладиган бўлса, истаган одамни нобуд қилиб юбориш мумкин. Шундай ҳол юз берса, менинг аҳволим танг бўлиши тайин гап.

– Хўш, унда нима бўлади?

– Ундами? Рад этиш лозим. Иложи борица, рад этаман, қулоқ солгунларича рад этавераман. Қулоқ солмай қўйсалар – тирик мурдага айланди деяверинг. Тирик мурдага дейсизми? Демак, жонли одам бўлиб қолаверар экансиз-да?

– Худога аён у ёғи. Қолсам қолавераман-да.

– Сизнинг динингиз одамнинг ўз жонига қасд қилишига қарши-ку?

– Шунинг учун ҳам мен ўз жонимга қасд қилмайман.

– Тарғиб қилиш имкониятидан маҳрум бўлгач, нима қиласиз?

– Тарғиб қилсам ҳам, эътиқод-имонимга содик қолавераман.

– Нима сабабдан ўзингиз учун бошқача йўлни, масалан, ҳамма билан бирга меҳнат қилиш йўлини тасаввур қила олмайсиз?

– Сиз «меҳнат қилиш» деб нимани назарда тутасиз?

– Ақалли, илм-фан қасрини курмоқ учун тош ташишни.

– Агар илоҳиёт¹ факультетини битирган киши жамиятга тош ташиш учун керак бўладиган бўлса, сиз билан гаплашиб ўтиришимнинг асло ҳожати йўқ экан. У чоғда, концлагерга қайтиб бориб, крематорийда² қул бўлганим маъқул.

– Мен «борди-ю» деган маънода савол беряпман,

¹ Илоҳиёт – Оллоҳ ва дин ақидалари ҳақидаги диний таълимотлар мажмуи.

² Крематория (лотинча: crematorium – cremare – ёқмоқ) – кремация қилинадиган бино ёки печь. Кремация (лотинча: cremare – ёқмоқ, куйдирмоқ) – жасадни юқори температурали махсус печда куйдириш.

холос. Мени сизнинг қандай тахмин қилишингиз – дейиш мумкинки, фикрингизнинг бўлажак мажмуи қизиқтирмоқда.

– Қавмга дин ақидаларини тарғиб қилувчи воизни бекорчи ва муттаҳам деб ўйлайсизми? Буни меҳнат деб ҳисобламайсизми? Сизнинг тушунчангизда фақат тош ташиш иш бўлса, менинг фикримча, руҳонийлик меҳнати бошқа истаган меҳнатга тенг бўлибгина қолмай, айна вақтда алоҳида, муҳим меҳнатдир.

– Мен ўз ихтисосим бўйича журналистман ва ёзган нарсаларим немислар томонидан ҳам, черков томонидан ҳам қораланган.

– Уларни черков оддий бир сабаб учун қоралаганки, сиз инсоннинг ўзини нотўғри талқин этгансиз.

– Мен инсонни талқин қилган эмасман. Мен Бремен ва Гамбург ертўлаларида яшаган ўғри ва фоҳишалар оламини ёритганман. Гитлерчилар давлати уни олий ирққа нисбатан жирканч бўхтон деб атаган бўлса, черков инсонга нисбатан бўхтон деб билди.

– Биз ҳаёт ҳақиқатидан кўрқмаймиз.

– Йўқ, кўрқасиз! Мен шу одамларнинг черковга қатнашга уринганлигини, черков эса уларни кўксидан итарганини кўрсатгандим; уларни қавмлар ҳайдаганлар, пастор эса қавмларга қарши чиқолмасди.

– Албатта, қарши чиқолмасди. Мен сизни ҳақиқат учун қоралаётганим йўқ. Ҳа, ҳа, сизни ҳақиқатни кўрсатганлигингиз учун қоралаётганим йўқ. Инсоннинг истиқболи масаласида фикримиз бир-бирига тўғри келмаяпти.

– Пастор, бераётган жавобларингизга кўра сиз пастор эмас, балки сиёсатчиға ўхшаб кетаётганингизни сезмаяпсизми?

– Сиз мендаги ўзингизга маъқул томоннигина пайқаяпсиз. Каминада фақат бир томонни ташкил этувчи сиёсий қиёфани кўрмоқдасиз. Худди шу тариха логарифм¹ чизгичини мих қоқадиган нарса деб ҳисоблаш мумкин. Тўғри,

¹ Логарифм (лотинча: logos – муносабат, нисбат + arithmos – сон, миқдор) – асос деб аталадиган муайян сонни даражага кўтарганда, берилган (керакли) сонни ҳосил қилиш мумкин бўлган даража кўрсаткичи.

логарифм чизгичи билан мих қоқиш мумкин, унда маълум ҳажм ва оғирлик бор. Аммо бундай қилиш унинг ўнинчи ё йигирманчи функцияси дейиш тўғри бўлиб, аслини олганда, логарифм чизгичи фақат мих қоқишга эмас, балки ҳисоблашга мўлжалланган.

– Пастор, савол берсам, сиз унга жавоб бериш ўрнига вужудимга мих қоқяпсиз. Сиз ғоятда усталик билан мени савол берувчидан жавоб қайтарувчига айлантириб юборяпсиз. Сиз мени ҳақиқат изловчидан шаккокка айлантиряпсиз. Хўш, нега сиз жангда иштирок этиб туриб, ундан ташқаридаман дейсиз?

– Буниси тўғри: мен жангдаман, ҳақиқатан ҳам, уруш ичидаман, аммо урушнинг ўзига қарши курашмоқдаман.

– Сиз манфаатпарастлардай баҳслашаркансиз.

– Мен манфаатпараст билан баҳслашяпман.

– Бинобарин, сиз менга қарши ўз қуролим билан курашишингиз мумкин экан-да?

– Мен бунга мажбурман.

– Кулоқ солинг... Қавмингиз манфаатини кўзласангиз, менинг дўстларим билан алоқа боғлашингизни истар эдим. Сизга манзилни бераман. Мен ўз ўртоқларим манзилини сизга ишониб топшираман... Пастор, гуноҳсиз бандаларни сотмасиз деб ўйлайман...

– Яна бошладингизми! Мен сизга айтдим-ку, ахир..

* * *

Штирлиц магнитофон тасмасига ёзилган бу баҳсни тинглаб бўлиши биланоқ ўрnidан туриб, дераза ёнига борди. У кечагина пастордан ёрдам сўраган, ҳозир эса тиржайганча ўз овозига кулоқ солиб, коньяк ичиб, хумор билан чекиб ўтирган кишининг кўзига қарашни истамасди.

– Пасторникида тамаки танқисмиди? – сўради Штирлиц орқасига ўтирилмай.

У бутун деворни эгаллаган катта дераза ёнида туриб, ҳовлида қарғаларнинг нон талашаётганини кузата бошлади: уй қоровули икки ҳисса овик-овкат оларди, у қушларни жулда севарди. Штирлицнинг Сидане қанличили қоровула билмас-

ди ва бу бинонинг савдо корчалонларига¹ қарашли эканлигига ишончи комил эди: бу ерга бирорта аёл келмасди, эркаклар йиғилганда эса суҳбатлари осойишта ўтар, тўйимли ва лаззатли таомлар тортиларди, кўпроқ америка ичимликлари ичиларди.

– Ҳа, у ерда тамакисиз қийналдим... Чол жуда эзма экан, каминанинг эса тамакисиз жони бўғзига келди...

Бу айғоқчининг исми Клаус эди. Уни икки йил аввал ишга жалб қилганлар. Тўғриси, ўзи келган: собиқ мусахҳих² асабни қитиқловчи воқсаларнинг гувоҳи бўлишни истарди. У суҳбатдошини ўзининг самимий ва кескин фикрлари билан куролсизлантириб, жуда устомонлик билан иш кўрарди. Унга иш самарали ва тез битиши учун истаган нарсани гапириш рухсат этилганди. Штирлиц Клаусни кузатаркан, танишган кунларидан бошлаб унинг қанчалик даҳшатли одамлигига борган сари кўпроқ ишонч ҳосил қиларди.

«Балки, у касалдир? – бир куни Штирлиц хаёлига шундай фикр келди. – Сотқинлик иштиёқи ҳам ўзига хос касаллик. Шуниси қизиқки: Клаусдек аблаҳ Ломбронинг³ ҳам хаёлига келган эмас – у мен учратган ҳар қандай жиноятчилардан ҳам даҳшатлидир, аммо кўринишидан одобли ва ёқимлилигини айтмайсизми...»

Штирлиц столча ёнига қайтди, Клаус қаршисига ўтириб, жилмайиб қўйди.

– Хўш? – сўради у. – Демак, чолнинг алоқа боғлаб беришига ишонасизми?

– Хотиржам бўлинг, бу ҳал қилинган масала. Мен кўпроқ зиёлилар ва руҳонийлар билан ишлашни яхши кўраман. Одамнинг ўзини-ўзи ўлимга маҳкум этаётганини кузатиш жуда маза-да. Баъзан бирортасига: «Тўхта! Аҳмоқ! Қаерга кетяпсан?!» – дегим ҳам келиб қолади.

– Йўқ, бундай қилиш ярамайди, – деди Штирлиц, – оқилона иш бўлмайди.

¹ Корчалон (форсча) – тадбиркор.

² Мусахҳих (арабча; тўғридовчи, тузатувчи; имзо қўйган) – нашриёт ва типографияларда китобни нашр қилишдан олдин тўғрилаб чикувчи; корректор.

³ Ломброзо Чезаре (1835-1909) – италиялик психиатр ва криминалист.

– Сизда қовурилган балиқ топилмайдими, мабодо? Балиқсиз ўлиб қолай деяпман. Ҳар ҳолда, фосфор¹-да. Асаб хужайраларига зарур...

– Мен сизга энг яхши балиқни тайёрлаб қўяман. Қанақасини маъкул кўрасиз?

– Ёғлироғини яхши кўраман...

– Тушунарли... Қаернинг балиғи бўлсин? Ўзимизникими ёки...

– «Ёки», – кулди Клаус. – Ватанпарварликка зид бўлса ҳам, Америкада ёки Францияда тайёрланган озиқ-овқат-у ичимликлар таъбимга мос келади...

– Мен сиз учун бир қути чинакам француз сардиналарини² тайёрлаб қўяман. Зайтун ёғида зираворлар солиниб қовурилганидан... Ғиж-ғиж фосфор... Айтгандек, мен кеча сиз ҳақдаги маълумотларни кўриб чиқдим...

– Унга бир мартагина кўз қирини ташлаш учун нималар бермасдим...

– Йўқ, унчалик қизиқ эмас... Сиз гапираётганингизда, кулаётганингизда, жигар оғришидан нолиётганингизда – кўпроқ таассурот олади киши, бунинг устига, жуда мураккаб операцияни амалга оширганингизни эсласа, таассуроти ундан ҳам кучли бўлади... Сизнинг устингиздаги маълумот материаллар эса зерикарли: рапорт ва чақимчиликдан иборат. Ҳаммаси аралаш-қуралаш: сизнинг бошқалар устидан қилган чақимчиликнингиз, бошқаларнинг сизнинг устингиздан чақимчилиги... Йўқ, унча қизиқарли эмас... Бошқа жиҳатдан қизиқ: мен бир нарсани санаб чиқдим, сизнинг рапортларингиз бўйича, ташаббусингиз билан тўқсон етти киши қамоққа олинган экан... Аммо ҳаммаси сиз ҳақингизда лом-мим демаган. Уларни гестапода бошлаб сўроқ қилишганларига қарамай бирорталари тилга олмаган...

– Нимага гапиряпсиз буларни менга?

¹ Фосфор (юнонча: phosphoros – нурафшон, нур сочадиган < phos – ёруғлик + phoros – олиб борувчи) – Менделеев даврий системасининг В гуруҳига мансуб кимёвий элемент; оқ, қизил ва қора рангда бўладиган, суюқлашиш температураси ва бошқа баъзи хоссаларига кўра ўзаро фаркланувчи, кимёвий фаол металлмас модда (ўғит, гугурт ишлаб чиқаришда, металлургияда, органик синтезда қўлланади).

² Сардина – сельдларга мансуб майда балиқ.

– Билмадим... Таҳлил қилишга уринаяпман чоғи... Ўз уйдан сизга жой берган кишиларни кейинчалик қамоққа олиб кетганларида изтироб чекканмисиз ҳеч?

– Ўзингиз нима деб ўйлайсиз?

– Билмадим.

– Ким билади дейсиз... Мен улар билан яккама-якка олишувга киришарканман, ўзимни дев деб билган бўлсам керак. Мени кураш қизиқтиради... Кейинчалик уларнинг бошига нималар тушиши қизиқтирмайди. Ахир кейинчалик ўзимизнинг ҳолимиз нима кечади, ўшанда бошқалар ачинармикан?

– Буниси ҳам тўғри, – қўшилишди Штирлиц.

– Биздан кейин қиёмат-қойим бўлмайми. Одамларимизни айтмайсизми: кўрқоқ, пасткаш, зикна, чақимчи кишилар. Ҳар бири, беистисно ҳар бири. Куллар орасида озод бўлиш мумкин эмас... Бу ҳақ гап. Шундай экан, куллар орасида энг озод киши бўлиб юрган яхши эмасми? Мен шу йиллар мобайнида рухий жихатдан батамом озодликка эришдим...

– Кулок ролинг, ўтган куни кечкурун пасторникига ким келган экан? – деб сўради Штирлиц.

– Ҳеч ким...

– Тўққизга яқин...

– Янглишяпсиз, – жавоб берди Клаус, – ҳар ҳолда, сиз номингиздан ҳеч ким келгани йўқ, у ерда ёлғиз ўзим эдим.

– Балки, пастор хузурига келгандир... Одамларим юзини кўришолмабди.

– Пасторнинг уйини назорат қилиб турганмидинглар?

– Албатта. Муттасил... Демак, чолнинг сиз учун ишлашига имонингиз комилми?

– Ишлайди. Умуман олганда, мен ўзимни нотик, доҳийдек ҳис этаман. Одамлар менинг иродам, фикрлаш мантисим олдида бўйин эгадилар...

– Майли. Яшанг, . Клаус. Аммо мақтанчоқликда ҳаддан ошиб кетманг. Энди, ишга ўтайлик... Яширин кулба-мизда бир неча кун яшаб турасиз... Чунки кейинроқ жиддий бир ишга киришишингиз керак, бу иш менинг соҳамга

тааллуқли эмас...

Штирлиц ҳақиқатни айтганди; бугун гестаподаги ҳам-касблари Клаусни бир ҳафтага бериб туришни сўрагандилар: Кёльнда икки рус «пианиночиси» қамоққа олинган эмиш. Улар иш пайтида, радиоаппарат устида қўлга тушганлар. Улардан гап олиш қийин бўлибди, шунинг учун улар ётган камерага тузукроқ одамни киритиш керак экан. Бу ишга Клаусдан устасини топиш қийин. Штирлиц Клаусни топишга ваъда берганди.

– Кулранг жилд ичидан бир варақ қоғоз олинг-да, – деди Штирлиц, – мана буларни ёзинг: «Штандартенфюрер! Мен ғоятда чарчадим. Ҳеч ҳолим қолмади. Мен астойдил ишладим, ортиқ дош беролмайман. Дам олишим керак...»

– Нимага керак бу? – сўради Клаус хатга имзо чекаркан.

– Бир ҳафтача Инсбрукка бориб келсангиз ёмон бўлмас деб ўйлайман, – жавоб берди Штирлиц унга бир даста пулни узатиб. – У ерда казинолар¹ ишлаб турибди ва ёш қизлар илгаригидек чанғи учиб юрибдилар. Шу хат бўлмаса, сизни бир ҳафталик лаззатли кунларга сазовор этолмайман.

– Раҳмат, – деди Клаус, – лекин пулим анчагина...

– Кўп бўлса зарар қилмас. Нима дейсиз, а? Ёки зарарми?

– Йўғ-э, зарари бўлмас, – кўнди Клаус, пулни шимининг орқа чўнтагига соларкан. – Ҳозир сўзакни² даволаш анча қиммат эмиш... – шундай деб кулиб юборди у.

– Яна бир эсланг: сизни пасторникида ҳеч ким кўрмадими?

– Эслашнинг ҳожати йўқ – ҳеч ким...

– Мен ўз одамларимизни ҳам назарда тутаяпман.

– Умуман, агар одамларингиз чолнинг уйини кузатиб турган бўлсалар, кўрган бўлишлари ҳам мумкин. Лекин ундай эмасдир-ов. Ҳар ҳолда, мен ҳеч кимни учратмадим...

Штирлиц бундан бир ҳафта олдин ҳозир пастор Шлаг яшаётган қишлоқдан маҳбусларни ҳайдаб ўтиш спектаклини

¹ Казино – ғарб мамлакатларида мавжуд бўлган киморхона, кўнгил очиш уйлари.

² Сўзак (форсча) – жинсий алоқа қилиш оқибатида келиб чиқадиган, сийдик йўллари ва жинсий аъзолар яллиғланишидан иборат юқумли таносил касаллиги;

уюштириш арафасида Клаусни маҳбуслар сингари кийинтирганини эслади. Ўшанда, бир ҳафта бурун Клауснинг қиёфаси қандайлигини ҳам эслади: унинг кўзларида очиқкўнгиллик ва жасурлик аломатлари чақнаб турарди. У ўйнаши лозим бўлган роль руҳига киришга улгурганди. Вазият тақозоси билан Штирлиц ҳам у билан бошқача муомала қилганди, чунки машина ўриндиғида, ёнгинасида авлиё бир одам ўтирарди – унинг юзи шунчалар ёқимли, овози шунчалар ғамгин, сўзлари дона-дона эдики, асти қўяверасиз.

– Бу хатни сизнинг янги истиқоматгоҳингизга бораётганимда йўл-йўлакай ташлаб кетамиз, – деди Штирлиц. – Яна бир хат ёзинг, пасторга, яна шубҳаланиб юрмасин. Уни ўзингиз ёзишга уриниб кўринг. Мен сизга халакит бермайман, яна қаҳва дамлаб келаман.

У қайтиб келганда, Клаус қўлида қоғоз тутиб ўтирарди.

– «Софлик ҳаракатни назарда тутуди, – кулимсираб ўқий бошлади у, – ишонч замини курашдир. Бутунлай ҳаракат қилмай туриб, софликни тарғиб қилиш – хоинлик: қавмларга ҳам, ўз-ўзига нисбатан ҳам хоинликдир. Инсон нопоклиги учун ўзини ўзи кечирishi мумкин, аммо авлодлар – ҳеч вақт кечирмайди. Шу боисдан, қўл қовўштириб ўтирганим учун мен ўзимни кечиролмайман. Ҳаракатсизлик хоинликдан беш баттардир. Мен жўнаб кетдим. Ўзингизни оқланг. Худонинг ўзи мададкор бўлсин сизга». Хўш, қалай? Тузукми?

– Қойил. Қани, айтинг-чи: ўз ролингизни ўзингиз ўйнаяпсизми?

– Албатта. Мен минг йиллардан бери барҳаётман, чунки у ёхуд бу киши билан ишлар эканман, ўз ролимни ўзим ўйнайман: қаршингизда турган кишини эмас, ўзимга ҳам номаълум бўлган бошқа кишини: кўққисдан намоён бўладиган, чиройли, довжорак, кучли киши ролини ўйнайман...

– Сиз ёзувчилик қилиб кўрганмисиз?

– Йўқ. Агар мен ижод қилолсам сизларга хизмат... –

Клаус тўсатдан жим бўлди ва билдирмай Штирлицга назар ташлади.

– Гапираверинг, тентаквой... Орамизда яширадиган гап

йўқ-ку. Агар ёзишни билсам, сизларга хизмат қилармидим демоқчи эдингиз-а?

– Шунга ўхшаш.

– Шунга ўхшаш эмас, – уни тузатди Штирлиц, – худди шундай демоқчи эдингиз. Ёки йўқми?

– Ҳа, тўғри.

– Яшанг. Менга ёлғон гапиришнинг ҳожати бўлмаса керак? Ҳеч ҳожати йўқ. Олинг, вискини¹ ичинг, жўнаймиз. Қоронғи тушди, ҳадемай учиб келиб қолсалар керак.

– Борадиган уйимиз узоқдами?

– Ўрмонда, ўн чақиримча келади. У ер жимжит, эртагача уйқуни олаверасиз...

Машинага ўтиришгач, Штирлиц сўради:

– Собиқ канцлер² Брюнинг ҳақида ҳеч нарса демадими?

– Мен сизга берган ҳисоботда – дарҳол дами ичига тушиб кетди деб ёзганман-ку. Сўраб-суриштираверишдан нэса чўчидим...

– Тўғри қилгансиз... Швейцария ҳақида ҳам ҳеч нарса демадими?

– Лом-мим демади.

– Майили. Бошқа томондан ёндашамиз бўлмаса. Душманга ёрдам беришга кўнибдими – муҳими шу. Оббо, пастор тушмагур-э!

Штирлиц Клаусни нақ чаккасидан отди. У, фильмларда кўрсатилганидек, нега ва кимнинг номидан ўлдираётганини айтгани ҳам йўқ. Улар иттифоқчилар авиацияси учиб келганида қўл киргоғида тургандилар. Бу ер кириш тақиқланган худуд эди-ю, лекин қоровуллар назорат қилиш жойи – буни Штирлиц аниқ биларди – икки чақирим нарида жойлашганди. Самолётларнинг товуши остида тўппончанинг овози эшитилмасди. Илғари балиқчилар учун ўрнатилган бетон супачадан Клауснинг тўғри сувга ағдарилишини ва супача устида ҳеч қандай қон изи қолмаслигини олдиндан мўл-

¹ Виски (инглизча: whisky – оби ҳаёт) – ўткир алкоғолли ичимлик (ҳажмга кўра спирт миқдори 40-50 %). Асосан Англия ва АҚШда тарқалган.

² Канцлер (немисча:) – баъзи мамлакатларда олий давлат лавозими ва шу лавозимдаги амалдор.

жаллаб отганди у. Аслини олганда эса бунинг ахамияти йўқ эди: кечалари ёмғир аралаш қор ёғарди, шунинг учун ҳам худуддаги бетон супачада қон бўлиши унчалик хавфли эмасди. Мутлақо хавфли эмасди десак аниқроқ бўлади.

Клауснинг овози чиқмаёқ, худди тошдек сувга ағдарилди. Штирлиц Клаус тушган жойга тўппончасини ҳам улоқтириб юборди (асаби дош бермаганлиги сабабли ўзини ўзи ўлдирган деган тахмин замини тайёр эди, хатларни эса Клауснинг ўзи ёзган), кейин қўлқопини ечиб, ўрмон орқали ўз машинаси томон йўл олди. «Ан Дорфгача» қирк қақирим. Пастор Шлаг ўша ерда истиқомат қиларди. Штирлиц ўз хисобича бир соатдан кейин унинг олдида бўлади, у ҳаммасини олдиндан белгилаганди, ҳатто вақтни далил-у исбот қилиб кўрсатишгача...

«ЮСТАСГА

Немисларнинг Ғарб элчилари. Билан Стокгольмдаги учрашуви ҳақида сизга нималар маълум: агар маълум бўлса, аниқ нималар? Риббентроннинг¹ ходими Кляйст ҳақида қандай маълумот беришингиз мумкин?

«МАРКАЗ»

«МАРКАЗГА.

Менимча, немисларнинг Ғарб билан жиддий тарзда учрашувлари ҳозирча мумкин эмас. Гитлернинг буйруғига биноан СС рейхсфюрери Гиммлер, иттифоқчилар билан алоқа боғлашга журъат этган ҳар бир хоин ўлимга маҳкум этилажак, деб эълон қилган. Доктор Кляйст гестапонинг Таиқи ишлар вазирлигидаги одами. Аниқланишича, илгари Ғарб билан ҳеч қандай жиддий алоқаси бўлмаган. Унинг Стокгольмга қилган сафари баённома масаласи билан боғлиқ ва мендаги маълумотларга қараганда – иттифоқчилар билан алоқа боғлаш юзасидан ҳеч қандай топишиқ олган эмас.

«ЮСТАС».

¹ **Иоахим Риббентрон** (1893-1946) – фашистлар Германиясининг ташқи ишлар вазири (1938-1945). Немис фашистларининг бош ҳарбий жиноятчиларидан бири сифатида Нюрнбергдаги Халқаро ҳарбий трибунал ҳукмига кўра қатл этилган.

12. 02. 1945 (19 : 56)

... 1945-йилнинг январида руслар Краковга кириб борган ва жуда синчиклаб миналаштирилган шаҳарни омон сақлаб қолганларидан кейин, Кальтенбруннер¹ ана шу қасд олиш ҳужжати бўйича қилинадиган ишларни амалга оширишга жавобгар гестапо² шарқий бошқармасининг раҳбари – Крюгерни ҳузурига олиб келишларини буюрди.

Кальтенбруннер генералнинг салобатли юзига тикилганча узок вақт индамай турди, кейин аста сўради:

– Узингизни оқловчи – фюрерни³ ишонтира оладиган бирорта объектив далилингиз борми?

Бесўнақай, аммо кўринишидан очик кўнгилли Крюгер бундай саволни кутган ва унга жавоб ҳам тайёрлаб қўйганди. Аммо у бир тўда ҳис-туйғуларни изҳор этишга мажбур бўлди: СС ва партиядаги ўн беш йиллик хизмати давомида икёрлик санъатини ҳам эгаллаб олганди. Ўзини бутунлай оқлаш мумкин бўлмаганидек, саволга ҳам дарҳол жавоб қайтариш керак эмаслигини Крюгер яхши биларди. У юриштиришида ҳар вақт ва ҳар ерда бир чизикдан чиқмасди, ҳатто уйда ҳам бутунлай бошқа одам бўлиб қолишини англади. У яна бир нарсани сизди: баъзан тунда уйғониб кетиб, кўзи юмуклигича сукунатга қулоқ солиб етарди: назарида, ана шу қоронғи хонада ҳам кимдир совуққонлик ва вазминлик билан муттасил кузатиб тургандек туюларди. Авваллари баъзан хотини билан суҳбатлашарди, суҳбатлашганда ҳам тунда, пичирлашиб гаплашарди, лекин махсус техника ривож топиши билан – Крюгер эса бундай техниканинг

¹ **Эрих Кальтенбруннер** (1903-1946) – фашистлар Германиясида СС империя хавфсизлик бош бошқармасининг раҳбари, Ички ишлар вазири, Полиция генерали, СС кўшинларининг генерали каби лавозимларда ишлаган. Нюрнберг суд жараёнида асосий ҳарбий жиноятчи деб топилган ва суд ҳукмига кўра 1946-йил 16-октябрда қатл этилган.

² **Гестапо** (немисча: «Geheime Staatspolizei» – давлат махфий полицияси) – бу ташкилот 1933-1945-йилларда фашистлар Германиясининг давлат махфий полицияси бўлган. Нюрнбергдаги халқаро ҳарбий трибунал томонидан жиноятчи ташкилот сифатида эътироф қилинган ва тарқатиб юборилган.

³ **Фюрер** (немисча: *Führer* – доҳий) – национал-социалистлар доҳийси, Гитлернинг фашистлар Германиясидаги унвони.

муваффақиятларини бошқалардан кўпроқ биларди – баъзан хаёлига келадиган фикрларни бутунлай гапирмайдиган бўлди, ҳатто хотини билан ўрмонда сайр қилиб юрганида ҳам индамасди ёки майда-чуйдалар ҳақида гапирарди, чунки марказда бир чақирим ёки ундан ҳам наридаги гапларни ёзиб олувчи аппарат ихтиро қилинганга ўхшарди, назарида.

Шундай қилиб, у аста-секин ўзгара борди. Аввалги Крюгер бутунлай ғойиб бўлиб, унинг ўрнига ҳаммага таниш ва ташқи кўриниши мутлақо ўзгармаган киши қиёфасида ҳеч кимга таниш бўлмаган, ҳақиқатни айтиш у ёқда турсин, ҳатто ўйлашга ҳам журъат этолмайдиган янги киши пайдо бўлганди.

– Йўқ, – жавоб қайтарди Крюгер, қошини чимириб, ичдан жўшиб келган хўрсинишини аранг босиб, – ўзимни оқлашга етарли далил йўқ... Бўлиши ҳам мумкин эмас. Мен – аскарман, уруш урушлигича қолади, мен ўзимга енгиллик берилишини кутмайман.

У ўз ролини аниқ ижро этарди. У бир нарсани яхши биларди – ўзига нисбатан қанчалик бераҳм бўлса, Кальтенбруннер кўлидаги қурол шунчалик ўтмаслашади. Ов итини куённинг қочиши кутуртиради-да, ахир. Агар куён қочмай, оёғини кўтариб ётиб олса, итлар нима қилишини Крюгер билмасди, албатта, аммо ССдаги муносабатларни аниқ биларди. У ўзини ўзи қанчалик қораласа, қаршилиқ кўрсатмай, айбни зиммасига олса, Кальтенбруннер (ёки унинг ўрнида кимки бўлмасин) шунчалик юмшайди.

– Хотинчалиш бўлманг, – деди Кальтенбруннер тамаки тутатар экан, шунда Крюгер ўз хатти-ҳаракати бутунлай тўғрилигини тушунди: у ўзига ўзи қойил қолди. – Муваффақиятсизлик яна такрорланмаслиги учун ҳаммасини ўйлаб кўриш лозим.

– Обергруппенфюрер, айбим чексизлигини тушунаман. Лекин штандартенфюрер Штирлицни тинглаб кўришингизни истардим. У бизнинг операциямиздан тўла хабардор бўлиб, ҳаммаси астойдил ва синчиклаб тайёрланганлигига гувоҳлик бериши мумкин, – деди Крюгер.

– Штирлицнинг операцияга қандай алоқаси бор эди? –

деди Кальтенбруннер елкасини қисиб. – У кузатувдан, Краковда бошқа масалалар билан шуғулланган бўлса.

– Унинг Краковда йўқолган ФАУ¹ билан шуғулланишини билардим, аммо қайтиб келгач, рейхсфюрерга ёки сизга ишни қандай бажарганимиз ҳақида ахборот берар деган умидда, операциямизнинг икир-чикирларигача таништиришни ўз бурчим деб билдим. Мен сиздан кўшимча кўрсатмалар кутдим, лекин ҳеч нима олмадим.

– Бу операция билан танишиши лозим бўлган кишилар рўйхатида Штирлиц бормиди?

– Билмадим.

Кальтенбруннер котибини чақириб, унга деди:

– Марҳамат қилиб, олтинчи бошқармадан Ўтрилиц «Шварцфайер» операциясини амалга оширувчилар рўйхатига киритилган эканми ёки йўқми, шуни билиб келинг.

Котиб чиқиб кетгач, Штирлицни жуда барвақт зарбага рўпара қилаётганини тушуниб, Крюгер орқага чекинди.

– Ҳамма айб менинг ўзимда, – сўзини давом эттирди у бошини эгиб. – Мабодо, Штирлицни жазолайдиган бўлсангиз, мен қаттиқ изтиробда қоламан: у содиқ курашчи сифатида ҳурматга сазовор. Мени оқлаш мумкин эмас, мен ўз айбимни фақат жанг майдонида қон билан ювишим мумкин.

– Бу ерда душманларга қарши ким курашади?! Меними?! Бир ўзим-а?! Ватан ва фюрер учун фронтда ҳалок бўлишдан осон нарса йўқ! Бу ерда, бомбалар остида яшаб, бадбахтлар уруғини қуритиш мушкулроқ! Бу ерда фақат жасорат эмас, ақл ҳам керак! Ўткир ақл керак, Крюгер!

Крюгер фронтга жўнатилмаслигини дарҳол фаҳмлади. Фронтга жўнатилишдан даҳшатлироқ жазо йўқ. Рус ўқлари ёғилиб тургани учун эмас – фронтда у командирлик лавозимида бўлади, балки бошқа сабаблар туфайли даҳшатли: кўшин зобитлари СДнинг собиқ ходимларини қанчалик ёқтирмаслигини жуда яхши билади. Улар СД ходимларини

¹ Фау-1, Фау-2 – Иккинчи жаҳон уруши йилларида Германияда ишлаб чиқилган, снаряд отувчи махсус қирувчи самолёт.

партия суди ёки ҳарбий трибуналга¹ рўпара қилиш учун баҳона излардилар – ана унда раҳм-шафқат кутиш амри маҳол, фронт қонунлари – ўлим қонунларидир...

Котиб эшикни астагина очиб, бир неча юпка ҳужжатлар жилдини Кальтенбруннер столи устига қўйди. Кальтенбруннер ҳужжатларни варақлаб, ҳайрон бўлгандек «ҳм-ҳм» деб қўйди, кейин:

– Раҳмат. Энди Штирлиц Краковдан қайтиб келгач, раҳбарлар ҳузурига кирганми, мабодо кирган бўлса, кимнинг ҳузурига, марҳамат қилиб шуни аниқланг. Суҳбат пайтида у қандай масалалар устида тўхтаганлигини ҳам билинг.

– Мен ҳар эҳтимолга қарши аниқладим буни, – жавоб берди котиб. – Йўқ, Штирлиц қайтиб келиши биланок Москва учун ишлаётган хабар етказувчини аниқлашга киришиб кетган...

Краковда абвер² полковниги Бергминг ўзини фронтга жўнатишни сўраб генерал Нойбут билан қилган суҳбатни яширинча эшитгани Крюгернинг ёдига тушди. У худди ўшани такрорламоқчи бўлди; Кальтенбруннер ҳамма шафқатсиз кишилар сингари ғоятда таъсирчан одам-ку, деган фикр йилт этиб ўтди хаёлидан.

– Обергруппенфюрер, ҳар қалай, мени фронтга юборишни сўрайман сиздан.

– Хотинчалиш бўлманг, ўтиринг, – деди Кальтенбруннер. – Бугун дам олишингиз мумкин, эртага эса операция ҳақида ҳаммасини батафсил ёзиб берасиз. Кейин сизни қаерга юборишни ўйлаб кўрамиз... Одам кам, иш эса кўп, Крюгер. Ҳа, иш ниҳоятда кўп...

Крюгер кетгач, Кальтенбруннер котибни чақириб, шундай деди:

– Штирлицга тегишли кейинги икки-уч йил ичидаги ҳамма маълумотларни тўплаб беринг, аммо Шелленберг

¹ Трибунал – ҳарбий суд.

² Абвер (немисча: *Abwehr* – мудофаа, химоя) – Веймар республикаси ва нацистлар Германиясининг разведка (жосуслик) ва контрразведка билан шуғулланувчи ташкилоти (органи). 1919-1944-йилларда амалда бўлган.

билмасин буни. Ваҳима кўтарилмасин: Штирлиц қимматли ходим ва жасур одам, унинг устидан шубҳа туғилмасин. Бу шунчаки ўртоқларча ўзаро текшириш, холос. Ҳа, айтгандек, Крюгер ҳақида буйруқ тайёрланг: биз уни Прага гестапоси бошлиғининг ўринбосари қилиб жўнатамиз – у ер иш қайнаган жой...

15. 02. 1945 (20 : 30)

Штирлиц бугун барвақт бўшаб, шахзода Альбертштрасседан Наэнга жўнашни мўлжаллаб қўйди: у ерда, ўрмондаги йўл туташ жойда Паулнинг кичкинагина емакхонаси бор. У ерда бундан бир йил муқаддам, беш йил аввалгидек, Паулнинг ўғли оқсоқ Томас қандайдир йўллар билан гўшт топиб, доимий миждларини қарам солинган димлама, ҳеч бўлмаганда, куён гўшти солинган лавлаги димламаси билан меҳмон қиларди.

Бомбардимон бўлмаган пайтлар бу ерда урушдан асар сезилмасди: худди аввалгидек, радиола¹ ўйнаб турар ва Бруно Варнке босиқ овоз билан «Ох, Могельзедаги ажойиб дамлар...» деган кўшиқни айтарди.

Лекин Штирлиц барвақт бўшашга улгурмаганди. Унинг ҳузурига гестапонинг тўртинчи бўлимидан Холтофф кириб, бундай деди:

– Ҳеч нарсага тушунолмай гангиб қолдим. Ё мендаги маҳбус ақлдан озган ёки уни сизларга – махфий кузатув хизматига ўтказиб юборишим керак, чунки инглизлар радио орқали нималарни вайсасалар, у ҳам худди шундай вайсайди нуқул.

Штирлиц Холтофф хонасига кириб, ўтган куни Ванзееда маҳаллий гестапо қамоққа олган астрономнинг² жазаваги жавобларини тинглаб, соат еттигача қолиб кетди. У

¹ Радиола (лотинча: *radiare* – нур чиқармоқ, тарқатмоқ) – радиоприёмник ва электр патсфон деталлари бирга қўшилган радиоаппарат.

² Астроном (юнонча: *astronomia* < *astron* + *nomos* – қонун) – осмон jismlари, умуман қонинот тузилиши ва тараккиётни ўрганувчи ва тадқиқ қилувчи мутахассис.

ўзи ёзган варақаларини тарқатиб юрган экан. Варақаларда ҳар хил матнлар ёзилганди. Холтофф Штирлицнинг олдида улардан бир жилдини суриб қўйди. Штирлиц ўқувчилар дафтаридан юлиб олинган варақларни бир-бир кўздан кечири бошлади. «Немислар! Кўзингизни очинг! Ақлдан озган бошлиқларимиз бизни ўлимга маҳкум этмоқдалар! Бутун дунё бизга лаънатлар ўқимоқда! Урушни тугатинг! Таслим бўлинг!» Аксарияти шундай мазмунда, бошқалари қисқароқ эди. «Бизни савдойи бошлиқлар бошқармоқда. Йўқолсин Гитлер! Яшасин тинчлик!»

Полга миҳлаб қўйилган курсида ўтирган астроном аламзадалик билан ҳамон жазавага тушиб бақирди.

– Мен чидолмайман! Йўқ! Йўқ! Чидолмайман! Мен яшашни иштайман! – тушундингизми, йўқми?! Бари – тузумларнинг барчаси менга бир пул! Мен ортиқ тоқат қилолмайман! Сизларнинг сўқир аҳмоқлигингиз жонимдан тўйдириб юборди.

– Варақа ёз деб ким буюрди сенга? – паст овозда тагин сўроққа тутди Холтофф. – Бу аҳмоқликка ёлғиз ўзинг ботинолмасдинг. Сенга бу матнни ким берди? Сен буларни бегона одам буйруғи билан ёзгансан, тўғриси айт! Қайси душман билан тил топишдинг? Қачон ва қаерда?

– Мен ҳеч ким билан тил топишганим йўқ! Мен, ҳатто ўзимга ўзим сўзлашга кўрқаман! – бақирарди астроном. – Наҳотки, сизларда кўз бўлмаса? Умрингиз тугаганини тушунмаяпсизлар! Сиз ҳаминиша миллат учун яшаётганингизни пеш қилиб келардингиз-ку! Шундай экан, йўқолинг! Миллатнинг қолган-қутган қисмига ёрдам қилинглари! Сизлар бечора болаларни ўлимга маҳкум этмоқдасиз! Сиз касалсиз! Ҳокимиятни қўлига олган нокас тентақлар! Қорнингиз тўқ, устингиз бут, еганингиз олдингизда-а, қиммат тамаки чекасиз, хушгаъм қаҳва ичасиз! Қорни тўқнингиз қорни оч билан неча пуллик иши бор, бизга қулдай муомала қилмай, яшашга имкон беринг! – у тўсатдан жим қолди ва чаккасидаги терни артиб, паст овозда гапини тугатди: – ёки шу ернинг ўзида, ожизлигим ва сиз аллақачон подага айлантиришга улгурган миллатнинг калтабинлигини кўриб жинни

бўлиб қолмасимдан бурун, мени ҳозирнинг ўзида тезроқ ўлдириб қўя қолинглар...

– Тўхтанг, – деди Штирлиц. – Бақириб-чакириш билан ҳеч нарсага эришиб бўлмайди. Сизда аниқ тақлифлар борми?

– Нима? – кўрқа-писа сўради астроном.

Штирлицнинг хотиржам овози, унинг шошилмай, сал табассум билан сўзлаш одати астрономга бошқача таъсир қилди: у қамоқхонада ётган пайтида дағдаға-ю калтакларга ўрганиб қолганди, бунга киши тез кўникади, лекин унутиши кийин кечади.

– Мен аниқ тақлифларингизни сўраяпман. Болалар, аёллар, чолларни қандай қутқарайлик. Танқид қилиш-у заҳар сочишдан осони йўқ. Оқилона ҳаракат дастурини кўрсатиш кийинроқ.

– Мен астрологияни¹ рад этаман, – анчагина ўйлагач, аста жавоб берди астроном, – аммо астрономия² олдида тиз чўкаман. Мени Килда кафедран³ маҳрум этдилар...

– Ҳали шунинг учун заҳар сочяпсанми, итвачча?! – бақирди Холтофф.

– Шошилманг, – деди Штирлиц норози қиёфада, – бақирманг... Марҳамат, давом этинг...

– Биз куёш безовталанаётган йилда яшамоқдамиз. Протуберанцлар⁴ портлаши, куёш энергиясининг жуда катта кўшимча массасининг ажралиши сайёраларга ва юлдузларга, кичик бир заррачани ташкил этган инсониятга таъсир этмоқда...

– Сиз, афтидан, – унинг гапини бўлди Штирлиц, – қандайдир тақвим ўйлаб топдингизми? Шунинг учун асабингиз

¹ Астрология – қадим вақтларда кенг тарқалган, юлдузларнинг ўрнашишига қараб кишиларнинг тақдирини олдиндан айтиб бериш билан шуғулланадиган сохта фан.

² Астрономия (юнонча: astronomia < astron + nomos – қонун) осмон jismlари, умуман коинот тузилиши ва тараққиёти тўғрисидаги фан.

³ Кафедра (юнонча: kathedra – ўриндик, курси) – олий ўқув юртларида бир ёки бир неча ўзаро яқин фанлар бўйича иш олиб борувчи профессорлар, ўқитувчилар ва илмий ходимларнинг ташкилий бирлашмаси ва шу бирлашма жойлашган хона.

⁴ Протуберанц (лотинча: protuberо – бўртмоқ) – куёш гардиши яқинида осмон сахнида кузатиладиган чўғланган газ булути.

бузукми?

– Таквим – бу исбот этилмаган ғаройиб кашфиёт. Йўқ, мен ўзим ўртага ташлаган оддий, мутлақо оддий гипотезадан келиб чиқмоқдаман: у ҳам бўлса, ер юзида яшовчи ҳар бир жониворнинг коинот ва қуёш билан ўзаро алоқадорлигидир... Бу алоқадорлик ватаним тупроғида бўлаётган воқеаларни аниқроқ ва оқилона тушуниб олишимга ёрдам бермоқда...

– Сиз билан шу мавзуда батафсил суҳбат қилиш ғоятда қизиқтиради мени, – деди Штирлиц. – Дўстим ҳозир камерага қайтиб, икки кун дам олишингизга рухсат берар деб ўйлайман, кейин бу суҳбатга қайтамыз.

Астрономни олиб кетишгач, Штирлиц шундай деди:

– У маълум даражада шуурсиз, ахир, ўзинг қўрмаяпсанми? Ҳамма олим, ёзувчи, артистлар ўзига яраша шуурсиз. Улар билан алоҳида йўл тутиш керак, чунки ўзлари ўйлаб топган хаёлий оламларида яшайдилар. Бу тентакни касалхонамизга экспертизага¹ жўнат. Ҳозир бизда жиддий иш кўп, бунақанги масъулиятсиз, эҳтимолки, истеъдодли маҳмадоналар билан ўралашиб ўтиришга вақт йўқ. Агар ҳозир тинчлик пайти бўлганда биз уни қамоқхонага жўнатардик, у ерда тезгина одам қилардилар; кейинчалик эса институт ёки кафедрада ишлаб, рейх² ва миллат манфаати йўлида хизмат эта бошларди... Ҳозир эса...

– Лекин унинг гаплари Лондон радиосидаги инглизнинг ёки Москва билан оғиз-бурун ўпишган ижтимоий-демократиянинг гаплари-ку?

¹ Экспертиза (французча: expertise – тажрибали; синалган) – қийин ёки чигал масалани ечиш ва ҳал қилиш учун мутахассислар иштирокида уюштирилган текшириш, шундай текшириш ўтказувчи мутахассислар хайъати.

² Рейх (немисча; империя.) – бу атама «Уч подшолик» ҳақидаги ўрта асрларнинг мистик таълимотидан олинган. Ушбу таълимот немис миллий адабиётида кенг қўлланилган. Биринчи рейх ўрта асрларда ҳукм сурган немис халқларининг «Муқаддас Рим Империяси» ҳисобланган. Унинг асосчиси Оттон I бўлган ва у 1806-йилга қадар ҳукм сурган. Иккинчи рейх 1871-йилда асос солинган ва 1918-йилда амалий жиҳатдан (юридик жиҳатдан эмас) тугатилган. Учинчи рейх Биринчи Жаҳон урушидаги мағлубиятдан кейин руҳи кўтарилган ва революциялардан ҳосил бўлган янги миллий Германия бўлиши керак эди ва у минг йил яшаши керак эди. Нацистлар бу терминни машҳур публицист Мелерен ван ден Брук томонидан наشر этилган «Учинчи рейх» китобидан бевосита олишган эди.

– Одамзот радиони тинглаш учун ихтиро этган. У ҳам тинглаган-да. Йўқ, бу жиддий нарса эмас. Бизни, хуфияларни, бу нарса кизиктирмайди. У билан бир неча кун кейин учрашиш мақсадга мувофиқ: у ростакан олимми ёки оддий бир ақлдан олган одамми – шуни аниқлаш керак, холос. Агар жиддий олим бўлиб чиқса, унга яхши ҳақ бериб тоғга жўнатилишини илтимос қилиб Мюллер ва Кальтенбруннер ҳузурига кирамиз, ўша ерда ишлайверсин – илм-фанимизнинг гуллари ҳозир тоғда яшаяпти-ку, тепадан бомба ёғилиб турмиса, ош-нон бўлса, карағайзорда шинамгина уйи бўлса, маҳмадоналикни дарҳол ташлайди. Шундай эмасми?

Холтофф кулиб қўйди:

– Тоғда уйи, ош-нони бўлса, бомба ёғилмай турса, ким маҳмадоналик қиларди дейсиз?..

Штирлиц диққат билан Холтоффга тикилди, Холтофф унинг қарашига дош беролмай кўзини олиб қочгунча, безовталаниб столидаги қоғозларни жойдан жойга олиб қўя бошлаганича қараб тураверди ва шундан кейингина ўзининг ёш қабдонига қараб самимий, очиқ кўнгиллик билан кулиб қўйди...

* * *

«Фюрер ҳузурисидаги кенгаш стенограммаси¹.

Ҳозир бўлганлар Кейтель², Йодль, Ташқи ишлар вазирлигининг вакили Хавель, рейхслейтер³ Борман⁴, СС рейхсфюрери олий қўмондонлигининг вакили, СС

¹ Стенограмма (стено. + юнонча: грамма – ёзув, ёзув белгиси) – оғзаки нутқни қотоғи сўзми-сўз ёзиб олиш; стенографик усул билан ёзиб олинган матн.

² Кейтель Вильгельм (1882-1946) – нацистлар Германиясининг генерал-маршали. 1938-1945-йилларда Германия Куролли кучлари олий қўмондонлигининг бошлиғи. Шинга этилган ҳудудларда ҳарбий асирлар ва тинч аҳолини оммавий қирғин қилган. Германиянинг суиқасд таслим бўлиши тўғрисидаги ҳужжатга имзо чеккан. 1946-йил 16-октябрда Нюрнберг судининг ҳукми асосида ҳарбий жиноятчи сифатида қатл этилган.

³ Рейхслейтер (немисча: Reichsleiter; империя раҳбари) — нацистлар партиясининг асосий лавозимларидан бири. 1933-1945-йилларда мавжуд бўлган.

⁴ Мартин Борман (1909-1945) – фашистлар Германиясининг давлат арбоби ва сиёсий раҳбарларидан бири. Фашистлар партиясининг девонхонасининг раҳбари (1941-1945), Гитлернинг шахсий котиби (1943-1945) каби юқори лавозимларда ишлаган. 1945-йил 2-майда ўз жонига қасд қилган.

обергруппенфюрери Фегеляйн¹, саноат вазири Шпеер², шунингдек, адмирал³ Фосс, учинчи ранг капитани Людде – Нейрат, адмирал фон Пунткамер, адъютантлар⁴, стенограф аёллар.

Борман. Ким ўзи ҳадеб у ёқдан бу ёққа юрган? Халақит беряпти! Жаноби ҳарбийлар, иложи бўлса, секинроқ.

Пунткамер. Полковник фон Беловдан Италиядаги Люфтваффенинг⁵ аҳволи тўғрисида маълумот беришни сўраган эдим.

Борман. Уни айтаётганим йўқ. Ҳамма баравар гапиряпти, шунинг учун жонга тегадиган шовкин-сурон бўляпти.

Гитлер. Менга халақит бермаяпти бу. Жаноби генерал, Курляндиядаги⁶ шу кунгача бўлган ўзгаришлар харитага киритилмабди.

Йодль. Фюрерим, сиз эътибор бермабсиз: мана, бугун эрталабгача бўлган ўзгаришлар.

Гитлер. Харитадаги ҳарфлар жуда майда экан. Раҳмат, энди кўрдим.

Кейтель. Генерал Гудериан⁷ дивизияларимизни⁸

¹ Ганс Георг Отто Герман Фегеляйн (1906-1945) – фашистлар Германиясининг ҳарбий арбобларидан бири. СС кўшинларида группенфюрер ва генерал-лейтенант бўлган. Ева Баруннинг синглисига уйланган. Гиммлернинг Гитлер қароргоҳидаги шахсий вакили ҳисобланган.

² Альберт Шпеер (1905-1981) – Фашистлар Германияси давлат арбоби. Гитлернинг шахсий архитектору. Қурул-яроғ ва ҳарбий саноат вазири.

³ Адмирал (голландча: *admiraal* ёки арабча: *амир ул-бахр* – денгиз ҳокими, кўмондони) – ҳарбий денгиз флотининг олий кўмондонлик таркибига бериладиган ҳарбий унвон ва шу унвонга эга бўлган шахс.

⁴ Адъютант (лотинча: *adjutans* – ёрдам берувчи) – 1) бошлик (командир, кўмондон) ҳузурда турли топшириқларни бажарувчи ҳарбий хизматчи (зобит).

⁵ Люфтваффе (немисча: *Luftwaffe*) – Фашистлар Германиясининг ҳарбий ҳаво кучлари.

⁶ Курляндия – Латвиянинг тарихий вилояти.

⁷ Гейнц Вильгельм Гудериан (1888-1954) – Германия Армиясининг генерал полковниги (1940), Бронотанк кўшинларининг генерал инспектори (1943), куруқлик кўшинлари генерал штабининг раҳбари (1945), ҳарбий тарихчи – «Немис генералининг хотиралари» китобининг муаллифи.

⁸ Дивизия (лотинча: *divisio* – бўлим) – баъзи хорижий мамлакатларда бир неча полк ёки батальондан, турли кўшин турларининг қисм ва бўлималаридан таркиб топган ҳарбий қўшилма. Биринчи бўлиб дивизия XVII-асрда Францияда, XVIII-асрнинг бошларида Россияда пайдо бўлди. Ўзбекистон Республикаси Қурулди Қучларида кўшинларни дивизияга ажратиш йўқ.

Қурляндиядан олиб чиқиб кетишни талаб қиляпти яна.

Гитлер. Бу нотўғри режа. Русларнинг жуда ичкари-енда, Ленинграддан тўрт юз чақирим берида қолган генерал Рендулич кўшинлари қирқ нафардан етмиш нафаргача рус ҳарбий бўлималарини ўзига жалб этиб турибди. Агар биз у ердан кўшинларимизни олиб чиқадиган бўлсак, Берлин остоналаридаги кучлар мувозанати дарҳол ўзгаради, ўзгарганда ҳам, генерал Гудериан ўйлаганидек, бизнинг фойда-мига ўзгармайди. Курляндиядан кўшинларин олиб кетган тақдирдаги Берлин остоналаридаги ҳар бир немис ҳарбий бўлимига камиди учта рус ҳарбий бўлимига тўғри келади.

Борман. Сергак сиёсатчи бўлиш керак, жаноби фельдмаршал¹...

Кейтель. Мен сиёсатчи эмасман, ҳарбийман.

Борман. Тотал уруш² асрида булар ажралмас тушун-чалардир.

Гитлер. Ҳозир Курляндияда турган кўшинларни олиб чиқишимиз учун – Либава операциясидаги тажриба инобат-га олинса – камиди ярим йил керак бўлади. Бу кулгилидир. Галабага эришишимиз учун ихтиёримизда соат билан, ҳа, худди соат билан ўлчанадиган муддат қолган, шунда ҳам биз хомқаблларга эмас, балки ҳаққоний далилларга асослан-моғимиз лозим. Кўзи бор, таҳлил қила биладиган, хулоса чиқара оладиган ҳар бир киши фақат биргина нарсага: яқин талаба йўли борми-йўқми, деган саволга жавоб бериши шарт. Бунда мен бериладиган жавоб кўр-кўрона бўлмас-лигини исгардим. Мен кўр-кўрона ишончга қаршиман, мен бамтаби ишончини излайман. Бир-бирига зид ғоя, интилиш, элемент ва характерлар иложсиз аҳволга тўшиб қолган

¹ Фельдмаршал (немисча: *Feldmarshall* сўздан олинган) – айрим давлатлар армияларидаги олий ҳарбий унвон. Биринчи марта XVI асрда Австрияда, XVII асрда Пруссияда жорий қилинган. Россияда 1699-йилда генерал фельдмаршалл унвони жорий этилиб, 1917-йилда бекор қилинган. Фельдмаршалл машҳур ҳарбий ва дипломат арбоблари, император хонадони вакиллари ҳамда баъзи чет эл ҳарбий арбобларига берилган. Фельдмаршалл унвони Буюк Британия ва бошқа баъзи давлатларда сақланган.

² Тотал уруш – оммавий, жаҳон миқёсидаги уруш.

тақдирдагина бир-бировларига зарар келтирмай яшашлари мумкин: мен концентрацион қамоқхоналарга қамалганларни назарда тутмоқдаман, у ерда, масалан, бир уйда папа нунциялари¹, даҳрийлар ва француз радикаллари² британиялик консерваторлар³ билан апоқ-чапоқ бўлиб яшар эмишлар. Иложсизлик иттифоқ туғдиради. Бу – ҳеч қандай умид ва ҳеч қандай мақсади бўлмаган иложсизларнинг иттифоқидир. Россия, Англия ва Американинг мақсадлари бир-бирига бутунлай зид бўлса, бизнинг мақсадимиз ҳаммамизга равшан. Улар ғоявий интилишлари ҳар хиллиги туфайли ҳаракат қилаётган бўлсалар, бизни ягона мақсад ҳаракатга келтирмоқдаки, биз унга бутун ҳаётимизни тикканмиз. Улар ўртасидаги зиддиятлар кучаяётган ва янада кучаядиган бўлса, бизнинг бирлигимиз ҳар қачонгига қараганда жипслашганки, мен бу оғир ва буюк ҳаракатнинг кўп йиллари давомида ана шу жипсликка эришиш учун куч сарфлаб келган эдим. Душманларимиз иттифоқини дипломатия⁴ ёки бошқа йўллар билан бузишга интилиш – хомхаёл. Башарти буни ваҳимага тушиш ва истикболни бой бериш деб атамасак, унда хомхаёлдан бошқа нарса эмас. Уларга ҳарбий зарба бериш билангина, иродамиз букилмас ва куч-қудратимизнинг битмас-туганмас эканлигини намойиш қилиш билангина бу иттифоқнинг инқирозини тезлаштирамизки, зафарли тўнларимиз садолари остида ер билан яксон бўлади у. Ғарб демократиясига ҳеч нарса қудратимизни намойиш қилишдан кўра кўпроқ таъсир кўрсатол-

¹ Нунций – Рим папасининг дипломатик вакили.

² Радикаллар – қисман демократик ислохотлар ўтказишни талаб қиладиган буржуа партияларининг тарафдорлари.

³ Консерватор (лотинча: conservator – сақловчи, химоя қилувчи) – консерватизм тарафдори, эски, қолиб кетган тартибларни сақлашга интилувчи шахс; мутаассиб;

⁴ Дипломатия (французча: diplomatie ёки юнонча: diploma – икки букланган қоғоз) – 1) давлатларнинг ташқи сиёсат соҳасидаги вазифаларини амалга ошириш, шунингдек, чет элда ҳуқуқ ва манфаатларини химоя қилиш соҳасидаги расмий фаолияти. Қадимда Юнонистон ва Римда тахтакач муқова ичига солинган хат элчиларга улар ваколатини тасдиқловчи ишонч ёрлиғи ёки ҳужжат сифатида тақдим этилган. Бу атама ҳозирги маънода Ғарбий Европада XVIII аср охириларида кенг қўллана бошланган; 2) айрим шахслар, ижтимоий гуруҳлар ва шу қабиларнинг долзарб ижтимоий муаммоларни ҳал этишга, ўзаро ҳамкорликни мустаҳкамлашга қаратилган норасмий фаолияти.

майди. Бир томондан, Ғарбнинг саросимага тушиши, инқироз томондан бизнинг зарбаларимизгина Сталинини¹ суниб қоли олади. Сталинининг ҳозир урушни Брянск Урмонлари ёки Украина дивизиарида олиб бормаётганлигини ҳам ҳисобга олинг. Унинг қўшинлари Польша, Руминия, Венгрия ҳудудидо «Ватан»ларидан ташқарига бевосита чиқишлари биланок, русларнинг заифлашгани ва маълум даражада руҳи тушгани аниқ. Аммо ҳозир менинг бутун диққатим русларда ёки америкаликларда эмас. Менинг бутун диққатим тўғрироқ немисларда! Фақат бизнинг миллионлагини галабага эришиши шарт ва эришажак! Ҳозирги кунда бутун мамлакат ҳарбий қароргоҳга айлантирилган. Бутун мамлакат дегинимда Германия, Австрия, Норвегия, Венгрия ва Италиянинг бир қисми, Чехия ва Богемия протекторатларининг² кўпчилиги ҳудудини, Данияни ва Голландиянинг бир қисмини назарда тутяшман. Бу – Европа маданиятининг марказидир. Бу – моддий ва маънавий куч-қудрат қазимасидир. Қўлимизга галаба имкони келиб тушди. Галабамиз учун бу имкониятдан қай даражада фойдалани олиш бизларга, ҳарбийларга боғлиқ. Сўзимга ишонаверинг – қўшинларимизнинг дастлабки қақшатқич зарбаларидан кейинок иттифоқчиларнинг иттифоқи барбод бўлади. Уларнинг ҳар бири ўз шахсий манфаатларини қисилани стратегик жиҳатдан кўра билишдан устун қўяди. Мен галабамиз сойтиши яқинлаштириш мақсадида қуйидагиларни таклиф этаман: СС олтинчи танк қўшини Будапешт остоналарида қарши ҳужум бошлайди ва бу ҳужум, бир томондан, Австрия ва Венгриядаги миллий-ижтимоий жанубий истеҳкомининг мустаҳкамланишини таъминлайди, шунингдан, русларнинг ён томон қанотига чиқишимиз учун шароит тайёрлайди. Бир нарсани ҳисобга олинг, худди ўша ерда, жанубда, Ниль-кашижда биз етмиш минг тонна нефтга эгамиз. Нефть эса уруш томиридан оқиб турувчи қондир.

¹ Сталин (Жугашвили) Иосиф Виссарионович (1878-1953) – Совет Иттифоқининг мустақил ҳукмдори. 1922-1953 йиллар Компартия МК бош котиби.

² Протекторат – кучли давлатларга кучсиз давлатларни бўйсундириб олиш имконини беридиган мустамакачилик шакли.

Мен ана шу нефтни кўлдан бой беришдан кўра Берлинни топширишни маъкул кўраман, чунки бу нефть Австриянинг мустаҳкам туришини ва унинг Италиядаги миллион кишилик Кессельринг гуруҳи билан бирга бўлишини таъминлайди. Яна: «Висла» кўшинлари гуруҳи захирасини тўплаб, русларнинг иккала ён томон канотига қатъий қарши ҳужум бошлайди ва бунинг учун Померания плацдармидан¹ фойдаланади. СС рейхсфюрери кўшинлари рус мудрофаасини ёриб, орқа томонга ўтиб олади ва ташаббусни ўз кўлига олади. Штеттин гуруҳи ёрдами билан улар руслар фронтини ёриб ўтадилар. Захираларни етказиб келиш Сталин учун энг жиддий масаладир. Масофанинг олислиги уни мушкул аҳволга солиб қўяди. Аксинча, масофа бизнинг тарафимизда. Берлинни ўраб турган етти қатор мудрофаа чизиги – булар эса шаҳарни амалий жиҳатдан олиб бўлмайдиган қилиб қўйган – ҳарбий санъат қонунларини бузишга ҳамда Жануб ва Шимолдан кўшинларнинг талайгина гуруҳини Ғарбга олиб ўтиш имконини беради.

Биз вақтдан ютамиз: захираларини қайта гуруҳлаштириш учун Сталинга икки-уч ой керак бўлади; кўшинларимизни кўчириш учун эса бизга беш кун кифоя. Германия масофалари эса стратегия анъаналарини бузамиз ҳамки, бунга имкон беради.

Йодль. Бу масалани стратегия анъаналари билан боғласак ёмон бўлмас эди...

Гитлер. Нима демоқчи эдингиз, Йодль?

Йодль. Менимча, бу жуда узоқни кўзлаган ва оқилона режа, аммо мен фақат биргина нарсага эътироз билдиришга журъат этаман: ана шу режанинг икир-чикирлари ҳарбий санъат анъаналари билан боғлаб олиб борилгани маъқулмиди?

Гитлер. Гап икир-чикирлар эмас, балки бир бутун нарса ҳақида кетмоқда. Қолаверса, хусусий нарсаларни қароргоҳларда тор доирадаги мутахассислар гуруҳлари ҳал қилиши мумкин. Ҳарбийлар мустаҳкам мудрофаа мушту-

¹ Плацдарм – ҳарбий операцияга тайёргарлик кўриладиган майдон.

қини ташкил этган тўрт миллиондан ортиқ кишига эга. Назофа, ана шу мустаҳкам мудрофаа муштумини қажатқич ғалаба муштига айлангириндан иборатдир. Ҳозир биз 1938-йилнинг августини арафасидаги чегарада турибмиз. Биз ҳар вақт билан кўра жонлашганмиз. Биз – немис миллатимиз. Бизнинг ҳарбий санъатимиз 1939-йилдагига қараганда тўрт марта кўп қурол-аслаҳа ишлаб чиқармоқда. Кўшинимиз эса ўша йилдагига қариганда икки марта катта. Бизнинг оғиратимиз дахшатли, иродамиз, ғалабага бўлган иштиёқимиз ҳақ чекендир. Қани, айтинглар-чи, биз уруш йўли билан тинчликни эриши олмаимизми? Наҳотки ҳарбий муваффақият сўбат бобиди муваффақиятга олиб келмаса?

Кейтэль. Рейхслейтер Борман айтганидек, ҳарбий кўшин ҳозир бир вақтда сўбатчи ҳам бўлиши керак.

Борман. Хўш, кўшинмайсенми фикримга?

Кейтэль. Кўшинламан.

Гитлер. Илтимос, жаноби фельдмаршал, эртагача менга аниқ таклифларни тайёрлаб қўйсангиз.

Кейтэль. Хўш бўлади, фюрерим. Биз умумий режани тайёрлаймиш ва агар сиз уни маъқулласангиз, барча икир-чикирларини ишлаб чиқишга киришамиз».

***

Гитлернинг қариндоши, СС обергруппенфюрери Фелдгайн Гиммлерга бункерда бўлиб ўтган сўнгги кенгаш ҳақида ахборот берди.

– Фюрер, – деди у, – масалани ҳар қандай сиёсий йўл билан ҳал этилишини рад этмоқда.

– Унинг режасига ҳарбийлар қандай муносабатда бўлдилар? – деб сўради Гиммлер.

– Истеҳзо билан жилмайиб қўйишди, бироқ шуниси ақибларники, уруш оқибати сиёсий йўлдан бошқа ҳеч қандай йўл билан ҳал этилиши мумкинмаслигига ҳарбийларнинг имони комил.

– Сўзсиз таслимми? – сўради Гиммлер хаёл суриб. – Урушниб чарчашибдими?

– Нега сўзсиз таслим бўлишаркан? Музокаралар-чи?..

(ВАЗИФА)

Штирлиц соат еттида, кош қорайган пайтда қайтди. У бу фаслни жуда севарди: қор деярли йўқ, азонлаб қарагайларнинг унига қуёш нури тушади. Назарида, аллақачон ёз келгандек туюлади, қани энди, шундай бўлса-ю, Могельзега жўнаб, кун бўйи балиқ овласанг ёки маза қилиб тебранувчи оромкурсида уйқуни олсанг.

Бу ерда, Потсдамдан унча узоқ бўлмаган Бабельсбергда, ўзининг мўъжазгина уйида ёлғиз турарди; унинг хизматчиси бир ҳафта олдин Тюрингияга, тоғга, жияниникига жўнаб кетган эди. Аёл кетма-кет бомбардимонга бардош беролмади, асаби чидамади.

Ҳозир унинг уйини «Овчи» қовоқхонаси хўжайинининг қизи йиғиштириб турарди. У жуда ёш, зеҳли ва чиройли қиз эди. «Саксониялик бўлса керак, – ўйларди Штирлиц, қизнинг меҳмонхонада катта чангютгич билан гилам тозалашини кузатаркан, – сочлари қоп-қора, кўзлари мовий. Тўғри, талаффузи берлинликларникига ўхшайди, лекин, барибир, Саксониядан бўлса керак».

Штирлиц ўзининг эски соатига назар ташлаб, ўзича ўйлади: «Алмаштириш пайти келибди. Агар бу соатим ё тез юрса, ё орқада қолса бошқа гап эди, унга мослашиб олардим. Лекин бу гоҳ орқада қолади, гоҳ олдинга ўтиб кетади. Шу ҳам соат бўлди-ю».

– Соат неча бўлди? – сўради Штирлиц.

– Еттига яқинлашди...

Штирлиц кулиб қўйди: «Бахтли қиз... «Еттига яқинлашди» дея олади. Вактнинг оқибатидан кўркмай, ундан эркин фойдаланадиган кишилар ер юзида энг бахтли кишилар бўлса керак... Аммо бу қиз берлинча талаффузда гаплашар экан, буниси аниқ. Ҳатто Мекленбург талаффузидан ҳам нималардир бор...»

Келиб тўхтаган автомобиль овозини эшитиб:

– Қизалоқ, бир қара-чи, ким келди экан? – деди Штирлиц.

Штирлиц эшик очилганини эшитди, кейин қизча у

камин¹ ёнидаги курсида ўтирган чоғроққина хона эшигидан муралаб:

– Полициядан бир жаноб келибди, – деди. Штирлиц уридан турди, суюқларини пикирлатиб қеришди, сўнгра даялдан утди. У ерда катта сават кўтарган СС унтершарфюрери² турарди.

– Жаноби штандартенфюрер, ҳайдовчингиз бетоб бўлиб қолди, озиқ-овқатларни унинг ўрнига мен олиб келдим...

– Раҳмат, – жавоб берди Штирлиц. – Совутгичга кўйинг. Қизча йрлақлашиб юборади.

У унтершарфюрерни куштиб чиқмади. Хонага қизча саксонияга киради ва эшик ёнида турганича оҳистагина:

– Агар герр Штирлиц истасалар, мен тунаб қолишим ҳам мумкин, – деди.

«Қизча шунча озиқ-овқатни биринчи марта кўрган бўлиб керак, – пайқайди у, – бечора қиз». У кўзини очди, яна кўришиб, жавоб қилди:

– Керак эмас... Гўшг билан пишлокнинг ярмисини шунга ҳам олиб кетаверишнинг мумкин.

– Йўқ э, герр Штирлиц, – деди у, – мен овқат учун эмас...

– Мени сезиб қолдингми, мени-я? Севаман дегин? Ёки ошпоқ ёшларим тушинга кирадим?

– Сочни оқарганиларни ёқтираман...

– Майли, қизалоқ, оқ сочлар ҳақида кейинроқ суҳбатлаширмиз... Турмушга чиққанингдан сўнг... Исминг нима?

– Мари... Айтган эдим-ку... Мари...

– Ҳа-я, айтган эдинг, тўғри. Кечир мени, Мари. Мария Магдалена. Жажжи Мариларнинг ҳаммаси ҳам гуноҳга ботадиган бўладими дейман-а? Йўлини қилмай, гўштни олавер, Ёшнинг нечади?

¹ Камин (немисча: Kamin; юнонча: kamínos – ўчоқ, печь) – деворга ўйиб ишланган, кенг очик ўтхонаси ва тик мўриси бўлган, бевосита ёқилги алангаси билан қонини иситадиган ўчоқ.

² Унтершарфюрер (немисча: Unterscharführer) – СС кўмондонлигида 7-15 кишидан туруқли бошқарадиган зобитнинг унвони.

– Ўн тўққизда.

– Э, кап-катта қиз бўлиб қолибсан. Саксониядан келганинга анча бўлдими?

– Анча. Ота-онам билан кўчиб келганмиз.

– Бора қол, Мари, бор, дамингни ол. Яна бомбардимон бошланиб қолмасин, кетишда кўрқиб юрма, мен ҳам хавотир олиб ўтирмай.

Қиз кетди. Штирлиц ёруғлик ўтказмайдиган дераза пардаларини ёпди-да, чирокни ёқди. Энгашиб каминга қараса, ўтин ўзи ёқтирганидай қудук шаклида тахлаб қўйилган экан, қалин кўк товоқчада эса қайин пўстлоғи ҳам бор эди.

«Мен унга бу ҳақда гапирмагандим... Йўқ, айтган эканман. Шунчаки... Қизча эс-хушли экан, – ўйлади у, пўстлоқни ёқар экан, – биз ёшлар ҳақида худди кекса ўқитувчилар каби ўйлайдиган бўлиб қолганмиз, четдан қараганда бу хийла кулгили бўлса керак. Мен эса ўзимни чол деб ҳисоблашга ўрганиб қолганман: ҳар ҳолда, қирқ тўққиз ёш...»

Штирлиц қуруқ қайин ўтин ловуллаб ёнгунча кутиб турди-да, кейин радионинг ёнига келиб, унинг қулоғини буради. Москва овози: қадимий романслар ижро этилмоқда. Штирлиц бир вақтлар Герингнинг ўз штабидагиларга¹: «Душман радиосини тинглаш ватанпарварлик эмас, албатта, аммо мен баъзан биз ҳақимизда қандай сафсаталар сотишаётган экан деб тинглагим ҳам келиб қолади», деганини эслади. Герингнинг фаҳмсиз ва кўрқоқ одамлигини Штирлиц ўшандаёқ сезган эди: унинг душман радиосини эшитишини Мюллер ёллаган хизматкор ва ҳайдовчи етказиб турарди. Агар «Иккинчи рақамли фашист» шу йўсинда ўзини оқламоқчи экан, бу унинг кўрқоқлиги ва эртанги кунига бутунлай ишончи йўқлигини кўрсатарди, холос. У аксинча қилиши керак эди, – ўйларди Штирлиц, – душман радиосини тинглаётганини яширмаслиги лозим эди. Душман берган эшиттиришларга ўзига хос изоҳ бериб, унинг устидан кулиб ҳазил-мазах қилиб юрса бас эди. Бу нарса тафаккури саёз Гиммлерга таъсир қилиши мумкин эди.

¹ Штаб (немисча: Stab – подшолик аломати бўлган асо, ҳасса; ҳарбий қаропрех) – ҳарбий қисмларни бошқарувчи асосий орган.

Романс оҳисти фортеньяно¹ садолари билан тугади. Москва бошловчисининг – афтидан, немис бўлса керак – устидан шитилаётган овози жума ва чоршанба кунлари берилганган шиттиришлар тўлқинларини бера бошлади. Штирлиц рақамларни ёза бошлади: бу – унга берилаётган шиттиришларнинг келиши эди. У буни олти кундан бери кутаётган эди. У рақамларни бир текисда устунча тарзида ёза бошлади. Рақамлар кўп эди, шунинг учун ҳам бошловчи, уларни ёзиб овозига улуғроқлик деб, яна бир бор такрорлади.

Кейин ана оромбахш рус романслари янграй бошлади.

Штирлиц китоб жавоидан Монтень² асаридан бир асарини олиб, рақамларни сўзга кўчирди ҳамда буюк ва муштарак француз мутафаккирининг доно фикрлари битилган асарлари орасига яширилган махсус кодга солиштирди.

Таниган радиограмманинг³ маъносини чакиб бўлгач, у рақамлар ва сўзлар ёзилган, қогоғини ёндириб, кулини каминдаги кунга яраштириб юборди-да, яна озгина коньяк ичди.

«Улар мени ким деб ҳисоблашяпти ўзи? – ўйланиб қолди у. – Дарҳақиқат ҳар ишга қодир илоҳий одам дебми? Буни ақл бовар қилмайди... Мен бундай алоқалар борлигига ишонмайман...»

Штирлицнинг бундай деб ўйланишига асос бор эди, чунки Москва радиоси орқили берилган топшириқда шундай дейилган эди:

«ЮСТАСТА»

Биздаги маълумотларга қараганда, Швеция ва Швейцарияда СД хавфсизлиги хизмати ва ССнинг олий лобитлари пайдо бўлиб, улар иттифоқчилар резидентлари⁴

¹ Фортеньяно (немисча; каттиқ + piano – аста, кучсиз) – клавишлари бармоқ билан босиб чалинадиган торли мусика асбоби (рояль ва пианинонинг умумий номи).

² Мишель де Монтень (1533-1592) – Уйғониш даври француз ёзувчиси ва фалсафасуфи. «Тажрибалар» асарининг муаллифи.

³ Радиограмма (радио.. + юнонча: gramma – ёзув) – радио орқали олинган ёки берилган хабар.

⁴ Резидент (лотинча: residens, residentis – ўтирувчи, жойида қолувчи) – 1) ўрта асрлардан муайян мамлакатда доимий яшовчи чет эллик дипломатик вакили; 2) мустамлакатчи давлатнинг протекторатдаги вакили; одатда, у ана шу протекторатнинг қокими ҳисобланган; 3) чет эл разведкасининг бошқа бирор давлатдаги яширин

билан алоқа боғлаш йўлларини топишга уринганлар. Хусусан, Бернда СД одамлари Аллен Даллес ходимлари билан алоқа боғламоқчи бўлганлар. Сиз алоқа боғлашга қаратилган бундай уринишлар: 1) қалбаки маълумотми, 2) СД олий зобитларининг шахсий ташаббусими, 3) марказ топириги билан бажарилаётган ишми – ана шуларни аниқлашингиз зарур.

Агар СД ва ССнинг шу ходимлари Берлин топиригини бажараётган бўлсалар, уларни топириқ билан ким жўнатганлигини аниқланг. Аниқроғи: рейхнинг олий раҳбарларидан қайси бири Ғарб билан алоқа боғлашни истаётганлигини аниқлаш зарур.

АЛЕКС».

Юстас унинг ўзи, штандартенфюрер Штирлиц бўлиб, у Москвада полковник Максим Максимович Исаев сифатида фақат уч олий раҳбаргагина маълум эди...

***

... Бу калит сўзлар Штирлицнинг кўлига тегишидан олти кун бурун, Сталин совет хуфияларидан олинган сўнгги маълумотлар билан танишиб, Яқин орадаги боғга махфий кузатув хизматининг бошлиғини чақириб, унга бундай деган эди:

– Фақат чаласавод сиёсатчиларгина Германияни узил-кесил кучсизланган ва шу сабабли хавфли эмас деб ҳисоблашлари мумкин... Германия бамисоли охиригача қисиб кўйилган пружинадирки, уни икки томондангина катта куч сарфлаб синдириш мумкин. Акс ҳолда, бу пружина бир томондан қисилаверса, у тўғриланиб, иккинчи томонга зарба бериши мумкин ва бу жуда кучли зарба бўлади, биринчидан, шунинг учунки, гитлерчиларнинг ихлосмандлиги илгаригидек жуда кучли, иккинчидан, Германиянинг ҳарбий кучқудрати ҳали тугаганича йўқ. Шунинг учун фашистларнинг Ғарбдаги совет душманлари билан битим тузишга қара-

вакили (бу ерда шу маънода келган); 4) муайян мамлакатда миллий қонунчиликка тўла риоя қилувчи рўйхатдан ўтган юридик ёхуд жисмоний шахс.

тилган ҳар қандай уринишларига сиз биринчи галдаги вазифа деб қарашингиз зарур. Табиийки, – давом эттирди Сталин, – юз бериши мумкин бўлган бундай сепарат¹ музокараларда советий шахслар Гитлернинг партия аппаратида ҳам, ҳалқ орасида ҳам обрў-эътиборга эга энг яқин сифдонлари бўлиши мумкинлигини ҳисобга олиб кўйинг. Худди шуларни, яъни унинг яқин сафдошларини доимо куздан кочирманг. Шубҳасиз, жар тепасида осилиб қолган қоламининг яқин сафдошлари ўз ҳаётларини сақлаш учун унга қонини кина бошлайдилар. Бу ҳар қандай сиёсий ўйин жабҳасидан аниқномадир². Агар юз бериши мумкин бўлган ана шу жараёнларни илгари қолсингиз, унда ўзингиздан кўринг.

Қаердадир узоқ жойда ҳаво ҳужуми тревогаси³ сиреналари⁴ увуллаб, кетма-кет зенит⁵ тўплари тилга кирди. Электр ёташвиқен чирокларни ўчирди, Штирлиц эса камин олдига узоқ вақт қорамтир-қизғиш ўтинларни кўм-кўк олов ширмаб ошаётганини томонга қилиб ўтирди.

«Агар тутун йўлини бекитиб кўйсам, – хаёл сура бошлади Штирлиц, – уч соатдан кейин ухлаб қоламан. Ўтиргаш жойида котамин-қоламан... Бир вақтлар Якиманкада бувики билан мента ис тегишига оз қолган эди. Ўшанда бувики худди шундай қорамтир-қизғиш ўтинларни кўм-кўк олов яллаб турган пайтда, вақтидан бурун печка эшик-эшикни ёниб кўйган эканлар. Биз заҳарланган газнинг туси ҳам, ҳиди ҳам йўқ эди... Менимча...»

¹ Сепарат (лотинча: *separatus* – алоҳида) – уруш олиб бораётган мамлакатлар коалициясига кирган давлатлардан бирининг ўз иттифоқчиларини огоҳлантирмай ёки уларнинг розилигини олмай, душман билан тузган сулҳ шартномаси ёки вақтинча аран битими.

² Аксиома (кмонча: *axioma* – асосий қонда) – ўз-ўзидан аниқ-равшанлиги сабабли исбот талаб қилмайдиган, исботсиз қабул қилинадиган ҳолат, фикр.

³ Тревога (русча: *тревожить* – ёташвиқлантирмоқ, хавотирга, ваҳимага солмоқ) – хавфли ҳолат ва ундан огоҳлантирувчи сигнал.

⁴ Сирена (французча: *sirene* ёки лотинча: *siren*, ёки юнонча: *seiren* – юнон мифологиясида ўз кўшиклари билан денгизчиларни хавфли, ҳалокатли жойларга қорловчи, бош ва кўкрак қисми аёл қиёфасидаги афсонавий қуш) – кема ва шу қабиларда қўлландиган ва сикналган ҳаво ёки буг билан ишлайдиган, кучли товуш сигнали берадиган асбоб ва унинг сигнали.

⁵ Зенит – ҳаво ҳужумига қарши ишлатиладиган қурол тури.

Штирлиц каминдаги чалалар қоп-қорайгунча кутиб турди, сўнгра тутун йўлини бекитиб қўйди-да, шампань¹ шишаси учига ўрнатилган шамни ёқди ва шам эриб, шиша сиртида ҳосил бўлган антиқа шаклни кўриб ғоятда тааж-жубланди. У жуда кўп шам ёққан эди, шишанинг асл шаклидан эса ҳеч нима қолмаган, қадимги кўзачаларни эслатарди, фақат туси оқимтир қизғиш эди. Штирлиц Испанияга борган дўстларидан ўзи учун рангли шамлар олиб келишларини илтимос қиларди: кейин эса ажойиб шаклдаги бундай мум кўзачаларни таниш-билишларига совға қиларди.

Яқингина жойда икки марта кетма-кет портлаш овози эшитилди.

«Бомбалар, – деб қўйди у. – Ниҳоятда баҳайбатлари... Мана, боплаб ташлашяпти. Ҳа, қойил қилишяпти. Урушнинг сўнгги кунларида бомба тагида қолиш алам қилади, албатта. Унда ўзимизникилар изимни ҳам топишолмайди. Домдараксиз ҳалок бўлишдан ёмони йўқ. Сашенька, – у хотинининг чехрасини кўз олдига келтирди. – Жажжи Сашенькам ва катта Сашенькам... Энди ҳалок бўлиш ярашмайди. Энди қандай бўлмасин, омон қолиш йўлини тутиш керак. Ёлғиз ўзинг бўлсанг, осон, унда ҳалок бўлишдан ҳам унча қўрқмайсан киши. Ўғлинг билан дийдор кўришгандан сўнг ҳалок бўлиш эса – даҳшат. Севган қон-қариндошлари қўлида тинчгина жон берди, деб романларда ёзганлар тентаклардир. Ўз бола-чақаларининг қўлида ўлиш, уларни сўнгги бор кўриш, уларнинг яқинлигини сезиш ва шу ҳол сўнгги бор юз бераётганлигини, бундан кейинги ҳолат қоп-қоронғи дунё ва қариндош-уруғлар доғи-ҳасратда қолишини тушунишдан даҳшатлироқ нарса бўлмаса керак...»

***

Бир вақтлар Штирлиц Унтер ден Линденга, совет элчихонасидаги қабул маросимига Шелленберг билан бирга

¹ Шампань (французча: Champagne – Франциядаги айни вино дастлаб расм бўлган Шампань вилояти номидан) – карбонат ангидрид гази билан тўйинтирилиб, герметик идишда қайта ачитилган узумдан солинган, кўпикланиб вижиллаб турадиган вино.

бирганди. Ўшанда у ёш совет элчиси билан сиёсий айғоқчилар бошлиғи ўртасидаги инсоннинг тумор, афсун, нишон қакидаги, элчихона котибининг айтишича, бошқа «ваҳишона беъмани одатларга» ишониш ҳуқуқи тўғрисидаги баҳсларига одатдагидек қовоғини уйиб, кулок солиб турганди. Бу хунчақчак баҳсда Шелленберг одатдагича ўзини оловли тутар, ўз гапини исбот этар ва баъзан ён босиб ҳам кўрди. Унинг рус йигитини баҳсга тортаётганини кўриб, Штирлиц ичида аччиқланди.

«Чироқ ёкиб, душманни кузатмоқда, – ўйларди у. – Нишон табиати баҳс пайтида жуда яхши билинади, бунга эса Шелленбергдек уста одам йўқ, албатта».

– Агар бу дунёдаги ҳамма нарса сизга тушунарли бўлса, – дедим этарди Шелленберг, – унда сиз, табиийки, инсоннинг туморга ишончини рад қила олишга ҳақингиз бор, албатта. Аммо ҳамма нарсанинг ҳам тагига ета олганмисиз? Мен мафсурани эмас, физика, кимё, математикани назарда тутганим...

– Физик ва математиклардан қайси бири, – ҳаяжон билан сизга сўради элчихона котиби, – бўйнига тумор осиб, ишга қиринган экан? Бундайини тополмайёнгиз.

– Гапини савол билан туғитини керак эди, – деб қўйди Штирлиц ичида, – у эса ўзини туголмай ўз саволига ўзи жавоб қайтарди. Баҳсланишда савол бериш муҳим нарса: шунда рақиб кўни тинчланиб туради, бунинг устига савол беришдан жавоб қилиш мураккаброқ иш...»

– Балки, физик ёки математик тумор тақар-у, лекин буни ҳеч кимга билдирмас? – сўради Шелленберг. – Ёки бундай имкониятни рад этасизми?

– Имкониятни рад этиш гўллик бўлади. Имконият – истиқбол миялосига тенгдир.

«Яхши жавоб берди, – ҳаслидан ўтказди Штирлиц. – Аммо сал усталик қилиши керак эди... Масалан, «Сиз бунга қўшилмайсизми?» – деб сўраши керак эди. У буни сўрамади ва яна ўзини зарба остига қўйди».

– Балки, туморни ҳам мавҳум имконият тушунчасига киритишимиз керакдир? Ёки сиз бу ишга қаршимисиз?

Штирлиц ёрдамга келди.

– Немислар вакили баҳслашувда ғолиб чиқди, – хулоса қилди у, – аммо адолат юзасидан тан олиш керакки, Германиянинг ажойиб саволларига Россия ҳам ғоят яхши жавоб қайтарди. Биз мавзуни тугатдик, аммо агар руслар вакили ташаббусни ўз қўлига олиб, саволлар билан ҳамлага ўтганда бизнинг аҳволимиз қандай бўлишини худо биларди...

«Ука, тушундингми?» – Штирлицнинг кўзларида худди шу савол чакнаб турарди ва рус элчисининг бир зум тикилиб қолганидан Штирлицнинг берган сабоғи тушунарли бўлганлигини пайқайди...

«Укажон, хафа бўлма, – ўйларди у, узоқлашаётган йигитга назар ташлар экан, – бу сабоқни бошқалардан кўра ўзим берганим яхшироқ бўлди... Аммо тумор юзасидан сен ноҳақсан... Менинг аҳволим мушкуллашганда ва мен очикдан очик, қалтис йўл тутганимда (менинг ҳар бир ҳаракатим эса ўлимга олиб келиши мумкин) Сашеньканинг бир тутам сочи сақланган туморни – медальонни бўйнимга осиб оламан... Аввалги медальонни ташлаб юбориб (чунки унинг русларники эканлиги яққол кўриниб турарди), оғир, нақшли немис медальонини сотиб олишга тўғри келди – Сашеньканинг олтинранг сочлари доим кўксимда, у менинг туморимдир...»

* * *

Йигирма уч йил муқаддам Дзержинскийнинг¹ топшириғи билан оқ муҳожирларга қўшилиб, аввал Шанхайга, сўнгра Парижга жўнаётган пайтида, Владивостокда Сашенькани сўнги марта кўрган эди. Ана ўша шамолли, даҳшатли, узоқ кундан бери унинг сиймосини доим дилида сақлаб келди; бу сиймо унинг бир қисмига айланиб, бутун вужудига сингиб кетган эди...

У Краковда ярим кечаси ўғли билан тасодифан учрашиб қолганини эслади. У «Гришанчиков»нинг ўз хузурига –

¹ Феликс Эдмундович Дзержинский (1877-1926) – миллати поляк бўлган рус инқилобчиси ва снэсий арбоб. Лақаби – «Темир Феликс». У бир қатор халқ комиссарлар советининг раҳбари, шунингдек, ЧК асосчиси ва раҳбари бўлган.

меҳмонхонага келгани, радиони баланд қўйиб ўғли билан пичирлашиб гаплашганлари, тақдир тақозоси билан унинг йўлидан кетган ўғли билан хайрлашув қанчалик азоб бўлгани ёдига тушди. Ўғлининг ҳозир Прагада эканлигини ва майор Вихрь икковлари Краковни портлашдан қандай сақлаб қолган бўлсалар, ўғли ҳам Прагани ўшандай сақлаб қолиши кераклигини биларди. Ҳозир унинг иши қанчалик мураккаблигини билар, айтиш вақтида ўғли билан кўришишга қаратилган ҳар қандай уриниш – Берлин билан Праганинг ораси олти соатлик йўл эди, холос – унинг учун ғоятда хавфлилигини ҳам тушунарди...

* * *

Штирлиц ўрнидан туриб, шамни олди ва стол ёнига келди. У бир неча варақ қоғоз олиб, қарта ёзгандек ёйиб қўйди. Варақлардан бирига қалам билан семиз, новча кишининг расмини чизиб, тагига – Геринг деб ёзиб қўймоқчи бўлди-ю, аммо ёзмади. Иккинчи вараққа Геббельс қиёфасини, учинчисига чандиғи бор, иродали бир кишининг юзини чизди. Бу Борман эди. Бироз ўйлаб, тўртинчиси остига – «СС рейхсфюрери» деб ёзиб қўйди. Бу унинг бошлиғи Генрих Гиммлернинг лавозими эди.

Штирлиц учта қоғозни четга суриб қўйиб, Геринг расми солинган варақни яқинроқ тортди-да, фақат ўзигагина тушунарли бўлган доирача ва квадратлар чиза бошлади, уларни дам иккита йўғон, дам битта ингичка, дам кўринар-кўринмас чизиклар билан бирлаштира бошлади.

... Муҳим воқеалар жараёнига тушиб қолган айғокчи худди актёр каби ғоят ҳиссиётли, ҳатто ҳирсли киши бўлиши керак, аммо бундай жуда кучли ҳиссиётлар мустаҳкам ва равшан мантикий совуққонлик пардасига чулганган бўлиши керак.

Штирлиц камдан кам ҳолатларда, кечалари ўзининг Исаев эканлигини ҳис қилганида, шундай мулоҳаза юритарди. Ҳақиқий айғокчи бўлиш дегани нима ўзи? Ахборот-у

маълумотлар йиғиб, объектив маълумотларни қайта ишлаб, сиёсий хулоса чиқариш ҳамда қарор қабул қилиш учун марказга жўнатишми? Ёки фақат шахсий хулосангни чиқариш, ўз мўлжалларингни белгилаш, тахминларингни таклиф этишми? Айнан ўзинг, келажакда нималарни кутишинг мумкинлигини аниқ билиб туриб, сен ўзинг, Максим Исаев, ана шу келажакка таъсир этишга ҳақлимсан? Махфий кузатувнинг балоси шундаки, кундалик маълумотларнинг ҳаддан ташқари кўп бўлиши истиқболни кўрсатмай кўймоқда, уни яширмоқда, қандай ҳақиқат бўлмасин – даҳшатлими ёки қувончлими, барибир – шу ҳақиқат таҳлили оқибатини объектив эмас, балки субъектив қилиб қўяди. Махфий кузатув хизматига сиёсатни режалаштириш руҳсат этилган тақдирда тавсиялар кўп, маълумотлар эса кам бўлади, деб ҳисобларди Исаев. У, мен айғоқчиман, шунинг учун ҳам ғоятда объектив бўлишим керак, деган фикрда эди. Агар махфий кузатув хизмати олдиндан аниқлаб қўйилган сиёсий йўлга бутунлай тобе бўлиб қолса, иш пачава бўлади: Совет Иттифоқи заиф деган ишонч ҳосил қилиб, ҳарбийларнинг эҳтиёткорлик билан «Россия унчалик заиф эмас» деган фикрига қулоқ солмаган Гитлернинг аҳволи ана шундай бўлди. Махфий кузатув хизмати сиёсатни ўзига бўйсундиришга уринса ҳам, иш пачавалашади. Айғоқчи воқеаларнинг муҳим ривожини истиқболни ҳисобга олган ҳолда кўра билса ва сиёсатчилар ихтиёрига ўз нуқтаи назаридан мумкин бўлган, мақсадга энг мувофиқ қарорларни бера олса, унинг иши мақтовга сазовор бўлади.

Айғоқчи, деб ҳисобларди Исаев, ўз мўлжаллари тўғрилигига шубҳаланишга ҳақи бор, аммо унинг бир нарсаса – воқеликни объектив тарзда тадқиқ этишдан четлашишга ҳаққи йўқ.

Ўтган йиллар мобайнида тўплаган маълумотларини сўнгги марта таҳлил қилишга киришаркан, Штирлиц шу сабабли «ҳа» ва «йўқ» деган жавобларни аниқлаб олишга мажбур эди, чунки бу миллион-миллион одамларнинг тақдири ҳақидаги масала бўлиб, буни таҳлил қилишда хатога йўл қўйиши асло мумкин эмасди.

(ГЕРИНГ)

Биринчи Жаҳон урушининг жасур учувчиси, кайзер Германиясининг қаҳрамони немисларнинг биринчи бош кўтариб чиқишлари муваффақиятсиз тугагач, Швецияга қочган эди. У ерда фуқаро авиациясида учувчи бўлиб ишлай бошлади ва бир куни князь¹ Розенни самолётда олиб кетаётганида қаттиқ бўронга дуч келиб, ўз самолётини мўъжиза билан Роклингадт қасрига кўндиролган эди. У ерда полковник фон Фокнинг кизи Карина Фон Катцов билан танишди. Уни эридан аниқтди, сўнгга Германияга жўнаб, у ерда фюрер билан учрашди. 1923-йил 9-ноябрда бўлиб ўтган турли намойишларда қатнашиб яраланди, бир амаллаб кимок жавосидан қугулиб, Инсбрукка жўнади, у ерда уни Карина кутарди. Уларнинг пули йўқ эди, лекин меҳмонхона хўжайини уларни бенул боқиб турди: у ҳам Геринг каби ўз етиқолига содиқ бўлиб, Инсбрукдаги меҳмонхоналарнинг етминч фонзини қўлга олган яҳудийлардан жабр тортмоқда эди. Кейинчалик Герингни хотини билан Венециядаги «Британия» меҳмонхонасининг хўжайини таклиф қилди ва эр-хотин у ерда 1927-йилгача, Германияда афви умумий эълон қилинган кунгача яшадилар. Ярим йил ўтмасданок у бошиқа ўн бир немис қаторида рейхстаг² депутати бўлиб олди. Гитлер рейхстаг депутатлигига номзодини қўя олмасди, чунки у австриялик эди.

* * *

Янги сайловларга тайёргарлик кўриш керак эди. Фюрер қарори билан Геринг партия ишидан кетди ва фақат рейхстаг аъзоси бўлиб қолди. Унинг вазифаси дунёдаги энг кучли одамлар билан алоқа ўрнатишдан иборат эди – ҳокимиятни қўлга олмақчи бўлган партия кенг алоқа доирасига эга бўлмоғи лозим. Партия қарори билан у Баденштрасседаги ҳашаматли уйлардан бирини ижарага олди: у ерга, унинг

¹ Князь (немисча: kuning – қабила, уруғ оксоколи) – Европа феодал-князлик давридаги Русда аскар бошлиғи ва вилоят.

² Рейхстаг – 1945-йилгача Германия парламентининг номи.

хузурига шахзода Гогенцоллер¹, шахзода Кобург, турли нуфузли мавқега эга одамлар келиб турдилар. Унинг файзи Карина эди: истараси иссиқ, оқсуяк аёл, швециялик амалдорнинг кизи, уруш қахрамони, мусофир, жангчи, ваҳшийликларга бардош беролмаётган Ғарбдаги кутурган демократиянинг ашаддий душмани бўлган Герингнинг хотини сифатида Карина ҳаммага ёқарди.

Ҳар гал, қабул маросими олдидан эрта билан уйга Берлин миллатчилар ташкилотининг партайлейтери² Геббельс келарди. У партия билан Геринг ўртасида алоқачи эди. Геббельс рояль³ чаларди, Геринг, Карина ва унинг биринчи эридан қолган ўғли Томас халқ кўшиқларини айтишарди: рейхстагдаги немислар стакчисининг уйида ўта бачкана америка ёки француз жази янграшига эса тоқат қила олишмасди.

Худди шу ерга, партия ҳисобидан ижарага олинган уйга, 1931-йилнинг 5-январиди Гитлер, Шахт⁴ ва Тиссен⁵ кириб келдилар. Худди шу ҳашаматли уй молия ва саноат корчалонларининг Гитлер билан тил бириктиришларининг гувоҳи бўлди.

Кўп ўтмай Гитлер муваффақиятга эришди. Карина Швецияга учиб кетди ва у ерда тутқаноқ касалига мубтало бўлиб вафот этди. Ҳар қандай шароитда ҳам Герман фюрернинг содиқ хизматкори бўлиб қолсин – унинг сўнгги истаги, васияти шундай эди.

Рэм⁶ бошлиқ фитнадан сўнг, фюрер капитал⁷ билан

¹ Гогенцоллер – 1871-1918-йилларда Пруссияда ҳукмронлик қилган сулола.

² Партайлейтер – партия раҳбари (тахминий таржима).

³ Рояль (французча: royal – қиролга оид, тегишли) – торлари, қопқоғи ва механизми горизонтал жойлашган, клавишли мусиқа асбоби.

⁴ Хорас Грили Шахт (1877-1970) – Германиянинг молиявий арбобларидан бири.

⁵ Фриц Тиссен (1873-1951) – Германиялик саноатчи, сармоядор. Тиссен заводининг асосчиси Август Тиссен (1842-1926) нинг ўғли. Фашистлар партиясини эҳтиёжлари учун мунтазам равишда пул бериб турган.

⁶ Эрнст Юлиус Гюнтер Рем (1887-1934) – национал-социалистлар партиясининг ва САнинг раҳбарларидан бири. 1934-йил 30-июнда Гитлер буйруғи билан «Узун пичоқлар туни»да ўлдирилган.

⁷ Капитал (немисча: Kapital – бош, асосий) – ўзини ўзи қўпайтириш учун фойдаланиладиган, ўз эгасига фойда, даромад келтирадиган бойлик (қимматли коғозлар, пул маблағлари, моддий, мол-мулк ва шу қабилар).

иттифоқ тузиб, ғояга хоинлик қилди, деб ҳисоблаган партиянинг фахрийлари унга қарши курашга ўтиб олганларида, партиянинг куйи органлари ва куйи доираларида:

– Герингнинг Германлиги қолмабди, у президент бўлиб қолибди... У партиядош ўртоқларини қабул қилмай қўйибди, идорасида уларни менсимай куттириб қўяётган эмиш... У деб-зийнатга ботиб кетибди... – деган гаплар тарқала бошлади.

Аввал бу ҳақда фақат партиянинг оддий аъзолари ишоринча гап тарқатиб юрдилар. Аммо Геринг 1938-йилда Берлин яқинида Каринхале қасрини қуриб бўлгач, унинг устидан оддий одамлар эмас, балки бошлиқлар – Лей ва Заукель шикоят қилдилар. Геббельс эса Геринг Берлиндаги шикоятга олинган уйдаёқ айний бошлаган деб ҳисобларди.

– Зиб-зийнат боққоғига ботиб кетмоқда, – дерди у, – Герингга Ердам бериш керак, чунки у биз учун жуда ёнмаётган одам.

Гитлер Каринхалеге борди, ўша қасрни кўздан кечириб, бундай деди:

– Герингни тинч қўйинглар... Ахир Ғарб элчиларини қандай шароитда қабул этишни унинг ўзи билади... Каринхале чет эллик меҳмонлар қабул қилинадиган жой бўла қолсин. Қўяверинглар! Германнинг бунга ҳадди сиғади. Каринхале халқ мулки ва Герман у ерда яшайди деб ҳисоблай қоламиз...

Чехословакия элчиси Местний қўлга киритган хабарга қараганда, Геринг бу қасрда бутун вақтини энг яхши кўрган муаллифлари – Жюль Верн¹, Карл Май² китобларини қайта-қайта ўқиш билан ўтказар экан. Шу ерда ўргатилган кийик-

¹ Жюль Верн (1828-1905) – француз ёзувчиси. Илмий-фантастик роман жанри асосчиларидан бири. Асарлари: «Ҳаво шариди беш ҳафта», «Ер марказига саёҳат», «Ердан Ойга», «Сирли орол», «Ой атрофида», «Капитан Грант болалари», «Антифер тоғанин ажойиб ва гаройиб саргузаштлари», «Сув остиди 20000 километр» «Ўн беш ёшли капитан», «Сузиб юрувчи орол», «Клодиус Бомбарнак» (Ушбу романида асар қахрамони тилидан Тошкент, Самарқанд, Бухоро шаҳарлари тасвирига тўхталди, Бухорони «Туркистон Рими» дея таърифлади).

² Карл Фридрих Май (1842-1912) немис ёзувчиси, шоир ва композитор. «Айик овчисининг ўғли», «Льяно-Эстакадонинг руҳи», «Бронза қўлининг хазиналари», «Сатана ва Искарот» «Нефтяной принц» каби саргузашт асарлар муаллифи.

ларни овлар, кечкурунлари эса аллақанча вақт кинозалда ўтирар: бирйўла бештадан саргузашт фильмларни томоша қиларди. Намойиш пайтида меҳмонларини тинчлантириб:

– Ташвишланманглар, охири яхшилик билан тугайди, – деб қўяр эди.

* * *

Гитлернинг вориси – «иккинчи рақамли фашист» – Герингга Штирлиц биринчи марта 1942-йилнинг апрелида, Американинг саккиз юзта «учувчи истеҳкомлари» Киль шаҳрини бомбардимон қилгандан кейин, диққат билан назар сола бошлаган эди. Шаҳар ёндирилиб, вайрон этилганди. Геринг, ҳужумда уч юзта самолёт қатнашди, деб хабар қилган эди фюрерга. Бир кеча-кундуз давомида сочлари оқариб кетган Килнинг гаулейтери¹ Грохе: ҳужумда саккиз юзта «учувчи истеҳкомлар» иштирок қилганди, Люфтваффе эса шаҳарни қутқариб қолиш учун ҳеч нарса қилолмай, ожизлик қилди, деб асосли тарзда Герингни рад этди.

Гитлер Герингга индамай қараб турарди, фақат ижиргангандай афти буришиб кетди, чап кўли эса жой тополмай, тимирскиланарди – гўё фюрер ҳадеб танасига тошган кўтирни қашийётганга ўхшарди. Кейин жазаваси кўзиди.

– Германия шаҳарларига бирорта душман бомбаси тушмайди эмиш?! – Герингга карамай, асабийлик ва алам билан гапира бошлади у. – Миллатга бу гапларни ким айтган эди? Ким партиямизни шунга ишонтирганди?! Мен қарта ўйинлари ҳақида китобларда ўқиганман – уйдирма нима-лигини тушунаман! Аммо Германия гардкам деб қарта ташланадиган қиморхона столидаги кўк мовут² эмас! – Гитлер Герингга бир ўкрайиб қўйиб, сўзини давом эттирди: – Сиз фаровонлик ва зеб-зийнат ботқоғига ботиб қолибсиз, Геринг! Сиз уруш йилларида худди император ёки ҳокими мутлақ яхудий бой каби ҳаёт кечиряпсиз! Душман само-

¹ Гаулейтер (немисча: Gauleiter der NSDAP) – Немис ишчилар национал социалистик партиясининг вилоят, округ раҳбари даражасидаги лавозим.

² Мовут – ўнг томони силлик жун ёки ярми жун мато; сукно.

лётлари миллатни тўпга тутаетган бир пайтда сиз ўқ-ёй билан кийик овлаб юрибсиз. Дохийнинг бурчи – миллатни улуглаш! Дохий вазифаси – ваъдага вафо қилишдир!

Кейинчалик маълум бўлишича, Геринг Гитлернинг мана шу гапларини эшитиб, уйига қайтган ва иситмаси кўтарилиб, қаттиқ асаб касалига дучор бўлиб ётиб қолган. У бомбардимон қилинган шаҳарларга бориб турар, у ерда халқ билан учрашар, жабрланганларга тезлик билан ёрдам кўрсатишни талаб қилар, шаҳарларнинг ҳаво мудофаасини қайтадан ташкил этар ва шулардан кейин иситмаси кўтаришиб, ўринга ётиб оларди; қон босими ошиб кетар, бармоқлари музлар, чаккаси ёрилиб кетаётгандек бўлар, пешанаси чидай бўлмас даражада оғрирди. Гиммлер Герингнинг обрўсига путур етказувчи материаллар тўплаш ниятида – балки, найранг ишлатаётгандир – шифокорлар хулосасини олиб келишларини сўради. Бироқ тиббий текширувлар Герингнинг қон босими чиндан ҳам кескин кўтарилиб кетганигидан дарак берарди.

Шундай қилиб, Гитлернинг расмий вориси Геринг 1942-йили биринчи мартаба иззат-нафсига тегадиган даражада тинкид қилинганди, бунинг устига бу воқеа фюрер деновидагиларининг кўз олдида юз берган эди. Бу воқеадан Гиммлер дарҳол фойдаланди ва эртасигаёқ СС рейхсфюрери, Гитлердан руҳсат сўраб ўтирмасданок, «фюрернинг энг яқин сафдошининг» телефонда сўзлашган гапларини тинглаб боришни буюрди.

Гиммлер биринчи марта, албатта, фюрернинг руҳсатини олгач, рейхсмаршалнинг¹ укаси билан бўлган воқеадан сўнг, бир ҳафта давомида Герингнинг телефон орқали гаплашган гапларини тинглаб туришни буюрган эди. Геринг ўз укасини Венадан Прагага – «Шкода» заводларининг экспорт бўйича раҳбари вазифасига ўтказгандан сўнг, ранжитилганларнинг ҳимоячиси сифатида ном

¹ Рейхсмаршал – Фашистлар Германияси Куролли кучларининг энг юқори лавозим ва унвонларидан бири.

чиқарган Альберт акасининг бланкасига¹ Маутхаузен қамоқ-хонасининг назоратчисига: «Айбини жиддий исботловчи далиллар бўлмаганлиги туфайли профессор Кишни дарҳол озод қилинг», деб ёзиб юборган эди. Хатнинг юзида исми қўйилмаган «Геринг»нинг имзоси турарди. Ўтақаси ёрилиб кетаёзган концлагерь назоратчиси бирйўла шарифи Киш бўлган икки кишини озод қилиб юборган: кейин маълум бўлишича, улардан бири – профессор, иккинчиси – яширин ташкилотчи экан. Геринг укасини кутқариш учун катта меҳнат сарфлади: бу воқеани Гитлерга қизиқ латифага ўхшатиб гапириб бериб, укасини зарбадан сақлаб қолди. Шундан сўнг Гиммлер дарҳол ўзини четга олди ва Гитлер бу ҳақда қаттиқ ҳазил қилган бўлса, у ҳам бу воқеани шунчалик ҳазилга айлантириб, ҳикоя қилиб юрди.

Бироқ шу воқеадан кейин ҳам Гитлер Борманга қайта-қайта таъкидларди:

– Герингдан бошқа ҳеч ким менинг ворисим бўлолмайди. Чунки, биринчидан, у ҳеч вақт ўзича сиёсат юритмаган; иккинчидан, унинг халқ орасида обрўси бор; учинчидан, душман матбуотидаги карикатуралар² учун асосий нишондир.

Гитлер бу гапларни бутун амалий фаолиятини ҳокимиятни қўлга олишга қаратган киши, бегоналарга эмас (диктофонларга³ ҳам эмас, чунки у ўша пайтларда «курашдош биродарлари» унинг гапларини яширин равишда тинглашлари мумкинлигига ишонмас эди), балки кечаси ўринда ётганида ўз хотинига «Мен яшаётганим йўқ, балки менинг жисмимда фюрер яшамокда...» – деган киши ҳақида айтган эди.

¹ **Бланка** (французча: blanc – оқ) – графаларининг бўш, очик қолган ўринларини керакли вақтда тўлдириш учун мўлжаллаб босмахонада нашр этилган тайёр варақа, босма иш қоғози (сўровнома, хат-хужжат ва шу кабилар).

² **Карикатура** (италиянча: caricatura ёки caricare – бўрттирмак, ошириб юбормок) – кулги ёки мазах қилиш мақсадида киши ёки бирор нарса-ҳодисанинг салбий томонлари, характерли хусусиятлари атайлаб бўрттириб ишланган ҳажвий расм.

³ **Диктофон** (лотинча: dictare – айтиб турмок + юнонча: phone – товуш, овоз) – оғзаки нутқ, куй ва товушларни ёзиб олиб, қайта эшиттирадиган қурилма.

15. 02. 1945 (22 : 30)

Империя хавфсизлиги СД хизматининг бошлиғи Эрнст Кальтенбруннер веналиклар талаффузида гапирар эди. Ўзининг талаффузи фюрер ва Гиммлернинг гашига тегишини билиб, асл «хохдойч¹»ни эгаллаш учун билимдон фонетикачи² ёрдамида машқ қилиб кўрди. Аммо унинг бу уринишлари чиппакка чиқди – у Венани севарди, Вена унинг жони-дили эди, ўйноқи, аммо, тўғриси айтганда, бирмунча қўпол Вена шеваси ўрнига кунига бир соат бўлса ҳам «хохдойч»да гапиришга ўзини мажбур этолмасди. Шунинг учун ҳам кейинги вақтда Кальтенбруннер немис бўлишга уринишдан воз кечиб, ҳамма билан ўз шеваси – Вена талаффузида гаплашаварди. Қўл остидаги хизматчилар билан у Вена талаффузида эмас, ҳатто Инсбрук талаффузида гаплашарди; тоғли австрияликларнинг тили мутлақо бошқача, Кальтенбруннер тоғо ўз аппаратидаги ходимларни мушкул аҳволда қолдиришни яхши кўрарди; ходимлар тунунмаган сўзларининг маъносини қайта сўрашга тортиниб, ўзларини йўқотиб, гангиб қолардилар.

– Сиблид эмас, Штирлиц, – қаҳ-қаҳ уриб кулиб юборди Кальтенбруннер телефон гўшагига, – менимча, штатдаги ходимлар орасида Сиблицлар бўлмаса керак, сизнинг айғоқчиларингиз эса мени қизиқтирмайди. Ҳа, марҳамат, иложи бўлса – тезроқ. Раҳмат. Кутаман.

У гестапо бошлиғи СС группенфюрери³ Мюллерга⁴ қараб деди:

– Мен партиядо ва бир сафда туриб курашаётган ўртоқларимизга нисбатан кўнглингизга шубҳа солмоқчимасман,

¹ **Хохдойч** (немисча: Hochdeutsche – юкори даражали немис тили) – немис тилининг соф адабий тили.

² **Фонетикачи** – адабий тил талаффуз қоидаларини ўрнатувчи тилшунос.

³ **Группенфюрер** (немисча: SS-Gruppenführer und Generalleutnant der Waffen) – СС қўшинларидаги харбий унвон. Ҳозирги вақтда генерал-лейтенант унвонига тўғри келади.

⁴ **Генрих Мюллер** (1900-1945) – СС Группенфюрери. 1936-1945-йилларда фашистлар Германиясининг Махфий Давлат полициясининг раҳбари. Ўлган вақти аниқ эмас, тахмин қилинишича, 1945-йилнинг май ойларида ўлган.

аммо далиллар куйидагини кўрсатмоқда: биринчидан – Штирлицнинг, бевосита бўлмаса ҳам, ҳар қалай, Краков операциясининг чиппакка чиқишида кўли бор кўринади. У ўша ерда эди, лекин шаҳар портлаб, яксон бўлиш ўрнига қандайдир шубҳали сабаблар билан омон қолди. Иккинчидан, у йўқолган ФАУ масаласи билан шуғулланган, аммо унинг изини ҳам тополмаган, менга қолса, у Висла ва Вислоки дарёлари оралиғидаги ботқоқликка ботиб кетган бўлсин, деб худога илтижо қиляпман... Учунчидан, у шу кунларда ҳам интиқом куроли масаласига алоқадордир, гарчи ошқора муваффақиятсизликлар юз бермаган бўлса-да, аммо ютуқ, олға силжиш, аниқ ғалаба ҳам кўринмайди. Алоқадор бўлиш – ғайри фикрдагиларни қамайвериш деган гап эмас. Бу, шунингдек, аниқ ва истикболни кўзлаб фикр қилувчиларга ёрдам бериш ҳамдир... Тўртинчидан – у шуғулланган кўчма узатгич, кодига қараганда, душманнинг стратегик махфий кузатув хизматида хизмат қилувчи узатгич – аввалгидек Берлин атрофларида ҳамон ишлаб турибди. Мюллер, башарти унинг хужжатларини олиб келишларини кутиб ўтирмай, мендаги шубҳани дарҳол йўққа чиқарсангиз, жуда хурсанд бўлардим. Штирлицга нисбатан ҳурматим баланд, шу боисдан менда тўсатдан пайдо бўлган шубҳани тарқатувчи далилларга асосланган раддияни эшитишни истардим сиздан.

Мюллер тун бўйи ишлаб уйкуга тўймаганидан боши ғовларди, шунинг учун одатдагича кўпол ҳазил ишлатмай жавоб берди:

– Менга у ҳақда ҳеч қачон ҳеч қандай сигнал тушмаган. Лекин бизнинг ишимизда хато ва муваффақиятсизликлардан ким холи бўла олади дейсиз.

– Демак, назаримда, мен қаттиқ янглишаётгандай туюляпман, шекилли?

Кальтенбруннернинг саволида қаттиқ киноя бор эди, буни Мюллер чарчаган бўлишига қарамай, пайқаб олди.

– Нега энди... – жавоб берди у. – Пайдо бўлган шубҳани ҳар тарафлама синчиклаб таҳлил қилиб кўриш керак, бўлмаса, менинг аппаратимнинг нима кераги бор?... Акс ҳолда

бизни фронтдан бош тортаётган бекорчилар деса ҳам бўлади-ку. Сизда бошқа ҳеч қандай далил йўқми? – сўради Мюллер.

Кальтенбруннер тамакисини чайнаганча индамай турарди. Шунда томоғига тамаки ёпишиб қолиб, анча вақт йўталди, юзлари кўкариб, бўйин томирлари ўқловдек бўртиб қизариб кетди.

– Нима десам экан, – жавоб берди у кўз ёшини артар экан. – Сизга нима дейишимни ҳам билмай турибман... Мен бир неча кун давомида у билан одамларимиз ўртасида бўлган суҳбатларни ёзиб олишни сўрагандим. Шубҳасиз, ишонган одамларимиз аҳволнинг фожиали эканлиги, ҳарбийларимизнинг миясизлиги; Риббентропнинг калтафаҳмлиги, Герингнинг аҳмоқлиги ҳақида, агар руслар Берлинга бостириб кирсалар, бошимизга тушадиган даҳшатлар ҳақида бир-бирларига очикдан очик, гапирсалар, Штирлиц: «Бекор гап, ҳаммаси яхши, ишлар жойида...» – деб жавоб берапти. Ватан ва фюрерни севиш ҳамкасбларга кўр-кўрона ёлғон гапириш деган гап эмас-ку... Мен ўзимга ўзим, бу унинг тўнка бир одаги эмасмикин, деган саволни бердим. Бизда ўйланмай-нетмай Геббельснинг сафсаталарига ишонадиган миясиз одамлар кўп-ку, ахир. Йўқ, у аҳмоқ эмас. Хўш, унда нега самимий эмас? У ёки ҳеч кимга ишонмайди, ёки бирор нарсадан кўрқади, ёинки бирор мақсадни кўзлаб соф, оппоқ бўлиб кўринмоқчи. Шундай бўлган тақдирда нимани кўзлаши мумкин? Унинг ҳамма операциялари чет элга, бетарафларга бориб тақалса керак... У ёқдан қайтиб келармикин, қайтиб келгудек бўлса, қарши кучлар ёки бошқа аблахлар билан алоқа боғламасмикин? Бу саволларга аниқ – на ижобий, на салбий жавоб беролдим...

Бундан аввал санаб ўтилганларнинг барини Мюллер сарик чақага олмасди: Кальтенбруннернинг махфий кузатув соҳасидаги билими юзаки эди. Аммо унинг кейинги гапи Мюллерни ўйлантириб қўйди, обертруппенфюрернинг шу тобдаги мантикий таҳлилига тан берса арзирди. Ҳозиргина унинг оғзидан чиққан, юзаки қараганда оддий гап Штирлицнинг хаёлга келмаган бошқа томонларини ёритиб

бергандай бўлди.

– Аввал маълумотларни ўзингиз кўрасизми ёки мен олиб кетаверайми? – сўради Мюллер.

– Сиз олиб кетаверинг, – муғомбирлик қилди Кальтенбруннер, чунки ҳамма материалларни ўрганиб чиқишга улгурган эди. – Ҳозир фюрер ҳузурига боришим керак.

Мюллер Кальтенбруннерга саволчан тикилди. У Кальтенбруннер бункердаги¹ янгиликлардан бирортасини айтган деган умидда эди, лекин обертруппенфюрер ҳеч нима демасди. У столнинг пастки тортмасини очиб, бир шиша «Наполеон»ни олди-да, қадахни Мюллер томон суриб сўради:

– Кўпроқ ичганмидингиз?

– Қатра ичганим йўқ.

– Нега кўзингиз қип-қизил бўлмаса?

– Кўз юганим йўқ, – Прагага дахлдор иш жуда кўп эди: одамларимиз яширин гуруҳларнинг изига тушиб олган. Яқин ҳафталар ичида қизиқ хангома юз беради у ерда.

– Крюгер сизга таянч бўлади. Тасаввури кам бўлса ҳам, у ажойиб хизматчи. Коньякдан ичинг, тетик қилади.

– Коньяк ичсам, аксинча, ланж бўламан. Менга ароқ тузук.

– Буниси ланж қилмайди, – кулиб қўйди Кальтербруннер ўз қадахини кўтарар экан. – Текинхўр!

У қадахни бир кўтаришда бўшатди, ҳикилдоғи худди пиёнисталарникидек пастдан юқорига «ғилқ» этиб кўтарилди.

«Хўп ичади-да, – хаёлидан ўтказди Мюллер, коньякни симираётиб, – ҳозир ўзига яна бир қадах қуяди».

Кальтербруннер энг арзон ва аччиқ тамакини тутатганча сўради:

– Хўш, яна қуяйми?

– Миннатдорман, – жавоб берди Мюллер, – бажонидил. Чин дилдан ажойиб коньяк экан.

¹ Бункер – уруш вақтида бомба ёки снарядлардан сақланиш учун ёки табиий офатлар даврида ҳимояланиш учун ташкил этилган махсус бино.

(ГЕББЕЛЬС)

Штирлиц Герингнинг семиз жасади чизилган расмни бир четга қўйиб, Геббельс қиёфаси ишланган қоғозни олдига сурди. Рейх киностудияси жойлашган ва ҳамма актрисалар яшайдиган Бабельсбергдаги ишратлари учун унга «Бабельсберг буқачаси» деган лақаб қўйгандилар. Унинг устидан тўпланган маълумотларда Геббельс чех актрисаси Лида Бааровага айланишиб юрган пайтларда фрау Геббельс билан Геринг ўртасида бўлиб ўтган суҳбат ёзиб қўйилганди. Ушанда Геринг унинг хотинига қуйидагиларни айтганди:

– Хотинларни деб пешанаси ёрилади. Шармандалик бу. Бизнинг ғоямиз учун жавобгар бўлган одам тасодифий алоқалар билан ўзини шарманда қилиб юрса-я!

Фюрер фрау Геббельсга ажралишни тавсия қилган эди.

– Мен сизнинг тарафингизда бўламан, – деганди у, – токи ўзини юксак ахлоқли ва оила олдидаги муқаддас бурчинини беғараз адо этадиган ҳақиқий эркакдек тутишни ўрганмагунича эрингиз билан шахсан учрашишдан воз кечаман...

Ҳозир эса бу гаплар унутилиб кетган эди – шу йил январь ойида Гитлер Геббельсникига хотинининг туғилган кунига келди. У фрау Геббельсга кичкинагина гулдаста тақдим қиларкан, бундай деди:

– Кечикканим учун афв этишингизни сўрайман, чунки гул топаман деб бутун Берлинни айланиб чиқдим – Берлин гаулейтери партайгеноссе Геббельс барча гул дўконларини беркитиб қўйибди: тотал уруш пайтида гул керак эмасмиш...

Қирқ дақиқадан кейин Гитлер жўнаб кетгач, Магда Геббельс:

– Герингларникига фюрер ҳеч вақт бормасди... – деди.

Берлин вайронага айланганди, минг йиллик рейх пойтахтидан бир юз қирқ чакирим нарида жанглар бораётган бир пайтда севинчи ичига сиғмаган Магда Геббельс ўз ғалабаси суруридан маст эди. Эри ёнида турар, юзлари эса бахтиёрликдан оппоқ оқариб кетганди: ҳазилакам гапми бу, олти йиллик танаффусдан сўнг фюрер унинг уйига келган эди-да, ахир...

«Бунинг энди аҳамияти йўқ, – мулоҳазасини давом эттирди Штирлиц, – беҳуда хатти-ҳаракатлардан бошқа нарса эмас...»

У қоғозга катта доира шаклини чизиб, шошилмай унинг ичини аниқ ва тўғри чизиқлар билан тўлдира бошлади. У Геббельснинг кундалик дафтарларига тааллуқли нарсаларни эслай бошлади. Геббельснинг кундалик дафтарлари билан рейхсфюрер қизиқаётганлиги ва ўз вақтида бу дафтарлар билан танишиш иштиёқида кўп уриниб кўрганлигидан хабардор эди. У фақат бир неча саҳифанинг фотонусхаси билан танишишга муваффақ бўлган эди, холос. Штирлицнинг хотираси жуда зўр эди: унча диққат сарфламай, дафтардаги ёзувларни кўз ўнгига келтира бошлади:

«1943-йил, 9-декабрь. Англияда грипп эпидемияси¹ бошланибди, – деб ёзарди Геббельс. – Ҳатто қирол бетоб экан. Қани энди, шу эпидемия бутун Англияни кириб юборса, аммо бу ажойиб истакнинг амалга ошиши қийин бўлса керак.

1943-йил, 2-март. Ҳамма яхудийлар Берлиндан йўқ қилингунига қадар дам олмай ишлайман, Оберзальцбергда Шпеер билан суҳбат қилиб бўлгач, Геринг ҳузурига жўнадим. Унинг ертўласида 25 минг шиша шампань бор экан. У тагин фидойи ватанпарвар эмиш! У ички кўйлақда экан. Унинг рангидан кўнглим беҳузур бўлди. Нима ҳам қилиб бўлади, у қандай одам бўлмасин, кўниб юраверишга мажбурсан».

Штирлиц кулиб юборди: Гиммлернинг Геббельс ҳақида айнан худди шу сўзларни айтгани эсига тушганди. У буни қирқ иккинчи йилда айтган эди. Геббельс у вақтда оиласи билан катта уйда эмас, балки шаҳар чеккасида «ишлаш учун» қурилган кичкинагина дала ҳовлида турарди. Дала ҳовли кўл бўйида жойлашган бўлиб, ичкарига қамишзор томондан айланиб ўтиш мумкин эди – сув у ерда тўпикқача чиқар, СС қоровуллари назорат қилиш жойи четрокда жойлашган эди. Унинг ҳузурига актрисалар келиб туришар-

¹ Эпидемия (юнонча: *epidemia* – ялли, кенг тарқалган (касаллик)) – юкумли касалликларнинг муайян ҳудуд учун ғайриодатий тарзда ялли, кенг тарқалиши.

ди: улар электр поезддан тушиб, ўрмон орқали ўтиб келардилар. Геббельс аёлларни уйига машинада олиб келишни ўз шаънига тўғри келмайдиган дабдаба деб ҳисобларди. Уларни қамишзордан ўзи олиб ўтарди, кейин азонда, ССчилар ухлаётган пайтда кузатиб қўярди. Гиммлер бундан хабардор эди, албатта. Ана шунда Гиммлер: «У қандай одам бўлмасин, кўниб юраверишга мажбурсан...» – деган эди.

Штирлиц Геринг ва Геббельс қиёфаси тасвирланган қоғозларни ғижимлаб, шам алангасига тутиб ёқа бошлади. Олов бармоқларини қуйдирай деганда, қоғозларни каминга ташлади. Чиройли чўян косов билан кулни титиб, яна стол ёнига келди ва папирос чекди. Кейин Гиммлер ва Борман тасвирланган иккала варақни олдига суриб қўйди.

«Геринг ва Геббельс бундан истисно. Буларни танламайдилар. Унисини ҳам, бунисини ҳам. Геринг музокараларга журъат эта оларди-ю, лекин ҳозир обрўсини тушириб қўйган, у ҳеч кимга ишонмайди. Геббельс-чи? Йўқ. У бунга журъат этолмайди. У фанатик¹, охиригача ўз ишига содиқ бўлиб қолади, унга таяниб бўлмайди, дарҳол шерикликка бошқаларни қидира бошлайди.

Гиммлер билан Борман қолди. Иккаласидан бири. Агар мен шуларнинг биридан бошқаларига қарши ишлаш учун ваъдасини ололсам, ютиб чиққан бўламан. Агар хатога йўл кўйсам, жонимдан айриламан. Дарҳол ҳаракат қилмоқ зарур. Аммо қайси бирини танлаш керак? Афтидан, Гиммлерни. У ҳеч қачон музокара олиб боришга ботинолмас, чунки ўз номининг қанчалик нафрат билан тилга олинаётганлигини билса керак. Афтидан, Гиммлерни танлаш лозим...»

Худди шу пайтда ранглари оқариб, кўзлари киртайиб, отрикдан боши тарс ёрилиб кетай деётган Геринг фюрер бункеридан Каринхалегга қайтаётган эди. Бугун эрталаб у машинада фронтга, рус танклари ёриб ўтган жойга борди. У ердан дарҳол Гитлер ҳузурига жўнади.

– Фронтда ҳеч қандай уюшқоқлик йўқ, – деган эди у, –

¹ Фанатик – 1) ўтакетган мутаассиб; 2) фидойи, ўта ишқибоз; бирор иш ёки ғояга жон-дили билан берилган одам.

хамма ёқда тартибсизлик. Аскарлар кўзида довидраш аломатларини кўрасиз. Зобитлар маст-аласт. Душманларнинг хужуми кўшинни ваҳимага солиб қўйган... Менимча...

Гитлер унинг гапларига кўзларини қисиб, ўнг қўли билан дир-дир титраётган чап қўли тирсагини ушлаб турган ҳолда кулок соларди.

– Менимча, – такрорлади Геринг, аммо Гитлер унинг гапини охирига етказишига қўймади.

У зўрға ўрнидан турди, қизарган кўзлари чакчайди, нафратдан мўйлови қимирлаб кетди.

– Мен сизга бундан кейин фронтга боришни ман этаман! – деди у аввалгидай баланд ва кучли овоз билан. – Мен бундай ваҳима тарқатишни ман этаман!

– Бу ваҳима эмас, ҳақиқат, – Геринг умрида илк бор фюрерга гап қайтарди-ю, қўл-оёғи музлаб кетганлигини сизди. – Бу ҳақиқат, фюрерим, бу ҳақиқатни сизга айтиш менинг бурчим!

– Бас қилинг! Яхшиси, авиация билан шуғулланинг, Геринг! Тиник мия, истиқболни кўра билиш ва куч зарур бўлган жойга ўзингизни суқаверманг. Маълум бўлдики, бунга лаёқатингиз етмас экан. Мен сизга ҳозир ҳам, бундан буён ҳам фронтга боришни ман этаман!

Геринг бу ҳақоратдан ерга кириб кетаёзди, у фюрернинг пасткаш адъютантлари Шмунд ва Бургдорфнинг орқадан туриб, иршайганларини сизди.

Каринхаледа уни Люфтваффе штаби ходимлари кутиб турардилар: бункердан чиқа туриб, уларни тўплашни буюрган эди. Аммо кенгашни бошлай олмади – адъютант СС рейхсфюрери Гиммлер келганлигини айтди.

– У яккама-якка гаплашишни сўрамоқда, – деди адъютант сўзларига кўп маъно бермоқчи бўлиб. Ўтирганлар орасида адъютантларнинг иши ҳам сеҳрли ва кизиқарли бўлар экан деган таассурот қолдириш мақсадида шу оҳангда гапирган эди.

Геринг рейхсфюрерни ўз кутубхонасида қабул қилди. Гиммлер ҳар вақтдагидек кулиб турар ва кўринишидан хотиржам эди. Қўлида калин қора чарм жилдини ушлаб

турарди. У курсига чўкди, кўзойнагини олди, шишаларини узоқ артди, кейин ҳеч қандай муқаддимасиз деди:

– Фюрер бундан кейин миллат доҳийси бўлолмайди.

– Нима қилиш керак? – ўйлаб ўтирмай сўради Геринг, СС раҳбари айтган гапларнинг маъносини тўла чақиб олишга улгурмасданок.

– Аслини олганда бункерда СС кўшинлари жойлашган, – давом эттирди Гиммлер хотиржам ва равон овоз билан, – аммо гап бундагина эмас. Фюрернинг иродаси бўшашган. У қарорлар қабул қилолмапти. Биз халққа мурожаат қилишимиз, шарт.

Гиммлернинг тиззасида ётган қора жилдга қараб қолди Геринг. Қирқ тўртинчи йили хотинининг дугонаси билан телефон орқали сўзлаша туриб: «Яхшиси, бу ерга кела қол, телефон орқали гаплашиш қалтис иш, гапларимизни тинглаб турувчилар бор», деган гаплари ёдига тушди. Геринг ўша пайтдаёқ Эммига: «Буни гапира кўрма, тентаклик бу», дегандек бармоқлари билан столни уриб қўйганлигини эслади. Мана, ҳозир ҳам у қора жилдга қарар экан, балки, ичида диктофон бордир, балки, бир соат ўтар-ўтмас ёзиб олинган бу суҳбат Гитлерга қўйиб берилар, ана унда гап тамом-нассалом.

«У истаган гапини гапираверсин, – ўйларди Геринг Гиммлер ҳақида. – Айғоқчилар отахони софдил одам бўлолмайди. У мени бугун фюрер олдида шарманда бўлганимни билган, албатта. У ўз вазифасини ниҳоясига етказмоқчи бўлиб келган».

Ўз навбатида, Гиммлер ҳам «иккинчи рақамли фашист» нималарни ўйлаб турганини биларди. Шу сабабли, бир хўрсиниб қўйиб, унга ёрдамга келмоқчи бўлди. У бундай деди:

– Сиз – вориссиз, бинобарин, сиз – президентсиз. Шундай қилиб, мен – рейхсканцлер.

СС раҳбари бўлганлиги сабабли миллатни ўз ортидан эргаштира олмаслигини Гиммлер яхши биларди. Унга ўзини яшириб турадиган машҳур ном керак эди. Герингдан яхшироқ қалқонни топиш эса амри маҳол.

Геринг яна ўйлаб ўтирмай жавоб қайтарди:

– Бу мумкин эмас... – У бир нафас жим қолди ва мабодо қора жилдга диктофон яширилган бўлса, ёзиб олинмасин деб, пичирлаб гапира бошлади: – Бу мумкин эмас. Фақат бир одам ҳам президент, ҳам рейхсканцлер бўлиши лозим.

Гиммлер кулиб қўйди ва бир дақиқа жим ўтирди, кейин дик этиб ўрнидан туриб, Геринг билан партиячасига хайрлашди-да, кутубхонадан пилдираганча чиқиб кетди...

15. 02. 1945 (23 : 54)

Штирлиц хонадан гаражга тушди. Илгаригидек энди Цоссен худудида ҳам бомбалар портламоқда, ҳар ҳолда, унга шундай туюларди. Штирлиц дарвозани очиб, руль олдига ўтирди ва моторни юргизди – «Хорьх»нинг қувватли мотори равон ишлай бошлади.

Штирлиц гараждан чиқиб, дарвозани ёпди, машинаси бир силтаниб, шитоб билан илгарилаб кетди. У ўзи ёлғиз бўлганида, тун пайтида, бомбардимон вақтидагина машинани ана шундай шитоб билан жойидан қўзғатарди. Немис ҳайдовчилари жуда эҳтиёткор бўладилар. Машинани турган жойидан шитоб билан қўзғатиш – фақат ажнабийларгагина: ё славян, ёки америкаликларга хос одат.

«Қани, кетдик, машинаси тушмагур», – деди у ўзига ўзи русчалаб, радиони қўяр экан. Енгил мусиха садолари эшитилди. Бомбардимон пайтида радиодан ҳар вақт қувнок қўшиқ бериларди. Фронтда ўларча калтак сийлаётган ёки ҳаво хужуми пайтида радиодан доим хушчақчақ ва кулгили дастурларни эшиттириш одат тусига кириб қолган эди. «Қани, ғизилла, машинажон, бомба тагида қолмаслик учун тез юр. Бомба кўпинча қимирламайдиган нишон устига тушади. Ҳаракатланётган объектга бомба тушиш имконияти анча камаяди. Эллик километр тезликда борамиз: демак, бомба остида қолиш хавфи ҳам эллик марта камаяди...»

У машинада юришни яхши кўрарди. Унинг олдида бирорта муаммо кўндаланг бўлса, дарҳол «Хорьх»ига

ўтириб, соатлаб Берлин атрофидаги йўлларда айланиб юрарди. Аввал у акселераторни¹ бор кучи билан босиб, йўлга тикилиб кетаверарди; тезлик диққатни ўзига тортади, шунда одам ўзини машина билан бир бўлиб кетгандек сезади ва шунинг учун мия катта-ю кичик, бир-бирини рад тутичи, ва аксинча, бир-бирини тўлдирувчи мулоҳазалардан холис бўлади. Тезлик – ақл ёрдамчиси. У майда-чуйда ҳаёлардан бутунлай холис бўлиш имконини беради. Ана шундан кейингина, тез ва қалтис юришдан сўнг машина қандайдир кичкинагина қовоқхона олдида тўхтагачгина – бу ерда урушнинг энг оғир йилларида ҳам коньякни карточчаси сотаверардилар, – дераза олдидаги стол ёнига ўтириб, ўрмон товушларига қулоқ солиб, икки ҳисса «Якоби» коньякнинг ичинини ва ҳал қилиниши лозим бўлган масалалар устида шошилмай ўйлаб кўриш мумкин бўлади. Юриш тезлиги кучайиши билан ўйлаш секинлашади. Энг охириги тезликда юриб, маълум масофа босиб ўтилгач, киши анча хотиржам ҳаёл қилиди. Ҳар қалай, Штирлиц ўзини шундай ҳис этарди.

Унинг радио мутахассислари – Эрвин ва Кэт – Шпрее қирғоғидаги Кепеникда яшардилар. Иккаласи: Эрвин ҳам, Кэт ҳам ухлиб ётишган эди. Кейинги пайтларда улар жуда биррақт уйкуга кетардилар, чунки Кэт фарзанд кутаётганди.

– Кўришининг яхши, – деди Штирлиц, – ҳомиладорлик анида гўзал килиб юборадиган нодир аёллар тоифасига кирсан-да.

– Ҳомиладорлик ҳамма аёлларнинг ҳам чиройини очади, – жавоб берди Кэт. – Буни пайқашга шунчаки сенда имкон ҳам, фурсат ҳам бўлмаган-да...

– Имкон ва фурсат бўлмаган, – кулиб сўзлади Штирлиц, – буни тўғри айтдинг.

– Сутли қаҳва қилиб берайми? – сўради Кэт.

– Сутни қаердан олдинг? Сизларга сут олиб келиш ёдимдан чиқибди... Аттанг...

¹ Акселератор (лотинча: accelero – тезлатаман) – ички ёнув двигателига қарбюратордан цилиндрга келадиган ёнувчи аралашма микдорини ёки дизелларда насосдан келадиган ёнилғи микдорини ростлаб турувчи мослама.

– Костюмимга алмашдим, – жавоб берди Эрвин. – Оз бўлса ҳам, албатта, сут ичиб туриши зарур. Ҳомиладорларнинг овқати ҳам жуда бошни қотирадиган нарса эканда.

Штирлиц Кэтнинг қўлидан тутиб, самимий сўради: – Бирорта куй чалиб берасанми?

Кэт рояль ёнига ўтирди ва ноталарни титкилаб, Бахни¹ олди. Штирлиц дераза ёнига борди-да, Эрвиндан секин сўради:

– Яхшилаб текшириб кўрдингми, ҳаво кирадиган жойга бирор нима тикиб қўймаганмикинлар?

– Текширдим. Менимча, ҳеч нарса йўқ. Нима гап ўзи?

– Ҳеч гап йўқ. Ҳаммаси жойида. Шунчаки эҳтиёт шартда.

– СДдаги биродарларинг янги жирканч ўйинни ўйлаб чиқардиларми дейман?

– Ким билади дейсан. Эҳтимол. Инсоният ҳаммадан кўп ўзгалар сирини билишга ошиқади ва яхши кўради.

– Хўш? – сўради Эрвин. – Нима гап?

Штирлиц кулиб бошини қимирлатди.

– Биласанми, – осойишта гап бошлади у, – мен топшириқ олдим... – У яна кулиб қўйди. – Энг олий мартабадагиларнинг қайсиси Ғарб билан сепарат музокаралар бошламоқчи бўлаётганини аниқлашим керак... Улар гитлерчи раҳбарлардан бирини назарда тутишяпти. Энг катта-конларини. Қалай вазифа? Қизиқми? Башарти мен йигирма йил мобайнида қўлга тушмаган эканман, демак, у ҳамма нарсанинг уддасидан чиқади деб ўйласалар керак. Қани энди, Гиммлерга ўринбосар бўлиб олсам. Ёки фюрер ўрнини эгалласаммикин? Хайль Штирлиц! Қалай? Мен эзма бўлиб қолибман-а, сезяпсанми?

– Сенга ярашади бу, – жавоб берди Эрвин.

– Сен қандай туғмоқчисан, жоним? – сўради Штирлиц Кэт куйни ижро қилиб бўлгач.

¹ Иоганн Себастьян Бах (1685-1750) – буюк немис бастакори, машхур орган ижрочиси. Орган учун ёзилган «Токката ва fuga», «Пассакалья» ва бошқа асарлари жаҳон мусиқаси хазинасидан ўрин олган.

– Менимча, ҳали туғишнинг янгича усулини ўйлаб топмигандилар, шекилли, – жавоб берди аёл.

– Мен ўтган куни бир шифокор билан суҳбатлашган эдим... Мен сизларни кўрқитмоқчи эмасман... – У Кэтга шопроқ бориб, илтимос қилди: – Чалавер, жоним, чалавер. Ўзим кўрқиб кетган бўлсам ҳам, сизларни кўрқитмоқчи эмасман. Уша кекса доктор менга: «Туғаётган пайтида ҳар бир аёлнинг қаердан эканлигини аниқлаб оламан», – деди.

– Тушунмадим, – деди Эрвин. Кэт чалишдан тўхтади.

– Чалавер, жоним, чалавер, – илтимос қилди Штирлиц, – кўрқиб. Авиш эшик, сўнгра бирор чорасини топишни ўйлаб кўрамиз. Аёлларнинг тўлғоқ пайтида додлашини биларсан, албатта.

– Раҳмат-э, – кулиб жавоб берди Кэт, – аёллар туғаётганда қўшиқ айтинса керак деб ўйлаб юрардим.

– Биласанми, жоним, улар ўз она тилларида қичқирар экан. Қаерда туғилган бўлсалар, ўша ернинг шева-сида. Демак, сен рязанчасига «ойи» деб қичқирар экансан...

Кэт куйни ижро этишда давом этаверди, аммо Штирлиц унинг кўшири жикка ён тўлганини кўриб қолди.

– Нима киникит деди? – сўради Эрвин.

– Сизларни Швецияга жўнатсак-чи? Бу менинг кўлимдан келар.

– Энг сўнги аюқа воситасидан ҳам маҳрум бўласанми? – сўради Кэт.

– Мен бу ерда қоламан-ку, – деди Эрвин. Штирлиц «йўқ» дегандай бошини қимирлатди.

– Бир ўзингни қўймайдилар. Фақат бирга кетишларинг мумкин; у уруш ногирони сифатида санаторийларда даволанишга муҳтож, Стокгольмдаги немис қариндошлари тақлиф қилинади... Бир ўзингни ўтказмайдилар. Сенинг эмас, унинг амакиси швед нацисти ҳисобланади...

– Биз шу ерда қоламиз, – деди Кэт. – Қўявер, немис тилида қичқирарман.

– Русча ҳақоратли сўзларни ҳам бироз қўшишинг мумкин, лекин, албатта, Берлин талаффузида бўлсин, – ҳазиллашди Штирлиц. – Бу нарсани ҳал қилишни эртага

қолдирамиз: қахрамонлик кўрсатмай, бафуржа ўйлаб кўра-миз. Кетдик, Эрвин, алоқа боғлаш керак. Эртага менга қандай жавоб беришларига қараб бирор қарорга келамиз.

• Беш дақиқадан сўнг улар уйдан чиқдилар. Эрвиннинг қўлида жомадон, унда эса рация¹ бор эди. Улар Рансдорф томон ўн беш чақиримча йўл юриб, ўрмонга кирдилар, Штирлиц моторни ўчирди. Илгаригидек бомбардимон давом этмоқда эди. Эрвин соатига қараб олди-да:

– Бошладикми? – деди.

– Бошладик, – жавоб берди Штирлиц, аччиқ француз «Галуаз» тамакисини тутатиб, қаттиқ тортар экан. – Бошладик, – яна қайтарди у.

«АЛЕКСГА

Ҳали ҳам Фарбдаги бирорта жиддий сиёсатчи СС ёки СД билан музокарага ботинолмайди деган ишончдаман. Аммо топшириқ олганим учун, уни амалга оширишга киришмоқдаман.

Сизлардан олинган маълумотларнинг бир қисмини Гиммлерга етказсамгина, топшириқни бажаришим мумкин деб ҳисоблайман. Унинг таянчига эга бўлганимдан сўнггина музокара йўлини қидираётган кишиларни кейинчалик тўғридан тўғри кузатиб бориш имкониятига эга бўлишим мумкин. Менинг Гиммлерга «чақимчилик» қилишим – майда-чўйда нарсаларни сиздан бемаслаҳат ўзим уюштиравераман – гипотезангизни исботлаш йўлидами, уни рад этиш йўлидами, барибир, сизни барча янгиликлар билан таништириб туришга ёрдам беради. Ҳозирча бундан бошқа йўл йўқ деб ҳисоблайман. Агар маъқул топилса, Эрвин канали орқали «яхши» деган жавоб беринг.

ЮСТАС».

– У ҳалокат ёқасига бориб қолибди, – деди Марказ бошлиғи бу Москвага етказилгач. – Башарти гўғридан тўғри Гиммлер билан алоқа боғласа – ҳалок бўлди деяверинг, ҳеч

¹ Рация («радиостанция» сўзининг қисқарган шакли) – қабул қилувчи ва эшиттирувчи кўчма радиостанция.

нарса кутқариб қололмайди уни. Ҳатто Гиммлер «беркин-мачок» ўйнамоққа аҳд қилса-чи деб фараз қилинган чоғда ҳам... СС рейхсфюрери бундай қилишга арзийдиган дарижадаги шахс эмас у, албатта. Эртага эрталаб «қатъиян рад этилади» деган маънода шошилиш хабар юборинг.

Марказ билган нарсаларни Исаев билмасди, албатта, чунки сўнгги бир неча ой мобайнида тўпланган маълумотлар Гиммлернинг қандай инсонлигини очиб берадиган калит шифрасини ўташи мумкин эди.

(ГИММЛЕР)

... У биров елкасига туртгандек кўкқисдан уйғониб кетди. Каравотда ўтирар экан, атрофга аланглади. Хона жискиит. Кичкинагина соатнинг ёришиб турган мили тонгги бешии кўрсатарди.

«Ҳали жуда эрта, – ўйларди Гиммлер, – ҳеч бўлмаганда яна бир соат ухлаш керак».

У жонди, яна бетикда бош кўйиб, девор томонга ўтирилиб оиди. Очик деразачадан ўрмон говури эшитилиб турарди. Кечя кечкурун қор ёға бошлаган эди, ҳозир сокин, ҳеч ног йўқ, кишики ўрмоннинг қанчалик гўзаллигини Гиммлер тасаввур қилди. У, худди ёшлигимдагидек ҳозир ҳам икка ўзим ўрмонга кирсам кўрксам керак, деган хаёлга келди.

– Йўқ, йўқ, йўқ, – деди Гиммлер астагина, ўзи ҳам кутмаган ҳолда.

У каравотдан туриб, елкасига камзулини ташлади ва стол ёнига борди. Чирок ҳам ёқмай, ёғоч курсининг четига ўтирди-да, қора телефоннинг гўшагига қўлини узатди.

«Қизимга телефон қилишим керак, – ўйларди у. – Қизилоқ хурсанд бўлади. Унинг кувониб юриши учун имконият кам».

Қатта ўзув столидаги ойна остида икки ўғил боланинг расми кўриниб турарди.

Гиммлер бирданига кўз олдига Борманни келтирди ва ҳозир қизига телефон қилиб: «Салом, дўбоғим, даданг гапиряпти. Қандай тушлар кўрдинг, жонгинам?» дея олмаслигимга ана шу бадбахт айбдор, деб ўйлади. У ҳозир ўғилларига ҳам телефон қилолмасди, чунки улар ғайриқонуний никоҳ фарзандлари эдилар. Қирк учинчи йилда икки ўғлининг онаси Марта учун бомбалар ёғилаётган жойдан нарироқда, Баварияда чоғроққина вилла қуришга партиядан саксон минг марка қарз сўраганида Борманнинг лом-мим демагани Гиммлернинг ёдига тушди. Буни Бормандан эшитган фюрернинг тушлик пайтида ўзига бир неча бор ҳайрон бўлиб қараб қўйганини ҳам эслади. Гарчи у олти йилдан бери уйда яшамаётган бўлса-да, худди шу сабаб хотини билан ажрашолмасди. Қабул маросимларига хотини билан бирга боришга мажбур эди.

«Борманнинг айби йўқ бунда, – ҳамон ўйларди Гиммлер, – мен ўзим ноҳақман. Бу ташвишимга бўрдоқининг нима дахли бор. Ажралиш учун ҳар қандай хўрликка рози бўлардим. Аммо қизимнинг кўнглини оғритишга ҳеч қачон ботинолмасдим».

Гиммлер фаолиятининг илк даврларини эслаб кулиб қўйди. У пайтлар хотини ва қизалоғи билан Нюренбергда оч-наҳор, совуқ хонада яшашарди. Бундан анча вақт ўтган бўлса ҳам, яқиндагина бўлиб ўтгандек туюларди. Орадан атиги ўн саккиз йил ўтибди. Ўша пайтда фюрернинг «биродари» Грегор Штрассернинг котиби бўлиб ишларди. У партия ташкилотлари ўртасида алоқа боғлаб, Германия бўйлаб санғиб юрарди, вокзалларда ухларди, егани нон билан қаҳва деб ном олган атала эди. Ўша пайтда, 1926-йилда, Штрассернинг¹ кўриқчи СС гуруҳларини ташкил қилиш ҳақидаги фикри зарурат туфайли эмас, балки СА² раҳбари Рэмга қарши бошланган кураш учун пайдо бўлган-

¹ Грегор Штрассер (1892-1934) – НСДАП (немис национал социалистик ишчилар партияси) нинг асосчи ва раҳбарларидан бири. 1934-йил 30-июнда Гитлер буйруғи билан «Узун пичоқлар туни»да ўлдирилган.

² СА (немисча: *Sturmabteilung* – SA) – штурмчилар отряди. 1921-йилда ташкил этилган. Нацистлар Германиясининг ярим харбий ташкилоти.

лигини ҳали англаб етмаган эди. СС гуруҳлари партия дохийларини доим кўриқлаб юриш зарурлигига Гиммлернинг ишончи комил эди. Душманларнинг асосий вазифаси унун дохий, меҳнаткаш немисларнинг бирдан бир дўсти Адольф Гитлерни йўқ қилиш эканлигига унинг ишончи комил эди. У столи тепасига Гитлернинг катта суратини илиб қўйди. Гитлер бир пайт Штрассер хузурига келганда ўзининг сурати остида сепкилли, озғин йигитчани кўриб бундай деди:

– Партия раҳбарларидан бирини бошқалардан ажратиб, шунчалик баланд кўтариш яхшимми?

Гиммлер бундай жавоб қилди:

– Агар сиз оддий раҳбар бўлганингизда, мен партия сафида бўлмас эдим. Мен раҳбар эмас, балки дохийга эга бўлган партия сафидаман!

Гитлер уни эслаб қолди.

Бавария ташкилотининг котиби берган жавобдан Штрассер ҳам мамнундай бўлди-ю, аммо ичида мешчанлар муқитидан раҳбарлар сафигача олиб чиққан одамнинг ноқўриқидан ўксинган эди. У фюрерга Гиммлерни янги ташкил қилинган СС гуруҳларига рейхсфюрер қилиб тайинлашни таклиф қилганида, СС биринчи галда унинг ўрнига, Рэмга қарши курашига, партия ва фюрерга таъсир ўтказиш курашига хизмат қилади деб мўлжаллаган эди. Унинг бошчилигида дастлаб икки юз эсэсчи, атиги икки юз нафар эсэсчи бирлашган эди. Аммо ССсиз 1933-йилда фюрер галаба қозонолмас эди – Гиммлернинг бунга ишончи комил эди. Лекин ғалабадан сўнг фюрер уни Мюнхен шаҳри полициясининг бошлиғи қилиб тайинлади, холос. Шунда Гиммлер хузурига уни партияга қабул қилган, партиянинг миққурачиси ва назариётчиси, СС гуруҳлари ташкил қилиш гоясини биринчи майдонга ташлаган киши – Грегор Штрассер кириб келганди. Штрассер ўша пайтга келиб партия фахрўйларига, Гитлер саноат корчалонларига сотилиб кетди, деб шикоят қилиб юрган ва фюрерга қарши ошқора курашини йўлига ўтиб олганди.

Ўшинда Гиммлер Штрассернинг гапини бўлиб:

«Фюрерга содиқлик ҳар бир партия аъзосининг бурчидир. Ўз шубҳаларингизни анжуманда кўпчиликнинг ҳукмига ҳавола қилишингиз мумкин, аммо қарши курашда ўз обрў-эътиборингиздан фойдаланишга ҳақингиз йўқ – бундай қилиш партиянинг жипслигига путур етказади», – деган эди.

Ўша куни кечкурун Гиммлер ўз уйида, байрам қадаҳини кўтараётди:

– Мен оддий оилалардан чиққан эсэсчиларимни оқсуяк қизларга уйлантириб тоза наслли миллатни яратиш ниятида эдим, эндиликда, миллат душманлари: яхудийлар ва руҳонийлар билан иш кўришимга тўғри келади. Бу фюрернинг истаги экан, начора шундай бўлажак, – деди. Чунки ўша пайтларда Герингга итоат этувчи марказий полиция органи ходимлари унинг уйидаги гапларини тинглашларини билар эди.

Гиммлер марказда қандай воқеалар юз бераётганини диққат билан кузатиб борди. У ғалаба завқи амалий ишни маълум даражада сустрлаштирганини кўриб турди. У, Берлиндаги партия доҳийлари намойишларда сўзга чиқиш, тунларни эса дипломатик қабул маросимларида ўтказиш – хуллас, партия ғалабасининг самарасидан баҳраманд бўлишдан бошқа нарса қилмаяптилар, деб асосли равишда ўйлаб юрарди. Гиммлер бундай қилишга ҳали вақт эрта деб ҳисобларди. Шундан сўнг бир ой ўтар-ўтмас Дахауда¹ биринчи намунавий концентрацион қамокҳонани ташкил қилди.

– Душманларга ён босган саккиз миллион кишини чинакам Германия фуқароси руҳида тарбиялаш учун бу қамокҳона жуда яхши меҳнат мактабидир. Саккиз миллион кишининг ҳаммасини қамокҳоналарга ташлаш, албатта, бемаънилик бўлади. Аввало, битта қамокҳонада террор вазиятини яратмоқ, сўнгра иродаси синганларни битта-битта чиқаравериш керак. Қамокҳонадан чиққан бундай кишилар бутунги тузумнинг энг яхши ташвиқотчиларига айлана-

¹ Дахау – фашистлар Германиясидаги биринчи концлагерь. Дахау Мюнхен яқинида 1933-йилда яратилган. 130 тага филиаллари ва ишчи гуруҳлари бўлган. Дахау маҳбуслари 24 мамлакатдан 250 мингдан ортиқ одамни ташкил этган; 70 мингга яқин кишини ўлдирган (жумладан, 12 мингга яқин Собиқ Йттифок фуқароси).

дилар. Улар ёр-биродарлари ва бола-чақаларини тартибимизга лом-мим демай итоат этишга даъват қиладилар.

Унинг хузурига Герингнинг шахсий вакили келди. У Дахауда бир неча соат бўлгач сўради:

– Бу қамокҳонани, аввало, конституцияга зид бўлганлиги туфайли, Европа ва Америкада кескин қораламасмикинлар?

– Нега энди тузум душманларини қамашни конституцияга зид тадбир деб ўйлайсиз?

– Чунки сиз қамаган кишиларнинг кўпчилиги ҳатто суд биносини кўрмаган. Айбаш учун ҳеч қандай хулоса, асос йўқ, қонундан асар ҳам кўринмайди...

Гиммлер шу масала устида ўйлаб кўришни ваъда қилди. Геринг вакили жўнаб кетди, Гиммлер эса шахсан Гитлерга хат ёзиб, унда суд ва терговсиз қамокқа олиш ҳамда концентрацион қамокҳонага жўнатиш қанчалик заруриятини ишончли қилиб асослади.

«Бундай қилиш, – деб ёзди у фюрерга, – тузум душманларини халқ гизабидан қутқариб қолишни кўзлаган инсонпарварлик тадбиридан бошқа нарса эмас. Миллат душманларини қамокҳонага тикмасак, биз уларнинг тирик қолишига вафил бўлолмаймиз: халқ уларни тошбўрон қилади».

Ана шу хат фюрер атрофидаги одамларнинг бирортасини кўлига тушиб қолмаслиги учун, Гиммлер ўша куниёқ катта йиғин уюштириб, хатдаги гапларни сўзма-сўз тикрорлади ва унинг бу нутқи эртасига ҳамма газеталарда босилиб чиқди.

1933-йилнинг охирида бевосита Герингга итоат қилувчи Берлин полициясида катта жанжал чиққач, Гиммлер тушпай Мюнхендан жўнаб кетди ва эртасига фюрернинг қабулига муяссар бўлди. У «сотқин, эски тузум полициясини» «халқнинг асир фарзандлари» – СС назорати остига беришни сўради.

Гитлер Герингни хафа қилгиси келмади. У Гиммлерга тайинли жавоб бермади. Унинг қўлини шунчаки сиқиб қўйди, қони эшигигача қузатди, худди ўрганаётгандек кўзига тикилиб қаради, кейин бирданига хушчақчақ оҳангда деди:

– Келгусида ақлли таклифларингизни бир кун олдин юборадиган қилинг: менга юборган хатингизни ва Мюнхендаги йиғинда сўзлаган ўша мазмундаги нутқингизни назарда тутяпман.

Гиммлер кайфияти бузилиб жўнаб кетди. Аммо бир ой ўтгач, у Берлинга чақирилмасданоқ, Мекленбург ва Любек сиёсий полициясининг, яна бир ой ўтгач – 20-декабрда Баден, 21-декабрда Гессен, 24-декабрда Бремен, 25-декабрда Саксония ва Тюрингия, 27-декабрда Гамбург сиёсий полициясининг бошлиғи қилиб тайинланди. Бир ҳафта ичида у, ҳали ҳам Герингга бўйсуниб турган Пруссия¹ полициясидан ташқари, бутун Германия полициясининг бошлиғи бўлиб қолди.

Гитлер Герингга, Гиммлер бутун рейх махфий полициясининг бошлиғи қилиб тайинласа-ю, аммо Герингга бўйсунса, деган фикрни таклиф қилди. Рейхсмаршал фюрернинг бу таклифига рози бўлди. Аммо унча хушламай рози бўлди, чунки тоталитар² тузум шароитида махфий полиция кимнинг қўлида бўлса, ўшанинг доим ғолиб чиқишини яхши тушунар эди. Лекин Герингдек мавқега эга кимса учун полицияга бош бўлиш паст иш эди. У маршал³, Пруссия бош вазири, рейхстаг раиси унвонларига эга эди. Бунинг устига яна бош полициячи бўлишни пасткашлик деб ҳисобларди. Шунинг учун у икки йўлдан бирини танлаши: ё Гиммлерни ўз кишиси қилиб олиши, ёки унинг иродасини букиб, ўзига итоат қилдириши керак эди. Геринг биринчи йўлни танламади – индамас, тили дағал ва кўримсиз Гиммлерни назарга

¹ Пруссия (1535-1947) – давлат, сўнгра Германиядаги ер (федератив маъмурий бирлик. Пруссия герцоглиги Тевтон ордени томонидан 1525-йили босиб олинган прус ерларининг бир қисмида вужудга келган. 1947-йили Германиядаги Контроль кенгаш Пруссия давлатини милитаризм ва реакциянинг бешиги сифатида йўқ қилинганлиги ҳақида қонун қабул қилган.

² Тоталитаризм (французча: totalitarisme < латинча: totalis – тўла, тўлик, бутун) – жамият ҳаётининг барча соҳалари устидан давлатнинг яппи (тотал) назорат ўрнатиши, конституцион ҳуқуқ ва эркинликларнинг йўқотилиши, бир шахс ёки ижтимоий гуруҳ (сиёсий партия)нинг яққаҳокимлиги, мухолифларга нисбатан қатағон уюштирилиши билан характерланади.

³ Маршал (французча: marshal) – Европа мамлакатларида алоҳида хизматлари учун олий кўмондонлик таркибидаги кишиларга бериладиган, генераллик унвонларидан юқори ҳарбий унвон ва шу унвонга эга бўлган шахс.

олимади. У иккинчи йўлни танлади. У ўз котибига Гиммлерга ички ишлар вазирининг ўринбосари ва махфий полиция бошлиғи унвонини ҳамда полицияга тегишли масалалар муҳокама қилинганда мажлисларда қатнашиш ҳуқуқини бериш ҳақидаги қарорни фюрер идораси тасдиғидан ўтказишни буюрди. «Полиция масалалари» сўзидан кейин ёзилган «ва рейх хавфсизлиги масалалари» деган сўзларни ўз кўли билан ўчириб ташлади. Гиммлерга шунинг ўзи ҳам етар. Қарор лойихаси фюрер идорасидан тасдиқланиб ўтгач, Геринг ҳужжатини газеталарда босишни буюрди.

Гиммлер ҳужжатнинг газетада босилиб чиққанини кўргач, матбуот билан – журналистларни обрўсизлантирувчи маълумотларни йиғиш билан шуғулланувчи икки ходимини чақириб, ўзининг янги лавозимга тайинланганлигини расмий матбуот хабаридан бошқачароқ шарҳлаб беришни сўради. Геринг Гиммлернинг тайинланишига рози бўлиб, асосий ҳаптога йўл қўйган эди: у Гиммлернинг СС рейхсфюрери деган асосий унвонини ҳеч ким бекор қилмаганини унутган эди. Натижада, эртасига барча марказий газеталар унутган эди. Натижада, эртасига барча марказий газеталар бунинг қўйилганига илоҳлиб чиқдилар: «Мамлакат адлияси муҳим таъини қўлга киритди – СС рейхсфюрери Гиммлер кўл остида жиноят, сиёсий полиция, гестапо ва жандармерия¹ бирлаштирилди. Бу тадбир рейхнинг барча душманларини огоҳлантиришдир: тузумнинг ҳасоскор мушти зарба бериш учун ҳар бир ғаним, ҳар бир ички ва ташқи душман боши узра шай бўлиб туражак».

У Берлинга, ҳашаматли Ан Донненстаг уйига, Риббентронга кўшни бўлиб кўчиб ўтди. Душман устидан қозонилган ғалаба ғаштини суриб юриш пайти давом этар экан, Гиммлер ўз ёрдамчиси Гейдрих билан бирга ғанимлар, асосийси, дўстлар устидан маълумотлар йиға бошлади. Собиқ бошлиғи Грегор Штрассерга тегишли маълумотларни шахсан ўзи тўплай бошлади. У ўзини фақат устози ва биринчи тарбиячиси бўлган Штрассернинг қони билан тўла-тўқис оқлаши

¹ Жандармерия (французча: gendarmerie – қуроланган кишилар) – айрим мамлакатларда: сиёсий муҳофаза, тинтув ишлари олиб бориш; давлат тузумига зид иш олиб борувчиларга қарши кураш учун хизмат қиладиган сиёсий полиция.

мумкин эканлигини фаҳмлаганди. Шунинг учун ҳам Штрассерни отилишга дучор қилиши мумкин бўлган ҳар қандай далилларни, ҳатто майда-чуйдасигача синчиклаб йиға бошлади.

1934-йилнинг 20-июнида Гитлер Рэмга қарши бўлажак тадбирларни муҳокама қилиш учун Гиммлерни ўз хузурига суҳбатга чақирди. У фюрернинг хатти-ҳаракати қандай бўлишини олдиндан тасаввур қилолмас эди, аммо қандайдир ҳаракат зарурлигини биларди, у ҳар куни кўздан кечириб турган минг-минг бетлаб жосуслик маълумотлари ва ёзиб олинган телефон суҳбатлари шундан далолат берарди.

Рэмга қарши тадбир Гитлер билан бирга иш бошлаганларнинг ҳаммасини йўқотишга қаратилган баҳона эканини Гиммлер тушунарди. Биргалашиб иш бошлаганлар учун Гитлер оддий инсон, партиядош биродар эди, эндиликда эса Адольф Гитлер немислар учун дохий бўлиб қолиши керак эди. Партия фахрийлари унинг учун ортиқча юк бўлиб қолди.

Душманлар ташвиқоти таъсирига тушиб қолган жуда озчилик фахрийлар шаънига Гитлер айтаётган ғазабли гапларга қулоқ солар экан, Гиммлер бунинг тагида нима ётганини очиқ-ойдин тушуниб турарди. Гитлер ҳеч кимга, ҳатто яқин дўстларига ҳам ҳамма ҳақиқатни очиқ айтолмасди. Гиммлер буни ҳам тушунарди ва шунинг учун Гитлер билан биргаликда миллий-ижтимоий партияни ташкил қила бошлаган тўрт минг нафар фахрий – деярли ҳамма фахрийлар устидан тўпланган маълумотларни стол устига қўйиб, фюрерга ёрдам қилди. У руҳий жиҳатдан жуда нозик йўл тутди. Гитлер унинг бу хизматини ёддан чиқармаслигига ишонди, чунки золим учун ўз-ўзини оқлашда ўзганинг берган ёрдами бебаҳодир.

Лекин Гиммлер шу билангина чекланмади: фюрернинг мақсадларини билиб олиб, ўзини шунчалик зарур одам қилиб қўйдик, бўлажак тадбирлар шахсан уни четлаб ўтиш у ёқда турсин, балки бу таъқибларни фақат ўз назорати остига олишга ҳаракат қилди.

«Штрассер қандай фахрий бўлса, мен ҳам шундай

фахрийман, – ўйларди Гиммлер, – аммо мен Штрассернинг фахрий эмас, балки амалпараст ва ёвуз ғаним эканлигини миллатга исбот қила олсам, абадий партия фахрийси бўлиб қоламан».

Гитлер Гиммлерни Герингнинг Шорфейддаги боғига таклиф қилиб, ўзи билан олиб кетаётганида, Гиммлер бир спектакль уюштирди: олдиндан тайинланиб қўйилган рэмчиларнинг СА формасини кийган айғоқчи фюрер кетаётган очик, машинага қарата ўк узганда, Гиммлер дохийни ўз танаши билан бекитди ва партиядош биринчи бўлиб:

– Менинг фюрерим, сизнинг ҳаётингиз учун кон тўкиш мен учун бахтдир! – деди.

Шу пайтгача ҳеч ким «менинг фюрерим» иборасини ишлатмаганди. Шундай қилиб, фюрерни илоҳийлаштирувчи бу иборанинг муаллифи худди Гиммлернинг ўзи бўлиб қолди.

– Шу дақиқадан бошлаб, сиз менинг туғишган укамсиз, Генрих, – деди Гитлер ва бу сўзларни ҳозир бўлганларнинг ҳаммаси эшитди.

Гиммлер Рэмни йўқ қилиш юзасидан операцияни ўтказиб бўлган, устидан Штрассер ва яна тўрт минг партия фахрийлари отиб ўлдирилган, «ончил» журналистлар ҳаракат бошидан фюрер билан ёнма-ён турган киши худди Гиммлер эканлиги ҳақида афсона тўқиб чиқардилар.

Ишни бошлаб юборгач, давомини ҳам ўйлаш керак эди. Гейдрих давлат машинасида куч-қувват мушти бўлган СС бўлинмаларини ташкил қилиш фикрини айтди. Герингда Люфтваффе, бош штабда қўшин бор, Гиммлер эса атиги изкувар, айғоқчи ва жосусларгагина эга. Шу ҳам иш бўлдимми? Ҳарбий қисмлар керак! Гамбургдаги «Германия» ва Мюнхендаги «Дейчланд» СС бўлинмалари ана шундай қўшилмалар бўлди.

1935-йилнинг 7-октябрида фюрер Гиммлерга туғилган куни билан табриклаб, телеграмма юборди:

«Менинг қадрли партиядош дўстим Гиммлер! Сизнинг туғилган кунингиз муносабати билан бугунги тузумни муҳофаза этиш ишини давом эттиришда сизга энг яхши

тилаклар изҳор этаман.

Адольф Гитлер».

1936-йилдан, Гейдрихнинг маслаҳати билан Гитлерга яна бир нарсани таклиф этган кунидан бошлаб эса фюрер хузурида ўтказиладиган ва фақат энг яқин дўстлар қатнашадиган «тафельрунде»ларга¹ қатнаша бошлади. У Геббельснинг тарғибот ташкилоти ёрдами билан Рейн вилоятининг босиб олинishi Париж ва Лондон шаънига тегадиган ҳаракат эмас, балки Москвага қарши курулли тайёргарлик кўриш юзасидан қилинган зарурий тадбир деб дунёга жар солишни таклиф этган эди.

Геринг, Гесс² ва Геббельслар билан қўл бериб, дўстона сўрашиб юрар экан, Гиммлер ўзининг ана шу жанговар дўстлари устидан маълумот йиғишни сира тўхтатмади.

16. 02. 1945 (03 : 12)

Штирлиц машинасини секин ҳайдарди, чунки Марказ билан олиб борилган ҳар бир алоқадан кейин асаблари тордай таранглашар, шундан кейин ҳам жисмонан, ҳам руҳан чарчаганлигини сезарди.

Йўл ўрмонзордан ўтарди. Шамол тўхтади. Осмон топтоза, юлдузлар чарақлаган.

«Москва ана шундай музокаралар олиб борилиши эҳтимолини тахмин қилгани тўғри бўлиши ҳам мумкин, – мулоҳазасини давом эттирди Штирлиц. – Ҳатто уларда аниқ маълумотлар бўлмаган чоғда ҳам бундан тахмин ҳақли тахминдир. Бу ерда, рейх идорасида, фюрер атрофида низо-

¹ Тафельрунде (немисча) – суҳбат; зиёфат.

² Рудолф Валтер Ричард Гесс (1894-1987) – Германия давлат арбоби ва сиёсий ходими. Нацистлар Германиясида учинчи шахс. 1941-йилда инглизларни тинчлик ўрнатишга кўндириш учун Англияга ёлғиз ўзи учиб кетади, аммо унинг миссияси билан муваффақиятсизликка учради. Британия ҳукумати томонидан хибсга олинди ва уруш тугагунча асирликда сақланган. Кейин Нюрнберг суд жараёнида асосий ҳарбий жиноятчи деб топилган. Ғарбий Берлиндаги Спандау қамоқхонасида қирк йилдан ортик муддатга озодликдан маҳрум этилган. У ҳаёти охиригача Гитлерга ва унинг ғояларига садоқатли қолди ва ўз жонига қасд қилиб, нео-нацистлар (ёки фашистлар) ва ўнг қанотли радикалларнинг рамзига айланган.

лар бўлаётганини Москва билади, албатта. Илгари бу низолар фюрерга яқин бўлиб олишга қаратилган эди. Ҳозир аксинча бўлиши мумкин. Уларнинг ҳаммаси: Геринг ҳам, Борман ҳам, Гиммлер ҳам, Риббентроп ҳам рейх, СС, партия билан чамбарчас боғланганлар. Рейхни сақлаб қолишдан уларнинг ҳар бири манфаатдор. Сепарат сулҳ тузиш уларнинг ҳар бири учун омон қолиш йўлидир. Улар бахти қора халқ, унинг азоблари ҳақида бош қотирмайдилар; уларни герман давлати ҳам қизиқтирмайди – ҳар бирини Германия ва немислар тақдири эмас, балки ўзлари, ўзларининг шахсий қисмати мулоҳазага чорляпти. Шу вазиятда эллик миллион немис халқи улар учун қимор паттасидек гап. Улар қўшин, полиция, ССни ўз қўлларида сақлаб турар эканлар – шахсан омон қолиш эвазига рейх ғилдирагини истаган томонга буриб юборишлари мумкин...»

Штирлицнинг кўзига ёп-ёруғ нуъла тушди. У кўзини юмиб, дарҳол тормозни босди. Бутазор ичидан иккита ССчилар мотоцикли чиқиб келди. Улар йўлни тўсдилар, мотоциклчилардан бири машина томон автоматини ўқталди.

– Ҳужжатингиз, – деди мотоциклчи. Штирлиц унга гувоҳномасини узатаркан:

– Нима гап? – деб сўради.

Мотоциклчи гувоҳномани кўриб, унга честь берди ва бундай жавоб қилди:

– Бизни тревога бўйича оёққа турғаздилар. Радио мутахассисларини изляпмиз.

– Ҳўш, қандай? – сўради Штирлиц гувоҳномасини чўнтагига солар экан. – Натижа борми?

– Биринчи бўлиб сизнинг машинангизни учратдик.

– Юкхонани кўрсатайми? – сўради Штирлиц жилмайиб.

Мотоциклчилар кулиб юбордилар:

– Олдинда иккита чуқур бор, эҳтиёт бўлинг, штандартенфюрер.

– Раҳмат, – жавоб берди Штирлиц, – мен ҳамма вақт эҳтиёткорман.

«Бу Эрвиндан кейин кўтарилган шов-шув, – дарҳол

тушунди у, – улар Шарк ва Жанубга қараб кетадиган йўлларни тўсиб қўйишган. Қонунга биноан бу тўғри йўл бўлсада, жуда оддий йўл тутишибди – Германияни билмайдиган кишига нисбатан шундай йўл тутилса бошқа гап эди».

У бомбалар ўпириб ташлаган чуқурларни четлаб ўтди. Чуқурлар янги эди, ён ойналардан ачимсиқ ҳид кириб турарди.

«Энди бу лақмаларга қайтайлик, – ўйлашни давом эттирди Штирлиц. – Бинобарин, улар Кукриникслар ва Ефимов расмларида тасвирланганчалик гўл, лақма эмаслар. Демак, мен учун бир нарса калит хизматини ўташи керак, у ҳам бўлса, Риббентроп, Геринг, Борман ёки фельдмаршал Клюгенинг шахсан сулҳ тузишдан манфаатдор бўлишларидир – Марказнинг нима учун безовта бўлаётганлиги сабабини тушуниб олишим учун асосийси шу. Аммо улар билан сепарат сулҳ тузишга ким ботина олади? Рузвельтми¹? Йўқ! Албатта! Ёки Буюк Британиянинг жамоатчилик фикри-ми? Ҳеч вақт! Лекин, бошқа томондан олганда, Германиянинг фақат Ғарб олдида таслим бўлиши у ердаги монокапитал (ахир у ҳам маълум шахслардан иборат-ку) учун фойдалидир. Демак, рейхнинг олий доиралари орасида ишимни тугатганимдан кейин Шпеерга жиддий эътибор беришим керак: Германия саноатига раҳбарлик қилувчи бу одам истеъдодли муҳандисгина эмас, жиддий сиёсатчи ҳам бўлиши керак. Ғарбдаги саноат хўжайинлари билан бево-сита алоқа қилиб турадиган бу шахс билан шу тобгача жиддий равишда шуғулланмаган эдим.

Штирлиц машинасини гаражга киритиб ўтирмади – совук унча кучли эмасди: икки-уч даражага яқин.

«Барибир, мен эртага барвақт тураман, – ўйлади у, – радиатордаги² сув музламайди. Эртага оғир кун бўлади. СД

¹ Франклин Делано Рузвельт (1882-1945) – 1933-1945-йилларда АҚШ президенти.

² Радиатор (лотинча: radiare – нур чиқармоқ, тарқатмоқ) – ички ёниш двигателидаги совитувчи суюқлик ёки мой ҳароратини пасайтирувчи асбоб (бу ерда шу маънода); 2) биноларни иситиш тизимида: ичида иссиқ сув ёки буг айланадиган, чўян, пўлат, керамик қувурлардан иборат иситиш асбоби; 3) иш пайтида қизиб кетадиган радиотехник элементларни совитувчи қурилма.

қобити бўлиб туриб, шахсан Гиммлер хизматига ўтиш ҳазил ган эмас... Бунинг устига, бу оқибат-натига яқинлашаётганлигининг исботидир. Мен Гиммлерга содиқлик ҳақида қасамёд қилган эдим. Энди бунинг ўзи кифоя қилмайти – унинг шахсан ўзига, СС рейхсфюрери Гиммлерга содиқ бўлишим лозимлиги тўғрисида онт ичаман... »

(ГИММЛЕР)

... Гиммлер курсидан туриб, дераза ёнига борди: кишки ўрмон ҳайратда қоларли даражада гўзал эди – шохлардаги қор ой нурида товланар, ҳамма ёқда сукунат ҳукмрон, бепоён бинафшаранг осмон қўйнида юлдузлар чакнардди.

Шу пайт тўсатдан Гиммлер фюрернинг энг яқин кишиси Гессга қарши уюштирган операциясини эслади. Ўшанда Гиммлер бир зумгина ўлим ёқасига бориб қолганди: Гитлер учун қарама-қарши қарорга келиш ҳеч гап эмасди. Гиммлер ўз одамларидан Гесснинг ононизм билан шуғулланаётгани суратта гуширилган киноплёнкани олганди. Гиммлер ўша плёнкани дарҳол Гитлер ҳузурига олиб бориб, экранда кўрсатганди.

Фюрер жуда ғазабланди ўшанда. Тун бўлишига қарамай, Геринг ва Геббельсни ҳузурига чақиритишни, Гессга эса қабулхонада кутиб туришни буюрди. Биринчи бўлиб Геринг етиб келди – унинг ранглари оқарганди. Рейхсмаршалнинг нега қўрқиб кетганлигини Гиммлер биларди: унинг веналик раққоса билан хангомаси айни авжига чиққан пайт эди (Гиммлер рейхсмаршалнинг озгин раққосаларга хуштор бўлишини пайқаганди: у Герингнинг гуноҳини кўрсатувчи саккизта тасмани кўздан кечирганда ундаги ҳамма аёллар бир-биридан озгин эди). Гитлер «Гесснинг пасткашлигини» кўришни таклиф этди дўстларига. Геринг қаҳ-қаҳ уриб куларди. Гитлер унинг кулгусини тўхтатиб: «Бунчалик шафқатсиз бўлмаслик керак!» – деди. У Гессни ичкарига чақирди, кейин олдига югуриб борди-да, бақира кетди:

– Сиз ифлос, қўланса, аблаҳ экансиз! Сиз онон билан

шуғулланар экансиз!

Гиммлер ҳам, Геринг ҳам, Геббельс ҳам мартабаси ғоят катта шахс – партиядаги мавқеи бўйича иккинчи шахснинг шарманда бўлаётганлигининг гувоҳи бўлганликларини тушунардилар.

– Ҳа, – жавоб берди Гесс хотиржамлик билан ҳаммани ҳайратда қолдириб. – Ҳа, фюрерим! Яширадиган жойим йўқ! Мен нега бу иш билан шуғулланаман? Мен нега актрисалар билан ишрат қилмайман? – деркан Геббельс томонга қарамади, лекин униси курсига ёпишганича қимирламай қолди. – Нега мен Венага балет¹ кўргани ва ўша ерда тунаб қолгани бормайман! Шунинг учунки, менинг ҳаёт-мамотим партиядир! Партия ва сиз, фюрерим, мен учун бир нарса! Шахсий ҳаёт учун вақтим йўқ! Мен бир ўзим яшайман!

Гитлер жаҳлдан тушди, Гессга яқинлашиб, уни ўнғай-сизлангандек кучоқлади, елкасини қоқиб қўйди.

Гесс ғолиб чикди. Гиммлер лом-мим дея олмади, чунки Гесс ўч олишга уста эди. Гесс кетгач, Гитлер деди:

– Гиммлер, унга хотин танланг. Ҳаракатимизга содик бўлган бу ажойиб кишини мен тушунаман. Номзодларнинг расмларини менга кўрсатинг, бирортасини танлайман: у менинг тавсиямни қабул қилади.

Гиммлер бу дақиқа ҳамма нарсани ҳал қилиши мумкин эканлигини пайқади. Геринг ва Геббельс уйларига жўнаб кетишгач, Гиммлер бундай деди:

– Фюрерим, сиз мамлакат эртаси учун унинг содик фарзандини кутқариб қолдингиз. Гесснинг фидокорлигини биз ҳаммамиз қадрлаймиз. Сиздан бошқа ҳеч ким унинг тақдирини шунчалик доно йўл билан ҳал қилолмас эди. Шунинг учун ҳозирок, кечиктирмай, яна бир неча маълумот олиб келишга рухсат беринг! Гессга қандай ёрдам берган бўлсангиз, бошқа аскарларингизга ҳам кўмаклашишингиз лозим.

¹ Балет (италиянча: balletto < лотинча: ballare – ўйнамоқ, рақсга тушмоқ) – асар мазмунини мусикали хореографик образлар воситасида ифодалайдиган сахна асари ва шундай асар учун ёзилган мусика.

Кўп ўтмай у Гитлерга меҳнат фронтининг раҳбари Лей устидан маълумот олиб келди. У пиёниста бўлиб қолган эди, унинг маст-аласт бўлиб кўтарган тўполонларини Гитлердан бошқа ҳамма биларди. Гиммлер «Бабельсберг буқачаси» устидан тўплаган далилларини ҳам қўйди. Унинг айғоқчилари нуфузли мавқега эга вазир Геббельсни ўз маълумотларида ана шундай деб атардилар. Геббельснинг қони тоза бўлмаган хотинлар билан алоқада бўлиши чинакам етакчи шаънига ярашмайдиган иш эди. Гитлернинг столидан Борманни обрўсизлантирувчи маълумот ҳам жой олди: Гиммлер асосли равишда у Гесс билан яқинликда бўлса керак деб тахмин қиларди.

– Йўқ, йўқ, – Борманнинг ёнини олди Гитлер, – унинг тўққизта боласи бор, ахир. Бесоқолбозларда бола бўлмайди. Бу гаплар бўҳтон.

Гиммлер Гитлерга гап қайтармади, аммо фюрернинг маълумотларни жуда қизиқиб бетма-бет кўраётганини, баъзи маълумотларни қайта-қайта ўқиётганини кўриб, фюрерни узил-кесил ўз томонига жалб қила олганлигини пайқади.

У тўғри пайқаган эди: Гиммлернинг СС раҳбари сифатида ўн йиллик юбилейини Гитлер бутун Германияда байрамдек нишонлашни буюрди. Шу кундан бошлаб, барча гаулейтерлар – вилоятлардаги партия раҳбарлари Гитлердан кейин тўла ҳокимиятга эга бўлган киши худди Гиммлер эканлигини тушуниб олдилар. Шундай қилиб, ҳамма вилоятлар, партиянинг барча маҳаллий ташкилотлари асосий ахборотларни Гесс бошчилик қилаётган партия штабига қараганда кўпроқ Гиммлер идорасига юборадиган бўлдилар. Бир гуруҳ ишончли айғоқчилардан Гиммлер ҳузурига келиб турадиган маълумотлар бўлимлардан ўтмай, тўпша-тўғри унинг шахсий темир архивларига тушарди: булар партия раҳбарларини обрўсизлантирувчи маълумотлар эди. 1942-йили Гиммлер биринчи марта фюрерни обрўсизлантирувчи маълумотни ўз сейфига яширди. Буни у сиёсий хуфия ишлари бўйича ёрдамчиси Шелленберг билан бўлиб ўтган суҳбат арафасида қилган эди. Шелленберг 1942-йилнинг

август ойида, тонг отар паллада Житомир якинидаги рейхсфюрер ставкасига¹ самолётда учиб келганди. Шарқий фронтда ғолибона ҳужум давом этарди. Роммелнинг ғалабалари бутун Африкани ларзага солаётган бир пайт эди. Шелленберг эса муфассал ахборот бериб бўлгач, шундай деди:

– Энди, рейхсфюрер, менда бир нарса қолди – у ҳам бўлса бир фикр.

Гиммлер безовталанди.

– Шахсан бирор кимсага қарши фикрми? Кўнгилсиз воқеа юз бердимми?

– Йўқ. Ундай эмас. Бисмаркнинг²: «Сталнинг пастки тортмасида исботли ҳужжат тахт турмагунча ҳеч нимага ҳаракат қилма», – деган васияти ёдимда. Сиздан бир гапни сўрасам майлими, рейхсфюрер, уруш тақдири ҳақидаги ҳужжатлар столингизнинг қайси тортмасида сақланмоқда?

Гиммлер, ҳар эҳтимолга қарши, суҳбатни биронтаси плёнкага ёзиб олмасин учун радиони қўйди, сўнгра жавоб берди:

– Мен сизга беш ҳафта дам олишга рухсат бераман. Асабларингиз жойида эмас. Мазангиз қочибди, Шелленберг. Тушунарлими? Буниси майли, аммо мен билан бу тариқа гаплашишга ким ҳуқуқ берди сизга?!

– Ҳозир биз шу қадар кучлимизки, – давом эттирди сўзини Шелленберг, – бутун дунёга ҳукмимизни ўтказишимиз мумкин. Ҳозир биз шон-шараф чўққисидамиз, Бисмарк эса шон-шараф чўққисига минганда сулҳ тузарди.

Гиммлер ўшанда – ҳозир ўша воқеани ипидан игнасигача эслади – диванга чўзилиб, қорнини силаб (унинг меъдаси сусайиб кетган ва рак касалига дучор бўлишдан қўрқарди), сўзлашда давом этди:

– Ташқи сиёсатда фюрерга калтафаҳм Риббентропнинг маслаҳат бериши давом этар экан, сулҳ ҳақида гап бўлиши

¹ Ставка (*русча*) – 1) олий бош қўмондон қароргоҳи (уруш даврида) (асарда шу маънода келган); 2) қуролли кучлар раҳбариятининг олий органи (уруш даврида); 3) солиқ, иш ҳақи ва бошқа турли хил тўловлар миқдори, меъёри; 4) бир ойлик иш соати ёки куни (бу ерда шу маънода).

² Отто фон Бисмарк (1815-1898) – Германия давлат арбоби, дипломат, князь, 1871-1890-йилларда Германия империясининг биринчи рейхсканцлери.

мумкин эмас.

– Риббентроп Геринг билан ит-мушук – Герингга ёрдам бериб, Риббентропни ағдаришимиз мумкин. Уни май кони бўлган Бургундиянинггина эмас, балки коньяк кони бўлган Брабантнинг ҳам гаулейтери қилиб тайинлаш мумкин. Пиёниста дўстимиз бунга қўнади.

Гиммлер ўшанда қўлини узатиб, столчадаги Брокгауз чиқарган географик атласни олиб варақларкан, бармоқлари билан кўрсатди:

– Бунинг амалий томонларига нима дейсиз? Бельгия тақдири нима бўлади? Голландияни нима қиламиз? Украинани-чи?

– Масалани бўлиб-бўлиб ҳал қилиш керак, – деди Шелленберг. – Россия синдирилди, демак, Украина масаласи қолмади деса ҳам бўлади. Бельгия ва Голландия, Англия ҳамда Америка билан олиб бориладиган музокаралар мавзуси бўлади. Мен фақат Америка билан Бормандан қўрқаман.

Гиммлер илжайиб қўйди.

– Хўп, яхши, – деди у, – Франция-чи?

– У билан иттифоқ тузамиз. Унинг мустамлакалари бизга куч-қувват беради.

– Сиз иттифоқчилар фикрини Фрицхен орқали билмоқчимисиз? – сўради Гиммлер, гарчи саволи кўпроқ тавсияга ўхшаб кетса-да, – Ҳаммасига ўзингиз жавоб берасиз, мени бунга аралаштирманг.

Шундан кейин Шелленберг ишга киришди. Аммо у Берндаги Даллес одамлари билан алоқа боғлашга шошилмади. Фрицхен – фон Папендан ҳам фойдаланмади. Чунки аввал Риббентропни ағдариш керак эди. Шелленберг Риббентроп девонидан унга қарши ошқора курашишга тайёр бир кишини топди. Бу киши давлат котиби Лютер эди. Қабул маросимларидан бирида у Шелленберг билан олиб борилган аввалги суҳбатларидан илҳомланиб, ҳамманинг кўзи олдида Гиммлернинг ёнига бориб, дўстона суҳбатлаша бошлади, уйга қайтиб келгач эса Борман, Гиммлер ва Герингга Риббентроп устидан чақув хати ёзди. Риббентроп СС обергруппенфюрери бўлганлиги сабабли, Гиммлер бу фур-

сатдан фойдаланиб унга қарши иш бошламади: бунга партия этикаси йўл қўймасди. Риббентропни вазифасидан бўшатиш олдидан партия суди, кейин СС суди бўлиши шарт эди, фақат шундан сўнггина уни вазирлик лавозимидан олиш мумкин бўларди.

Гиммлер бир қарорга келолмади, зарба беришдан қўрқди, бу орада эса орган иш бошлаб юборди: гестапо бошлиғи Риббентроп махфий кузатув хизматидаги айғоқчиларнинг сохта ҳужжатлари бўйича Лютерни қамоққа олди. Риббентропга чоҳ қазиган кишининг ўзи унга тушиб қолди. Бунинг устига Мюллер Лютерни ҳамма гапларни айтишга мажбур этиб, Борманга Ғарб билан сепарат музокаралар бошламоқчи бўлган кишилар бор экан деган ахборот юборди. Борман бу ҳақда фюрерга ахборот берди. У Риббентропга, уруш ҳолатида бўлган мамлакатлар билан музокара олиб бориш – хоинлик, ким шундай қилар экан ўлимга маҳкум, деган буйруқ чиқаришни буюрди.

Ўшанда Гиммлер биринчи марта фурсатни қўлдан бой берганлигига ва Риббентропдан енгилганлигига иқрор бўлиб, Шелленбергга ҳасрат қилди:

– Фюрер учун уришиш жонга тегди. Башарти у шуни истар экан, эндиликда унинг ўзига қарши ҳаракат қиламан.

* * *

Худди ана шу 1942-йилдан сўнг, Гейдрих Прагада ҳалок бўлгач, Шелленберг Гиммлернинг энг ишончли киши-си бўлиб қолди. Гейдрихнинг ўрнини олган Кальтенбруннерни Гиммлер савияси жуда паст бўлганлиги ва ўйламай-нетмай иш тутганлиги учун ёқтирмасди. У жуда кўп ичарди, кунига юзталаб тамаки чекар ва ёқимсиз австрияча шевада гаплашарди – буларнинг ҳаммаси Гиммлернинг меъдасига тегар эди. Гиммлер яна унинг тишлари куйма бўлганлиги учун ҳам гапига яхши тушунолмасди.

– Тиш докторига мурожаат қилсангиз бўлмайдами, – деди у бир куни Кальтербруннерга, – шошилиб чақирганингизда сўзларингизга ҳеч тушуниб бўлмайди. Кальтер-

бруннер жуда хафа бўлди, Гиммлер буни сезиб, ўйлашиб қолди: «Аҳмоқ бўлганлиги ҳам яхши – уни ҳар вақт муштга рўпара қилиш мумкин, аммо ўзимдан узоқроқ тутишим керак. Аҳмоқлик – юқумли касаллик».

Борман-чи... Гиммлернинг Борманни кўргани кўзи, отгани ўқи йўқ эди...

Қуйидагиларни фюрерга худди ана шу Борман айтган эди:

– Бизга бир нарса жуда аён бўлдики, қўшинга тўла ишониш жуда қийин. Партия ва тузумнинг умиди бўлмиш СС бўлинмаларининг мавжудлиги миллатимиз учун катта бахт. Фақат СС раҳбари – дўстим Гиммлергина шарқий фронтга, «Висла» қўшинларига қўмондонлик қилишга қодир. Фақат унинг раҳбарлиги остида СС ва унга бўйсунган бошқа қўшинлар русларни улоқтириб ташлаб, яксон қилиши мумкин.

Гиммлер эртасигаёқ ўзининг қандай лавозимга тайинланганлигини ҳали билмай туриб, фюрер ставкасига учиб келди. Тақдири олдиндан ҳал қилиб қўйилгани учун ҳам Борманга итоат қилган Германиянинг барча гаулейтерлари айни вақтда унга, СС рейхсфюрерига ҳам бўйсунилари кераклиги ҳақидаги у олиб келган фармонга Гитлер осонлик билан имзо чекди. Гиммлер Борманга қақшатқич зарба тайёрлаганди. Шунинг учун ҳам фюрернинг ҳеч қандай гап-сўзсиз имзо чекканини кўриб, Гиммлер бироз таажжубланди. Фюрер ҳужжатга қўл қўйиб бўлиши билан бир дақиқа ўтгач, ҳаммасини пайқади.

– Табриклайман сизни, Гиммлер. Сиз «Висла» қўшинларига бош қўмондон қилиб тайинландингиз. Сиз, фақат сиз, русларни тор-мор қилишга қодирсиз. Сиз, фақат сиз, Сталиннинг белини букиб, унинг олдига сулҳ шартларини қўйишингиз мумкин!

Бутун ҳаракатлар пучга чиқди. Гиммлер ҳаммасини тушунди. Енгилиш бўлса, бундан баттар бўлмас. 1945-йилнинг январни эди, ғалабага ҳеч қандай умид йўқ. Бундай пуч хаёлларни улоқтириб ташлаш керак! Фақат бир йўл бор: Ғарб билан дарҳол сулҳ тузиб, русларга қарши биргалашиб

курашишдан бошқа илож йўқ.

Гиммлер шундай катта ва фахрли вазифага тайинланганлиги учун фюрерга ташаккур билдириб, уйига жўнаб кетди. Кейин у Геринг хузурига борди, аммо гаплари ковушмади.

... Мана ҳозир у азонги соат бешда уйғониб кетиб, қайтиб ухлай олмай, қарагай ўрмон сукунатига кулоқ солиб турибди, қизалоғига ҳам қўнғироқ қилолмайди, буни Борман билиб қолиши мумкин, ўғилларига ва уларнинг онаси – севган аёли билан ҳам боғланомайди, чунки жанжал чикишидан кўрқади – фюрер, ўзининг айтишича, «ахлоқий нопоклик» учун ҳеч кимни кечирмайди. Лаънати ифлос... Ахлоқий нопоклик эмиш-а... Гиммлер нафрат билан телефонга назар ташлади: ўн саккиз йил мобайнида яратган машинаси ҳозир унинг ўзига қарши ишлай бошлаганди.

«Бўлар иш бўлди, – деди у ўзига ўзи. – Ўзим учун хозирданок, дарҳол курашга киришмасам, иш пачава».

Гиммлер айғоқчилик маълумотларига асосан Италиядаги кўшинлар бош кўмондони фельдмаршал Кессельрингнинг Ғарб билан музокара олиб боришга мойиллигини биларди. Бу ҳақда фақат Шелленберг билан Гиммлергина хабардор эдилар. Ушбу маълумотни етказган икки айғоқчи йўқ қилинган эди: улар Кессельринг хузурига қайтиб кетаётганларида олдиндан белгилаб қўйилган авиация ҳалокатига учраган эдилар. Сирни сақлаш – муваффақият гаровидир. Италиядан Швейцарияга йўл очик. Швейцарияда эса Американинг Европадаги махфий кузатув хизматининг бошлиғи Аллен Даллес бор. Буниси энди жиддий масала. Бу жиддий одамларнинг бевосита алоқаси бўлади, устига-устак, Кессельрингнинг дўсти, Италиядаги СС бошлиғи генерал Карл Вольф Гиммлерга содик.

Гиммлер телефон гўшагини кўтариб:

– Марҳамат, генерал Карл Вольфни зудлик билан чақиртиринг, – деди.

СС оксоқоли Вольфга ишонар эди. У Ғарб билан Гиммлер номидан жиддий музокаралар бошлашга қодир...

КУЧЛАР ТАҚСИМОТИ

Штирлиц хузурига пастор Шлагни биринчи сўрок учун олиб кирганларида, унга қарши иш уюштириш нияти йўқ эди: Шелленбергнинг буйруғини бажаришга киришганди, холос. Уч кун суҳбат қилиб, бу қарияга жуда қизиқиб қолди: Шлагда ҳайрон қоларлик даражада бамаънилик ва болаларга хос соддалик бор эди.

Агар чол Мюллер бошлиқ гестапочилар қўлига тушгудек бўлса, уни тезда ҳайвон даражасига келтиришларига Штирлицнинг ақли етарди.

Иложи бор пайтларда Штирлиц етарли далилларсиз қўлга олинган ва иши унчалик жиддий бўлмаган кишиларга ёрдам беришга ҳаракат қиларди. Табиийки, у ўзининг асосий ишини хавф остида қолдирмасликка интиларди, аммо инсон тақдирига бефарқ қарай олмасди. У кишиларни қутқаришнинг муайян бир шаклини ўйлаб топди: арзимас иш билан қўлга тушган кишиларни ўзига «ёллаб», уларнинг дарҳол ёки бироз қамоқхонада ётганидан кейин озод қилинишига эришарди. Бундай кишилар озод қилинган, Шелленберг қўли остидаги махфий кузатув хизмати ва, албатта, Штирлиц учун қизиқарли бўлган муассасаларга ишлашга жўнатилар эдилар. У қўл остидагилардан партиянинг кўзга кўринган аъзолари устидан маълумот йиғишни сўрарди. Бундан мақсад, иккиюзламачилик қилган, қалтис гапларни гапирган, ахлоқ жихатдан бузилган ашаддий гитлерчиларни обрўсизлантириш эди. Шундай қилиб, у «уч томонлама» ютиб чиқарди. Гитлерчиларга қарши бирор-бир фикр билдирган кишиларни қутқариб қоларди, ишга юборилган айғоқчиларидан махфий маълумотлар олиб турарди ва ниҳоят, улардан олинган материаллардан фойдаланиб, тузумга содик немисларни лавозимидан ағдарарди.

У пастор билан суҳбатлашар, унинг устидан йиғилган маълумотлар билан танишар экан, пастор кейинчалик унинг ишига қандай ёрдам бериши мумкинлиги устида кўпроқ бош қотира бошлади.

Штирлиц пасторнинг нацизмдан нафратланишидан

ташқари, қаршилиқ ҳаракатига ёрдам беришга тайёр эканлигига ишонч ҳосил қилиб, – иғвогар Клаус билан суҳбатини тинглагач, бунга иқрор бўлганди, – ўзининг бўлажак ишларида Шлагдан қандай фойдаланиш мақсадга мувофиқ эканлиги ҳақида аниқ бир қарорга келмаган бўлса-да, маълум ролни мўлжаллаб қўйди унга.

Штирлиц ҳодисалар қандай ривож топишини олдиндан фол боққандек аниқлаб олмас эди, аммо бўлажак операциянинг умумий қиёфасини аниқ тасаввур қиларди. Жиноятчини қандай фош этиб, қандай қўлга туширишини олдиндан чамалаган изхуварлар акс эттирилган детектив романларни ўқиб, энсаси қотарди. Европани босиб ўтиб, Анкарага йўл олган поездда кетаётиб, бир китобда ўқиган воқеасини доим эслаб юрарди – бу воқеа унинг ёдидан ҳеч чиқмасди. Бир куни, деб ёзарди тушмагур адабиётшунос, Пушкиндан¹ гўзал Татьянанинг² тақдири нима бўлишини сўрашганда, Пушкин ранжиб: «Унинг ўзидан сўранг, мен билмайман», – деб жавоб берган экан. Штирлиц математик ва физиклар билан суҳбат қилиб турарди, у атом масаласи билан шуғулланувчи физик Рунгени гестапо қамокқа олгандан кейин шундай суҳбатларни янада кўпайтирди. Штирлицни фан назариётчиларининг кашфиётларни қанчалик олдин режалаштиришлари қизиқтирарди. «Бундай қилиш мумкин эмас, – деб жавоб берардилар унга. – Биз фақат тадқиқот йўлинигина белгилаймиз, қолгани тажриба жараёнида аниқ бўлади».

Махфий кузатув хизматида ҳам ана шундай. Операция

¹ Александр Сергеевич Пушкин (1799-1837) – рус ёзувчиси, янги рус адабиётининг асосчиси. Асарлари: «Эркинлик», «Чапаевга», «Қишлоқ», «Қуръонга татаббу», «Андрей Шенъе», «19 октябрь» (шеърлар); «Кавказ асири», «Ўлилар», «Граф Нулин», «Полтава», «Коломнадаги уй», «Мис чавандоз», (достонлар); «Борис Годунов», «Хасис ришаръ», «Ўлат чоғидаги базм», «Тош меҳмон», «Моцарт ва Сальери» (трагедия); «Белкин кассалари», «Капитан кизи», «Евгений Онегин» (драмалар); «Пугачёв тарихи», «Дубровский», (киссалар); «Поп ва унинг хизматкори Балда ҳақида эртақ», «Шоҳ Султон ҳақида эртақ», «Балиқчи ва балиқ ҳақида эртақ», «Олтин хўрозча ҳақида эртақ» на бошқалар.

² Татьяна – Пушкиннинг «Евгений Онегин» драмасининг асосий қаҳрамонларидан бири.

доираси аниқ белгилаб қўйилса, у чиппакка чиқиши мумкин, чунки олдиндан белгиланган бирор алоқа узилса, асосий мақсаднинг барбод бўлишига олиб келиши мумкин. Киши ўзини асосий вазифани ҳал қилишга бағишлаб ва олдиндан турли имкониятларни ҳисобга олиб, иш кўра билса, муваффақиятга эришиши мумкин. Айниқса, киши якка ўзи иш кўраётганда шундай қилиши лозим. Штирлиц ана шундай деб ўйларди.

«Пастор... – деди ўзига ўзи Штирлиц. – Хўш, пасторга келайлик. Энди Клаус йўқ қилиниб, у яна икки кишини, бизнинг алоқачиларимизни сотолмайдиган бўлгач, пастор сўзсиз менга тобе бўлиб қолади. Чолнинг экскамплер¹ Брюнинг билан алоқаси борлигини аниқлаб бўлмаганини Шелленбергга айтган эдим ва у, афтидан, чолга қизиқмай қўйди чоғи. Аммо Марказ буйруғидан кейин чолга бўлган қизиқишим ортди».

Штирлицнинг умумий мулоҳазаси аниқ ва равшан эди. У фақат бир нарсада янглишаётганди: Шелленберг пасторни унутмаган эди. Аксинча, у билан чинакам қизиқа бошлаганди...

16. 02. 1945 (04 : 45)

Мюллер оберштурмбанфюрер² Айсманни кечаси соат учда чақиртирди: у Кальтенбруннер қуйиб берган коньякдан сўнг мизғиб олган ва ҳозир ўзини тетик ҳис этарди.

«Дарвоқе, коньяки жуда ажойиб экан, – ўйларди у орқа миясини ўнг қўлининг катта ва кўрсаткич бармоқлари билан уқалар экан. – Ўзимизникини ичсангиз, мия тарсиллаб ёрилиб кетай дейди, буни ичганда одам жуда енгил тортар экан».

Айсман қизарган кўзлари билан Мюллерга тикиларкан,

¹ Экскамплер – собик канцлер.

² Оберштурмбанфюрер (немисча: *Sturmbannführer*) – Фашистлар Германияси Қуролли кучларининг СА ва СС ходимларнинг унвони. Ҳозирги вақтда подполковник унвонига тўғри келади.

болаларча беғубор кулиб қўйди.

– Менинг ҳам миям ёрилиб кетай деяпти, – деди у, – етти соатлик уйқуни тангридан совға кутгандек орзу қиламан. Кишини ухлатмай қийнашдан баттар қийноқ бўлмаса керак.

– Кулоқ солинг, – деди Мюллер, – бу ерда тушунарсиз ишлар бошланди. Мени бугун бошлиғимиз чақирди. Бу бошлиқлар роса хаёлпараст бўладилар-да... Улар хаёл қилаверсалар бўлади – аниқ, тайинли ишлари йўқ, йўл-йўриқ кўрсатиш цирқдаги шимпанзенинг¹ ҳам қўлидан келади... Биласизми, у Штирлицга қарши тиш қайрамоқда...

– Кимга қарши?!

– Ҳа, ҳа, Штирлицга қарши. Шеллербергнинг махфий кузатув хизматида мен кўнгил қўйган бирдан бир киши шу одам эди. Лаганбардор эмас, доим босиқ, хўжақўрсинга ишламайди. Бошлиқлар атрофида гирдикапалак бўладиган ва керакми, керак эмасми, йиғинларда сўзга чиқаверадиган кишиларга ишонавермайман... Ҳаммаси ишёқмас, нўноқ, вайсақилар... У эса камгап. Мен камгап одамларни яхши кўраман... Агар дўстинг камгап бўлса – у чинакам дўст, агар душман бўлса – чинакам душман. Улардан ўрганса арзийди...

– Мен Штирлицни саккиз йилдан бери биламан, – деди Айсман, – мен у билан Смоленск остонасида бўлдим, бомбалар остида қолдик: у тош ва пўлатдек метин.

Мюллер афтини буриштирди:

– Нима бало, ўхшатишларга берилиб кетяпсиз? Чарчаб қолдингизми дейман? Ўхшатишларни партия раҳбарларингизга қолдираверинг. Биз, изкуварлармиз, шунинг учун от ва феъллар билан, чунончи «у учрашди», «у бундай деди», «у бундай деб юборди» йўсинида фикр қилишимиз керак... Хўш, бу масалага сиз қандай қарайсиз?..

– Йўқ, – жавоб берди Айсман, – Штирлицнинг соф киши эмаслигига ишнолмайман.

– Мен ҳам.

¹ Шимпанзе – одамсимон маймун тури.

– Эҳтимол, бирор йўлини топиб, буни Кальтенбруннерга тушунтириб қўйиш керакдир.

– Нега энди? – бироз сукутдан сўнг сўради Мюллер. – Мабодо у Штирлицнинг нопок бўлиб чиқишини истаб қолса-чи? Бундай эмас, деб уни кўндириб ўтиришнинг ҳожати бормикин? Аслини олганда, Штирлицнинг бизнинг идорамизга дахли йўқ-ку. У олтинчи бошқармадан. Шелленбергнинг жони чиқаверсин...

– Шелленберг исбот талаб қилади... Бунда уни рейхсфюрер қўллаб-қувватлашини ўзингиз биласиз.

(– Шундайми?)

– Ишончим комил.

– Нега энди?

– Буни исботлашим қийин... Ишончим комил, обергруппенфюрер.

Мюллер яна гарданини уқалай бошлади.

– Хўш, нима қиламиз?)

Айсман елкасини қисиб қўйди:

– Шахсан менинг фикрим шуки, ўз виждонимиз олдида охиригача соф бўлиб қолишимиз керак – шунинг ўзи кейинги ҳаракат ва қилмишларимизни белгилаб беради.

– Ҳаракат ва қилмишлар – иккаласи ҳам бир нарса, – изоҳлади Мюллер. – Фақат буйруқни, ҳа, буйруқни бажарувчи кишиларга ҳавасим келади, билсангиз. Қани энди, мен ҳам фақат буйруқни бажараверсам! «Соф бўлиш керак» эмиш! Мен доим нопоклик йўлини қидириб юргандай гапирасиз-а. Марҳамат, сизнинг пок бўлишингиз учун бутун имкониятни яратиб бераман: мана бу маълумотларни олиб, – Мюллер Айсман олдида матни ёзув машинкада терилган бир неча жилдни суриб қўйди, – ўз хулосангизни айтинг. Аммо охиригача ҳалол хулоса бўлсин. Мен бошлиққа текширув натижалари ҳақида ахборот берганимда шу хулосангизга суяниб иш кўраман.

– Нима учун бу ишни мен қилишим керак, обергруппенфюрер? – сўради Айсман.

Мюллер кулиб юборди:

– Хўш, дўстим, поклингиз қаерга кетди? Қани у?

Бошқаларга ҳалол бўл деб насиҳат қилиш осон. Аммо ҳар ким ҳам ўзининг нопоклигини поклик қилиб кўрсатиш пайида бўлади... Ўзини ва ўз хатти-ҳаракатларини оклаш учун, албатта. Ёки нотўғри гапиряпманми?

– Мен рапорт ёзиб беришга тайёрман.

– Қандан рапорт?

– Мен рапортда, Штирлицни кўп йиллардан бери билман ва унинг ҳалол, покиза инсонлигига кафил бўла оламан, деб ёзиб бераман.

Мюллер бир нафас индамай қолди, курсида ғужанак бўлиб ўтирди-да, кейин Айсман олдига бир варақ қоғозни суриб қўйди.

– Ёзинг, – деди у. – Қани, бошланг.

Айсман қўлига ручка олди, дастлабки иборани узоқ ўйлаб, кейин чиройли дастхат билан қуйидагиларни ёзди:

Бошқарма бошлиги СС обергруппенфюрери Мюллерга, СС штандартенфюрери Штирлицни чинакам олий ирк, фюрер ва бугунги миллий гоёга садоқатли киши деб ҳисоблайман ва шу сабабли унинг иши юзасидан текширув ўтказиши билан шуғуланмасликка рухсат этгайсиз.

СС оберштурмбанфюрери Айсман».

Мюллер қоғозни босма билан босди, уни икки марта ўқиб чиқиб, мулойимлик билан деди:

– Балли, яшанг!.. Мен ҳар доим сизни ҳурмат қилиб келдим ва сизга тўла ишонаман. Ҳозир ҳам сизнинг жуда баодоб инсонлигингизга яна бир карра иқроор бўлдим, Айсман.

– Ташаккур, обергруппенфюрер.

– Менга ташаккур билдиришнинг ҳожати йўқ. Мен сизга ташаккур билдираман. Майли. Мана учта жилд: ундаги ҳужжатлар бўйича Штирлицнинг иши тўғрисида ижобий жавоб ёзиб беринг – сизга ўргатишнинг ҳожати йўқ: айғоқчига хос санъат, терговчига хос зийраклик, чинакам немисга хос матонатни ишга солинг. Бунинг учун сизга қанча вақт керак?

Айсман жилдларни титиб кўриб, жавоб берди:

– Ҳаммасини рисоладагидай расмийлаштириш ва ҳужжатлар билан асосли равишда исботлаш учун бир хафта муддат беришингизни сўрардим.

– Кўпи билан беш кун.

– Яхши.

– Штирлицнинг анави пастор иши юзасидан кўрсатган маҳоратини бошлаб тасвирлашга ҳаракат қилинг, – Мюллер бармоғи билан жилдлардан бирини кўрсатди. – Кальтенбруннернинг фикрича, кимдир руҳонийлар: Ватикан ва ҳоказолар орқали Ғарб билан алоқа боғлашга уринмоқда...

– Маъкул.

– Муваффақият тилайман. Ҳозир бориб ухланг. Етти соат вақт беролмайман. Беш соатга рухсат этаман. Уйқунгиз ширин бўлсин.

Айсман чиқиб кетгач, Мюллер унинг хатини алоҳида жилдга солиб, узоқ вақт хаёл суриб ўтирди. Кейин у бошқа бир ходими – оберштурмбанфюрер Холтоффни чақиртирди.

– Қулоқ солинг, – деди у, хатто ўтиришни ҳам таклиф қилмай – Холтофф ёшлардан эди. – Мен сизга гоёат махфий ва муҳим бир топширик бераман...

– Қулоғим сизда, обергруппенфюрер.

«Буниси игна билан қудуқ қазишга ҳам тайёр, – ўйлади Мюллер, – отдек гижинглаб туришини каранг. Бунга бизнинг найрангларимиз ҳамон ёқади, уларга шўнғиб кетган, ўзини худди сувда юрган балиқдек сезади. Буниси ҳар қандай топширигингизни бажаришга тайёр... Шуниси ҳам яхши.. Шелленберг билан савдолашиш учун қўлда далил бўлса зиён қилмас».

– Гап бундай, – давом эттирди сўзини Мюллер. – Сиз манави ишларни ўрганиб чиқинг: бу штандартенфюрер Штирлицнинг кейинги йилда бажарган ишлари. Бу қасос қуроли... Яъни атом қуроли... Физик Рунгега тааллуқли иш. Умуман олганда, пичоққа илинмайдиган иш, аммо уни синчиклаб кўринг... Қандай савол туғилса, олдимга кираверинг.

Бироз ўнғайсизланган, аммо ўзининг ўнғайсиз ахволга

тушганлигини яширмоқчи бўлган Холтофф гестапо бошлигининг хонасидан чиқиб кетаётганида, Мюллер уни тўхтатиб:

– Яна унинг бир неча дастлабки, фронтдаги ишларини ҳам олиб кўринг, бир назар ташланг-чи. Штирлиц билан Айсманнинг орасида бирор гап йўқмикан?

(ДАЛЛЕС)

Гестапо ҳам, абвер ҳам, Виши¹ контрразведкаси ҳам 1942-йил ёзининг ташвишли кунларидан бирида Франциядан махфий равишда қандайдир америкалик ўтиб кетиши кераклигини билардилар. Франция махфий кузатув хизмати, гестапо ва адмирал Канарис² идораси ана шу кишини қўлга туширмоқчи бўлдилар.

Вокзалларда, аэродромларнинг ойнабанд биноларида айғоқчилар қиёфаси сал бўлса-да америкаликка ўхшаган кишиларни кузатиб ўтирардилар.

Бироқ улар ўша кишини қўлга туширолмадилар. У ресторанларда ўтириб, тўсатдан ғойиб бўлар, қўққисдан самолётларда пайдо бўлиб қоларди. Ақли, тадбирли, оғир табиатли ва довюрак бу киши немис хавфсизлик хизматини, Виши контрразведкасини доғда қолдириб, 1942-йилнинг охирида бетараф мамлакат Швейцарияга ўтиб кетди.

У баланд бўйли киши эди. Кўзойнагининг яркироқ ойнаси орқасига яширинган кўзлари бу дунёга бироз назар-писанд қилмай, яхшилик тилагандек ва айни пайтда жиддий билан боқар эди. Бу кишининг оғзида инглиз муштуғи бўларди ҳамиша, у камгап эди, кўпинча қулиб турар ва суҳбатдошлари гапига диққат билан қулоқ соларди. У ўзининг ўткир ҳазиллари, ноҳақ бўлган пайтларида ўзининг

¹ Виши ҳукумати – Францияда 1940-йил июль – 1944-йил августда мамлакатни немис кўшинлари истило қилиб туришган даврда мажбул бўлган кўғирчок тузумнинг номи. А. Ф. Петен ҳукумати ўрнашган Виши шаҳар номидан олинган.

² Вильгельм Франц Канарис (1887-1945) – 1935-1944-йилларда нацистлар Германиясининг Ҳарбий разведка ва контрразведка хизматининг раҳбари. Гитлерга қарши чиқиш айби билан 1945-йил 9-апрелда суд ҳукми орқали қатл қилинган.

ноҳақлигига дарҳол ва очик-ойдин иқдор бўлиш одати билан кишиларни мафтун этарди.

Бинобарин, Гиммлер, Канарис ва Петен идоралари ҳодимлари бу кишининг ким эканлигини билганларида уни Франциянинг ўзидаёқ қўлга тушириш учун ўн баравар оргикроқ ҳаракат қилган бўлар эдилар. Ўша пайтларда, 1942-йилнинг охирида немис кўшини Францияга бостириб кириб, унинг «мустақиллигига» чек қўйган ва пойтахти Вишида бўлган қарам бир давлатга айлантирган эди. Шу киши генерал Донован томонидан Бернга юборилган стратегия хизмати бошқармасининг ходими Аллен Даллес эди.

Швейцарияда унинг ҳақида Рузвельтнинг шахсий вакили деган гап тарқалди.

Даллес бунга жавобан матбуотда раддия берди. Раддия ҳам жуда ажиб ва сирли эди. Бундай икки томонлама рекламани – миш-миш гаплар ва ажиб раддия – айни пайтда ўз фойдасига хизмат қилишини у фахмлаб олди. Ҳа, бу борада унги эшимагани: Бернда истикомат қила бошлаган дастлабки айлардан бошлаб унинг хузурига турли жойлардан турли кишилар – банкирлар, спортчилар, элчилар, филологлар¹, лекин шахсодлар, актёрлар, яъни бутун дунё махфий кузатув хизмати ёллайдиган, чинакамига жиддий айғоқчи бўладиган кишилар кела бошлади.

Даллес Швейцарияда стратегия хизмати бошқармасининг бўлимини ташкил қилиш олдидан ўз ходимлари устидан тўпланган маълумотларни синчиклаб ўрганиб чиқди.

– Мана бу кўк жилда, – тушунтирди унинг ходимлари устидан тўпланган маълумотларни текшириб, тартибга солувчи Федерал Қидирув бюроси (ФҚБ)нинг вакили, – душман мамлакатлар ва бетараф мамлакатларда қариндош-уруғлари ёки яқин дўстлари бор кишилар ҳужжати. Мана буниси эса Германия ва Европада туғилган ҳамда ота-оналари немис бўлган кишилар ҳужжати. Бу ерда сизнинг ходимларингиз ким билан ёзишиб турса, ўша кишиларнинг

¹ Филология (фило.. + юнонча: logos – сўз) – у ёки бу халқнинг у ёки бу даврда тил ва адабиётда ифодаланган маданияти ҳақидаги фанларнинг умумий номи; тил ва адабиёт ҳақидаги билимлар мажмуи. Филолог – филология мутахассиси.

исм-шарифлари бор... Мана бунисида...

Даллес тушунмагандек унинг гапини бўлди:

– Буларнинг ишга қандай дахли бор?

– Кечирасиз...

– Мени қуйидаги нарсалар қизиқтиради: мен билан ҳамкорлик қилаётган одамлардан бирортаси Германия – Америка институтининг ташаббускор ходимими ёки йўқми? У партия аъзосими ёки йўқми? У бадахлоқ эмасми? Оиласи қандай? Никоҳи мустаҳкамми ёки хотинининг хулқи бузуқ-масми ва шу сабабли эри ичкиликка берилиб, жанжалли уй-рўзгорига лаънат ўқиб, ташлаб кетмоқчи эмасми? Германия ёки Италиядаги қариндош-уруғларга келганда, менинг ҳам узок қариндошим ўтган асрадек, Германияда ўтроқ бўлиб қолган экан.

Афсуски, «Who is who¹» маълумотномасида бу одам илгари ким бўлганлиги ҳақида озгинагина маълумот берилган экан. Унинг тарихи Германия контрразведкаси у ҳақида олдинроқ билиб олишига арзирди. Аммо буни улар анча кейин билдилар.

Гиммлер идораси Даллес уйига ўз айғоқчини ўрнаштира олгандан сўнг (Аллен Даллес уйда хизмат қилиб юрган ёқимтой, ишчан ошпаз аёл империя хавфсизлиги олтинчи бошқармасининг ходими эди), Шелленберг ҳам, Гиммлер ҳам, гестаподан Мюллер ҳам, кейинчалик эса Кальтенбруннер ҳам ўз айғоқчиси орқали муҳим-у қизиқ, аниқ-у керакли далилларни билиб олдиларки, бу маълумотлар арзимас майда-чуйдалардан тўпланган эди.

Шу айғоқчи, масалан, Аллен Даллеснинг энг севимли ва ҳеч ажралмас китоби хитойлик муаллиф Сунь Цзининг² «Уруш санъати» деган асари эканлигини хабар қилди. Бу китобда хитой назариётчиси жосуслик асосларини баён қилган. Унда, албатта, эрамизгача 400 йилда Хитойда қўлла-

¹ Who is who (инглизча: ким бўлса – барчаси (тахминий таржима)) – буюк ва машхур шахслар ҳақида Буюк Британияда нашр этиладиган энциклопедия. Асарда кўча маънода келган.

² Сунь Цзи – Хитойда милoddан аввалги VI асрада яшаган ҳарбий саркарда ва тарихчи. «Уруш санъати» номли асари билан машхур.

нилан жосуслик асослари баён қилинган эди.

Аллен Даллес хитойлик муаллифнинг махфий кузатув хизмати соҳасида ғоят зарур айғоқчилар ҳақидаги фикрларини қайта-қайта ўқир экан.

Сунь Цзи айғоқчиларни беш турга бўлган экан: маҳаллий, ички, икки томонлама, қайтмас ва тирик.

Маҳаллий ва ички айғоқчилар (Даллес буларни алоҳида қоғозларга ёзиб қўярди, шунингдек бу қоғозлар Шелленберг идорасига ҳам келиб тушарди) ҳозир биз жойлардаги айғоқчилар деб атайдиган жосусларга тўғри келади.

– Икки томонлама хуфия – асир қилиб олинган душман айғоқчиси, кейинчалик у қайтариб, ўз томонига жўнатилади, аммо эндиликда у асир тушган мамлакатининг айғоқчиси бўлиб кетади..

Аллен Даллес қизил қалам билан «қайтмас айғоқчи» сўзининг тағириги чизиб қўйган экан. Хитойликларнинг бундай назорат сўзи унга жуда маъқул тушди. Сунь Цзи душманга сохта маълумотлар етказиб берадиган айғоқчиларни қайтмас айғоқчи ҳисобларди. Сунь Цзи уларга шунинг учун қайтмас айғоқчилар деб ном берган эдики, улар топширган маълумотларнинг ёлғон эканлиги маълум бўлиши билан душман уларни ўлдириб юбориши мумкин эди.

Сунь Цзи тирик айғоқчилар деб атаганлар, таъкидлар эди Даллес ўз ёзувларида, бизнинг давримизда ичкарига кириб борадиган айғоқчилар деб аталади. Улар душман мамлакатига бориб ишлайдилар ва у ердан омон-эсон қайтиб келадилар.

Сунь Цзи ҳақиқий айғоқчи ана шу беш хил айғоқчиларнинг бирйўла барча хусусиятларига эга бўлмоғи лозим деб қайд қилган. Сунь Цзи, ана шу беш хилдаги айғоқчига эга бўлган киши «илоҳий кучга тенг бир ўргимчак инига», яъни жуда нозик, кўзга кўринмас ва бақувват иплардан тўқилган бир тўрга эга бўлади, деган эди.

Сунь Цзи кўп нарсаларни ёзган, Даллес эса унинг асаридан кўп жойларни – махфий кузатув хизматига қарши кураш ташкилоти, қалбаки ахборот, руҳий уруш, айғоқчиларни муҳофаза қилиш ҳақидаги жойларини алоҳида-

алоҳида варақларга ёзиб қўярди.

Сунь Цзи махфий кузатув хизмати Қадимги Греция ва Қадимги Рим махфий кузатув хизматидан анча афзал эди. Греция ва Римда кўпинча рух ва худолар кўрсатмаларига асосланишар эди. Махфий кузатув хизматида эса таъкидлар эди Сунь Цзи, рухларга ҳам, худоларга ҳам ишониб бўлмайди. Махфий кузатув хизматида душманми, дўстми – фақат инсонга ишониш лозим.

Гестапо жосуси америкалик айғоқчи четларига ўз фикрларини ёзиб қўйган саҳифаларнинг фотосуратини олишга ҳам муваффақ бўлган. Тавротда¹ Исо² Навиннинг Иерихондаги³ аҳволни билиш учун яширин равишда икки кишини юборганлиги тўғрисида ёзилган жойни Даллес чизиб қўйганди. Шу кишилар фоҳиша Рааб уйига келишган. Бу нарса, деб ўйларди Даллес ва шу ҳақда дўстларига ҳам ҳикоя қиларди, тарихий солномаларда битилган, ҳозирги кунда маҳоратли айғоқчилар махфий учрашув жойи деб аталган нарсанинг дастлабки мисолидир. Рааб жосусларни ўз уйида яшириб турган, кейин эса уларни шаҳардан эсон-омон олиб чиққан, исроилликлар эса Иерихонни ишғол қилиб, тирик жон борки, ҳаммасини ўлдирганлар, фақат Рааб ва унинг оиласи омон қолган. Ана ўша даврдаёқ махфий кузатув хизматига ёрдам берган кишиларни тақдирлаш одати келиб чиққан экан.

Аллен Даллес уйдаги айғоқчининг ўз марказига хабар қилишича, унинг энг яхши кўрган китобларидан бири

¹ **Таврот** (яхудийча: «тора» – таълимот, қонун) – иудаизм динининг муқаддас китоби. Таврот 5 та китоб (Ибтидо, Чиқиш, Ловий, Соғлар, Иккинчи қонун) нинг умумий номи. Иудаизм ва ислом ақидаси бўйича, Таврот Аллоҳнинг Мусога Жаброил орқали туширган китоби. Кўпинча у «Мусо қонунлари» деб ҳам аталади. Қуръонда Таврот ҳақида бир қанча оятлар бор. Қуръонга кўра, Инжилдаги каби Тавротда ҳам яхудийлардан бўлмаган Аҳмад исмли пайғамбарнинг дунёга келиши ҳақида айтилган

² **Исо Масих** – Қуръонда тилга олинган пайғамбарлардан бири. Исломда Мухаммад (с. а. в.) дан олдинги пайғамбар сифатида алоҳида эъзозланади. Қуръонда, шунингдек, «ал-Масих» («Худо ярлақан»), Ибн Марям («Марямнинг ўғли»), Абдуллоҳ («Аллоҳнинг қули»), Расулуллоҳ («Аллоҳнинг элчиси»), Аллоҳнинг муқарраби (яқини), «Ҳақни сўзловчи», деб таърифланади. Унга Инжил ноил қилинган.

³ **Иерихон** – Улик денгизнинг шимолий-ғарбида, Иордан дарёси водийсида жойлашган қадимий шаҳар.

Даниель Дефонинг¹ «Робинзон Крузо» асари экан. Шунингдек, у «Молль Флендерс» ҳамда «Вабо босган шаҳар тўғрисида эсдаликлар» номли китобларни ҳам тез-тез ўқиб турар экан. Бу китобларни ҳам жуда ажойиб айғоқчилардан бири бўлган Даниель Дефо ёзган. У йирик махфий кузатув хизмати тармоғининг ташкилотчисигина бўлиб қолмай, шунинг махфий кузатув хизматининг биринчи раҳбари ҳам бўлган эдики, буни бутун дунё унинг вафотидан кўп йиллар ўтгачгина билган эди.

Даллес унинг китоблари саҳифаларида бу асарни Британия империяси махфий кузатув хизматининг бошлиғи Ёганнаитини билдирувчи бирор бир шаъма бормикан, деб кўп излади, аммо ундай шаъмадан асар ҳам тополмади.

Шунингдек, Шелленберг айғоқчисининг ҳол-аҳволни билиш учун яширин равишда икки кишини юборганлиги тўғрисида ёзилган жойни Даллес чизиб қўйганди. Шу кишилар фоҳиша Рааб уйига келишган. Бу нарса, деб ўйларди Даллес ва шу ҳақда дўстларига ҳам ҳикоя қиларди, тарихий солномаларда битилган, ҳозирги кунда маҳоратли айғоқчилар махфий учрашув жойи деб аталган нарсанинг дастлабки мисолидир. Рааб жосусларни ўз уйида яшириб турган, кейин эса уларни шаҳардан эсон-омон олиб чиққан, перонликлар эса Иерихонни ишғол қилиб, тирик жон борки, ҳаммасини ўлдирганлар, фақат Рааб ва унинг оиласи омон қолган. Ана ўша даврдаёқ махфий кузатув хизматига ёрдам берган кишиларни тақдирлаш одати келиб чиққан экан.

Шунингдек, Шелленберг айғоқчисининг хабар қилишича, Аллен Даллес бўш вақтларида Европадаги XIX аср йирик жосуслик ташкилотларининг амалий ишлари ва услубларини синчиклаб ўрганарди.

¹ **Даниель Дефо** (тахминан 1660-1731) – инглиз ёзувчиси, публицист, реалистик наср асосчиларидан бири. «Лойихалар тўғрисида тажрибалар», «Ҳокисор одамнинг тавсияномаси», «Аслзода инглиз», «Диссентерардан қасос олишнинг энг осон йўли», «Робинзон Крузонинг ҳаёти, ажойиб ва ғаройиб саргузаштлари», «Капитан Синглтон», «Полковник Жак тарихи», «Молл Флендерс», «Роксана», «Вабо босган шаҳар тўғрисида эсдаликлар» каби асарлар муаллифи.

Гиммлер идорасининг темир архивларида Аллен Даллес хақида бундан бошқа маълумотлар ҳам кўп эди. Аммо учинчи рейх раҳбарлари канча уринмасинлар, XX аср ўргаларидаги устумон бу жосуснинг тўлиқ ва батафсил таржимаи холини тиклай олмадилар.

Даллеснинг таржимаи холи унчалик кўзга ташланмасди. Йигирма уч ёшида санъат магистри дипломини олиб, Ҳиндистон ва Хитойда миссионер бўлиб ишлаган, 1916-йилнинг майида Венада дастлабки дипломатик лавозимни эгаллаган. Парижда Вудро Вильсон бошлиқ делегация таркибида ишлаган. Сўнгра у махсус топшириқ олиб, Швейцария ва Австрия-Венгрия империясини сақлаб қолишга уриниб, Австрияда ишлаган. Ўша ерда 1918-йилда у биринчи фитнасини тайёрлаган, ба-шарти Даллес уни охирига етказа олган тақдирда ғоят катта фитнага айланиши турган гап эди. Бироқ Германияда бошланган ноябрь инқилоби фитна йўлини тўсиб қўйди. Руслар ғояларининг Ғарбга тарқалишининг олдини олиши, унга қарши қудратли тўсик бўлиб туриши лозим бўлган бўлажак Габсбурглар¹ монархияси зарбага учраган эди.

Бир йил ўтгач, 1919-йилда, Даллес Германиядаги Қўшма Штатлар элчихонасининг биринчи котиби қилиб тайинланди. Шу ерда, Вильгельмплацдаги 7-уйда ишлаб, Европада янги тузумга қарши курашишни ўзларининг асосий вазифаси қилиб олган кишилар билан юзма-юз учрашди. Худди шу ерда Аллен Даллес Қўшма Штатларнинг Германиядаги вақтинча ишончли вакили жаноб

¹ **Габсбурглар** (Habsburger) – Австрияда ҳукмронлик қилган сулола (1282-йилдан герцоглар, 1453-йилдан эрцгерцоглар, 1804-йилдан Австрия императорлари). 1526-йил Чехия ва Венгрияни (у ерларда қирол деб аталганлар) ва бошқа ҳудудларни қўшиб олиб кўп миллатли улкан давлатни (1867-1918-йилларда Австрия-Венгрия) монархлари бўлганлар. Габсбурглар «Мукаддас Рим империяси» императорлари (1438-1806-йилларда доимий равишда, 1742-1745-йиллардан ташқари), шунингдек Испания қироллари (1516-1700) ҳам эдилар. Асосий вакиллари: Карл V, Филипп II (Испанияда), Мария Терезия, Иосиф II, Франц Иосиф I. Габсбурглар ижтимоий тараққиёт душманлари, Европа халқларининг миллий озодлик ҳаракатларини бўғувчилар сифатида тарихда ном қолдиришган. Австрия-Венгрия империяси таркибига кирган ўлкаларда мустамлакачилик сиёсатини юритганлар.

Дресселни Кремлга ҳужум қилишнинг дастлабки режасини ишлаб чиққан генерал Гофман билан таништирди.

Гофман ўша вақтда уларга бундай деган эди: «Умрим бўли мен бир нарсага афсусланаман. Брест-Литовскдаги музокараларни бузиб, Москва томон юриш бошламаганимга афсусланаман. Уша пайтда шундай қилиш мен учун осон эди».

Худди ўша вақтда ва худди Гофманнинг ўзи Даллес билан суҳбатда кейинчалик «дранг нах остен¹» доктринаси сифатида юзага келган доктринани чиройли гаплар билан ишотлаб, оқлиб чиқди.

Берлиндан сўнг Аллен Даллес икки йил Истамбулда, яъни Совет Россияси билан бевосита чегарадош мамлакат пойтахтида, бир томондан Қора ва Ўрта денгизга ўтиш учун қалит хизматини ўтаган, иккинчи томондан – жаҳон нефть тақрирлари оstonасидаги истеҳком бўлган мамлакат пойтахтида икки йил хизмат қилади.

У ердан Даллес Вашингтонга қайтади. У давлат департаментида² Якин Шарқ ишлари билан шуғулланувчи бўлишга бошлиқ бўлиб олади. Якин Шарқ уруш озукаси – нефтьга жуда бой ҳудуд эди. Америка саноатининг нефть билан шуғулланувчи инвесторларини ўша пайтда жаҳон бозорида инглиз рақиблари эришаётган катта муваффақиятлар безовта қила бошлаган эди.

Худди ўша вақтда «Стандарт ойл оф Нью Жерси» компанияси бошқармасининг раиси жаноб Бетфорд: «Қўшма Штатлар учун ҳозир тажовузкорона сиёсат ўтказиш муҳим», – деган эди.

Даллес зўр бериб ишлай бошлайди. Буюк Британия устидан қозонилган биринчи ғалаба унинг раҳбарлигида амалга оширилган эди. Бу воқеа 1927-йилда, Рокфеллер компанияси «Ирак петролеум компани» нефть компанияси

¹ **Дранг нах остен** (немисча; *Drang nach Osten*) – немис тилида гаплашувчи халқлар ҳудудларини. Асарда немислаштириш доктринаси назарда тутилган.

² **Департамент (французча)** – баъзи мамлакатларда, жумладан Ўзбекистонда, маҳкам, идора ва вазирликлар ёки улар таркибидаги бўлинмаларнинг номи.

акцияларининг¹ йигирма беш фоизига эга бўлиб олган пайтда юз берган эди.

Худди шу йил Меллон гуруҳига кирувчи «Гауф ойл» нефть корпорацияси² Бахрайн оролларида концессиялар³ олишда афзалликларга эга бўлиб олади.

Ана шу ғалабаларни тайёрлаб, Даллес истеъфо бермоқчи бўлади. Банкир Ротшильдлар уйда махфий кузатув хизматини ўрнатиши натижасида у, давлат департаментида ишлаган пайтим келажакдаги жиддий хизматим йўлидаги дастлабки қадам экан, деган фикрга келади.

Аллен Даллес «Салливен энд Кромвель» адлия фирмасыга жойлашади. Бу фирма Рокфеллер ва Морганлар хонадони билан яқиндан алоқа қилиб турган Уоллстритдаги энг йирик фирмалардан бири эди. Худди шу ерда, адлия фирмасыда Аллен Даллес Колумбия республикасидаги нефть концессияларини АҚШ қўлга киритиши бўйича ғоят катта операцияни амалга оширди.

Канал қурилаётган пайтда Панама ҳукумати билан иш олиб борган ҳам худди ана шу «Салливен энд Кромвель» фирмасы эди. Худди ўша пайтда «Салливен энд Кромвель» фирмасы Германия билан, яъни Версаль шартномасидан⁴ кейин Америка саноатчилари жуда кўп миқдорда доллар юбораётган мамлакат билан яқиндан алоқа боғлаган эди.

¹ **Акция** (французча) – акциядорлик жамияти чиқарган қимматбаҳо қоғоз.

² **Корпорация** (лотинча: corporatio – бирлашма, ҳамжамият) – бозор иқтисодиёти ривожланган мамлакатларда (АҚШ, Канада каби) акциядорлик жамияти шакли.

³ **Концессия** (лотинча: concessio – рухсат; ён бериш, йўл бериш) – бирор давлат ёки маҳаллий органлар тасарруфидаги табиий бойликлар ёки бошқа хўжалик объектларидан вақтинча фойдаланиш, айрим корхона, кон ва шу кабиларни ишга солиш, қуриш учун ижозат бериш ва шу ҳақдаги шартнома.

⁴ **Версаль сулҳ шартномаси** (Франциянинг Версал шаҳрида бўлганлиги туфайли шу ном билан аталган) – 1-жаҳон уруши тугагандан кейин ғолиб давлатлар билан Германия ўртасида Версаль шаҳрида имзоланган сулҳ шартномаси (1919-йил.

28-июнь) – Унга биноан Германия илгари босиб олган анчагина ҳудудларни бўшатиб берди. Германиянинг 100 минг кишидан ортиқ армияга эга бўлиши ва мажбурий ҳарбий хизмат жорий этиши таъқиқлаб қўйилди, у 1-жаҳон урушининг айбдори, деб топилди, зиммасига Антанта давлатларига 132 миллиард марка контрибуция (товон) тўлаш мажбурияти юкланди. Гитлер ҳокимият тепасига келгач, Версаль сулҳ шартномасини буза бошлади, унда кўрсатилган ҳарбий мажбуриятларни бажармаслигини билдирди (1935-йил 25-май). 2-жаҳон уруши бошларига келиб Версаль сулҳ шартномаси бутунлай аҳамиятсиз бўлиб қолган.

Худди ўшанда Аллен ва унинг акаси Жон Фостер Даллес Тиссеннинг «И. Г. Фарбениндустри»¹ трести ва «Роберт Бош» концерни² билан яқин алоқа боғлагандилар. Аллен ва Жон Даллес шу немис корпорацияларининг Америкадаги жосуслари бўлиб олган эдилар.

Уруш бошлангани арафасида Аллен Даллеснинг иши барбод бўлаётганиди. «Роберт Бош»концернининг Қўшма Штатларда филиали бор эди. Унинг номи «Америкен Бош корпорейшн» эди. Иккинчи жаҳон уруши бошланишида фирма қора рўйхатга тушиш хавфи остида қолади. Унинг эгалари шведиялик банкирлар – ака-ука Валленберглар билан шонлининг равишида шартнома тузадилар. Бу шартномада фирмани эгаларига фақат урушдан кейин қайтариш шarti билан «Америкен Бош корпорейшн» устидан номигагина швед банки назоратини ўрнатиш кўзда тутилган эди.

Валленберглар бунга рози, бўлдилар, аммо уларга зарур бўлган бирча расмийликларни бажариш учун америкалик махфий агентлик жосуслар керак эди. Бу вазифа ака-ука Даллесларга топширилади. Аллен Даллес Америка ҳукмдорларини алаб, немислар мулкини Швеция байроғи остига кичирингга муваффақ бўлади. Кейинчалик Аллен Даллес фақат «Салливен энд Кромвель» фирмасынинг хўжайинларидан бирига айланибгина қолмай, балки «Шредер трест компания»нинг айни вақтда «Ж. Генри Шредер бэнкинг корпорейшн»нинг ҳам директори бўлиб қолади.

Хўш, Шредер ким бўлган?

У Германияда немис фуқароси, Қўшма Штатларда Америка фуқароси, Буюк Британияда инглиз фуқароси бўлган. Ўттизинчи йилларда бу концернга барон³ Курт фон

¹ **ИГ Фарбениндустри** (немисча: «Interessengemeinschaft») – «қумуий манфаатлар» – дәрмон, порох, синтетик бензин ва каучук ишлаб чиқариш билан шуғулланган бирлашма. 1904-йилдаги келишувга асосан 1925-йилда ташкил топган. 1945-йилда кийта ташкил этилиб унга: «Байер», «Хёхст» ва «Басф» концернларига бўлинган.

² **Концерн** (инглизча: concert – иштирок; манфаат; корхона) – расман ўз мустақиллигини сақлаб қолувчи, лекин амалда марказлашган молиявий назорат ва раҳбариятга бўйсунувчи бир қанча саноат, молия ва савдо корхоналарининг бирлашмаси.

³ **Барон** (французча: baron ёки лотинча: baronis – анқов, лапашанг; ёлланма аскар) – Гурбий Европада ўрта асрларда қиролнинг бевосита вассали; қирол кенгаши аъноси. Кейинчалик Гурбий Европа зодагонлари, дворянларининг графдан бир по-

Шредер бошчилик қилган. 1933-йил 7-январда Шредернинг Кёльндаги уйида Гитлер фон Папен билан учрашади. Гитлер шу ерда немислар томонидан ҳокимиятни қўлга олиш режасини ишлаб чиққан эди. Бунинг эвазига Курт фон Шредер СС группенфюрери унвонини олганди. Айни вақтда, у «Френден Крейсс» махфий ташкилотининг раиси ҳам бўлиб олади. Бу ташкилот СС рейхсфюрери Гиммлер гуруҳлари учун Рур нуфузли одамлари орасида маблағ тўплаган.

Шредер концернининг инглиз филиали Лондонда «инглиз-герман жамияти», яъни Буюк Британияда фюрер ғояларини тарғиб қилувчи жамиятни маблағ билан таъминлаб турган. Бундан Қўшма Штатлардаги «Ж. Генри Шредер бэнкинг корпорейшн» нима билан шуғулланганлиги ўз-ўзидан маълум бўлиб қолади. Ана шу фирманинг директори Аллен Даллес эди.

Европа, Германия, фашизм, бизнес, нефть нима эканлигини ҳаммадан яхшироқ билган худди ана шу киши Қўшма Штатларнинг Европадаги стратегик хизмат бошқармасининг вакили бўлиб қолди.

Даллес, албатта, Рузвельтнинг Берлиндаги шахсий вакили эмасди. Унинг стратегик хизмат бошқармасининг махфий кузатув бўлимига ўтиш тарихи, хусусан японлар Пёрль-Харборга хужум қилишганидан бир ҳафта кейин катта бизнес вакилларида бири билан қилган суҳбатига боғлиқ бўлди.

– Сиз истикбол ҳақида сўраяпсиз, – хаёлга ботиб деди Даллес, одатдаги инглиз муштугини тутатиб, – аммо мен тўлиқ жавоб беришга тайёр эмасман. Ўз истикболингни белгилаб олиш учун молия аҳволни ва мамлакатда тарқалган латифаларни, театрлардаги янги спектакллارни ва Нюренбергдаги партайтаглар ҳақидаги ҳисоботларни ўрганиб чиқиш лозим. Мен учун бир нарсагина аниқ ва равшан: Германия – мен, албатта, истейфога чиқариб юборилган Шахт каби жиддий молиячилар ва лотинчадан таржима

ғона паст унвони ва шундай унвон олган киши (барон – эркак кишига нисбатан, баронесса – аёл кишига нисбатан). Барон унвони Англияда виконт унвонидан куйи саналган. Франция ва Германияда барон унвони граф унвонидан куйи турган.

кишига мажбур бўлган адиблар Германиясини назарда тутганиман – жим турмайди.

– Шахт – бу жиддий гап, адиблар эса...

– Буниси ҳам жиддий, – эътироз билдирди Даллес, – сиз ўйлаганидан ҳам жиддий. Гиммлер ўттиз тўртинчи йилдаёқ, Нобель мукофотининг лауреати¹ фон Осецкийни концлагерга ташлаб биринчи йирик хатога йўл қўйган эди. Бу билан бир шахид образини яратди. Ана шу шахидни концлагерга ташлаш ўрнига шон-шараф, пул, хотинлар билан сотиб олиш керак эди... Ахир актёр, ёзувчи, рассомлардек сотқин одам бўлмайди. Уларни усталик билан сотиб олиш керак, чунки сотиб олиш – обрўсизлантиришнинг энг яхши усули.

– Майли, булар бизни қизиқтирмайди, чунки буларнинг бири – хусусийдир...

– Хусусий эмас, – яна гап қайтарди Даллес, – ҳеч вақт хусусий бўлмайди. Гитлер етмиш миллион кишини кўр-кўрона итоат этувчи қилиб тарбиялади. Унинг театри, киноси ва тасвирий санъати ҳар қандай ишни кўр-кўрона бажарувчи курулларни тарбияламоқда. Бу эса бизни қониқтирмайдиган савдо қилиш, муомалада бўлиш, бизнес соҳасида қувват операцияларини ўйлаб топишга курулнинг қурби етмайди. Бунақсинги автоматларга Шахт керак эмас. У бизга керак. Шундан қилиб, – гапини тугатди Даллес, – ҳамма нарса бир-бирига чамбарчас боғлиқ... Ана шу ўзаро боғлиқлик кўшинидаги зиёлиларга келиб тақалади... Майордан тортиб фельдмаршалгача кўшин зиёлиларидир. Ундан паст поғонадагилар истаган буйруқни кўр-кўрона ва ўйламай-нетмай бажарувчи кишилардир...

– Ҳа, ана бу тахминингиз қизиқарли, – деди Аллен Даллеснинг суҳбатдоши. – Шунинг учун ҳам қизиқарлики, бунинг истикболи бор. Сиз бўлса саволингга жавоб бера олмаймак дейсиз...

¹ Лауреат (лотинча: laureatus – лавр баргларида қилинган) чамбар тақилган) – фах, санъат ва шу каби соҳаларда кўрсатган жуда катта хизматлари учун юксак (диннинг ёки калкиро) мукофотга сазовор бўлган ёки бадиий курик-танловлар, фестиваллар галини бўлиб, махсус мукофот олган киши.

17. 02. 1945 (10 : 03)

Карл Вольф Гиммлер хонасидан чиққач, рейхсфюрер худди қотиб қолгандай жойида узоқ вақт кимир этмай ўтирди. У ҳозир ваҳимага тушмаганди, йўқ. Ҳар ҳолда, ўзини шундай сезарди. У ҳаётида биринчи марта муртад¹ бўлди. У маслагидан қайтганларни кўп кўрган, қирк тўртинчи йилнинг июлида ким ғолиб чиқар экан деб муртадларга халақит бермай кузатиб келган ҳам эди, аммо ҳозир унинг ўзи давлатга нисбатан хоинликка йўл қўйди: душман билан музокара олиб борганлик учун ўлим жазосига маҳкум этилиши турган гап. Геринг билан суҳбат қилганида доим олдини олиб, хушёр турарди: фаол сиёсий ҳаётдан четлашган бу одамнинг кайфиятини билишга уринарди. Агар ўтган йилги июль фитнасидан унинг хабардорлиги ошкор бўлиб қолса, барча фитначилар тезда қамоққа олинганликларини рўқач қилиб, буни рад этиши мумкин эди: «Мен улар билан мушук-сичқон ўйнагандим, уларнинг ҳаммаси менинг чангалимда эди. Штауфенберг – экстремист², ҳаёт эса тасодифлардан холи эмасми, бунинг устига шахсан ўзим бункерда, фюрернинг ёнида эдим – бундан яхши далил топиш мумкинми, ахир?»

Ҳозир эса Карл Вольф тўғридан тўғри Даллес билан алоқа боғлаш учун – ССнинг олий лавозимдаги зобити билан иттифоқчиларнинг олий лавозимдаги айғоқчиси ўртасида алоқа боғлаш учун Швейцарияга жўнаб кетди.

Гиммлер одатдагидек кўзойнагини қўлига олди – бугун у мактаб ўқитувчилари тақадиган гардишсиз кўзойнак таққан эди – ва шишасини майин чарм билан арта бошлади. У ўзида қандайдир ўзгариш бўлганлигини сезди. Бу ўзгариш нимадан иборатлигини дарҳол пайқай олмади, аммо кейин

¹ Муртад (арабча: ўз маслагидан қайтган, диндан қайтган; хоин) – 1) диндан қайтган, худога шак келтирган одам; 2) ўз сиёсий маслагидан қайтиб, душман томонига ўтган киши; сотқин; хоин (кўчма маънода); 3) жирканч, палид(кўчма маънода).

² Экстремистик (лотинча: extremus – энг охири; ўтакетган, ашаддий; кескин) – сиёсатда ва мафкурада ашаддий, фавкуллода усуллар билан йўл тутишга, кескин чоралар кўришга тарафдорлик.

қулиб қўйди. «Мен ҳаракат қила бошладим, – пайқади у. – ҳаракат қилмай қотиб қолишдек азоб нарса бўлмаса керак – бу кўрқинчли туш кўрган билан баробар».

У Шелленбергни чақирди. Сиёсий махфий кузатув хизмати бошлиғи учинчи қаватда, ўз хонасида эмас, балки худди қабулхонада кутиб тургандек бир дақиқа ўтар-ўтмас Гиммлер хузурига кириб келди.

– Вольф Даллес билан алоқа боғлагани учиб кетяпти, – деди Гиммлер бармоқларини шикарлатиб.

– Оқилона иш бўлибди...

– Бу тентаклик, Шелленберг, бу тентаклик ва авантюризм¹.

– Сиз фош бўлиш мумкинлигини назарда тутяпсизми?

– Мен мумкин бўлган бир неча вазиятни назарда тутяпман! Буни сиз қилдингиз, ҳаммасини сиз қилдингиз! Мени бу йўлда сиз бошладингиз!

– Агар Вольф иши барбод бўлса, ҳамма маълумотлар ўз қўлимга келиб тушади.

– Улар аввал анави веналикнинг қўлига тушиши мумкин...

Шелленберг Гиммлерга саволомуз тикилди. У жаҳл билан тушунтирди:

– Кальтенбруннерга. Ана унда маълумотлар кимга тегили – Бормангами, менгами – бунисини билмайман. Бу хилдаги маълумотлар қўлига теккач, Борманнинг нималар қилишини ўзингиз биласиз. Булар фюрерга етказилгач ва бунинг устига Борманнинг изоҳлари билан унга қандай таъсир этиши мумкинлигини тасаввур қилиб кўринг.

– Мен бу имкониятни ҳам таҳлил қилиб чиққанман.

Гиммлер афсуслангандек юзини буриштирди. Ҳозир унда Вольфни қайтарини, уни шу ерда қолдириб, ораларида бўлиб ўтган гапларни эсдан чиқариб, хотирадан бутунлай

¹ Авантюра (французча: aventure – қалтис ҳаракат; саргузашт) – тасодифий муваффақиятга эришиш учун реал куч, шароит ва имкониятларни ҳисобга олмай, таваккалга киришган хатти-ҳаракат. Авантюризм – осонгина муваффақиятга эришиш, фойда олишни қўлиб, таваккалчилик билан қилинган иш, хатти-ҳаракат; авантюрага мойиллик.

ўчириб ташлаш истаги кучайган эди.

– Мен бу имкониятни таҳлил қилиб чиққанман. Биринчидан, Вольф Даллес билан музокарани сизнинг номингиздан олиб бориш у ёқда турсин, ҳамма ўз номидан ҳам олиб бормади. У фельдмаршал Кессельринг номидан олиб боради, чунки у Италияда Кессельрингга итоат қилади. У – Италиядаги қўшинлар қўмондонининг ўринбосари, у бевосита сизга итоат қилмайди...

Гиммлер дарҳол Шелленбергга қараб қўйди. «Ақли расо одам, – ўйларди у. – Ҳаммаси равшан гап-ку! Геринг билан қилган суҳбатимга ҳам мос тушади!»

Фельдмаршал Кессельринг бир вақтлар Люфтваффе бўйича Герингнинг ёрдамчиси эди. Ҳамма уни Герингнинг одами деб ҳисобларди.

– Буниси яхши, – деди Гиммлер. – Буни олдиндан ўйлаб қўйган эдингизми ёки ҳозир келиб қолдими хаёлингизга?

– Бу нарса Вольфнинг жўнаб кетишини эшитишим биланок келганди миямга, – жавоб берди Шелленберг. – Чексам рухсат берасизми?

– Ҳа, марҳамат, – жавоб берди Гиммлер. Шелленберг тамаки тутатди – ўттиз олтинчи йилдан бери у фақат «Кемель» тамакисини чекарди ва бошқасини тан олмасди. Бир вақтлар, қирқ иккинчи йилда Америка урушга қўшилганда: «Душман тамакисини қаердан олдингиз?..» – деб сўрашганда, Шелленберг: «Ё тавба, Америка тамакисини сотиб олсам, Ватан хоини бўлиб қолар эканман-да...» – деб жавоб қайтарган эди.

– Мен ҳамма имкониятлар, ҳамма кўнгилсиз имкониятлар тўғрисида ҳам ўйлаб қўйганман.

– Яъни, масалан? – ҳушёр гортиб сўради Гиммлер. У тинчланган, ўзини ўнглаб олганди, оқилона истиқбол йўли ҳам топилди, ҳамма иш шунчалик равон борса, қандай кўнгилсиз ҳодиса юз бериши мумкин?

– Мабодо Кессельринг ёки бундан ҳам баттарроғи – унинг ҳомийси Геринг бу воқеадан айбдор эмасликларини исбот этсалар-чи?

– Биз бунга йўл қўймаслигимиз мумкин. Бунинг барвақт олдини олиб қўйинг.

– Биз-ку буни бажарамиз, лекин сиз ҳам ўринбосарингиз Кальтенбруннерни ҳақли равишда мазкур операциямиздан четлатиб қўйдингиз. Худди шу киши юқоридаги имкониятга йўл қўйиши мумкин. Худди шу киши ва яна Мюллер.

– Яхши, яхши, – деди Гиммлер ҳорғинлик билан, – ҳўш, нимани таклиф қилмоқчисиз?

– Мен бигга ўқ билан икки қуённи отишни таклиф қилардим.

– Бундай бўлиши мумкин эмас, – жавоб берди Гиммлер янада ҳорғинроқ ва сўниқ овоз билан, – айтгандек, мен овчи эмасман...

– Фюрернинг иттифоқчилар бир-бирларидан ажралиб кетип арафасида турибдилар дегани рост эмасми? Бинобарин, уларни ажратиб ташлаш бизнинг асосий вазиғамиз бўлиши керак эмасми? Агар Сталин СС генерали Вольфгарбий иттифоқчилар билан сепарат музокаралар олиб бораётганини эшитиб қолса нима қилади? Унинг нима қилишини билмайман, албатта, лекин қандайдир хатти-ҳаракат бошлашига ишончим комил. Демак, Вольфнинг музокарага боришига биз Сталинга етказиладиган сохта маълумот деб ном кўямиз – фюрер фойдасига қилинаётган тадбир эмасми? Яъни бизнинг ниятимиз музокаралар – Сталинни лақиллатиш, учун ишлатилган афсона бир гап! Агар операция барбод бўлса, фюрерга ана шундай деб тушунтирамиз.

Гиммлер ўтирган курсисидан кўзғалди – у оромкурсида ўтиришни ёқтирмасди ва қамиша оддий курсида ўтирар – дераза ёнига бориб, узоқ вақт Берлин вайроналарини томоша қилиб турди. Баъзи жойларда майсалар ҳам кўриниб қолибди. Мактабдан ҳушчақчақ болалар келишяпти. Икки аёл болаларини аравада олиб кетяпти. Гиммлер буларни кузатар экан, анча хотиржам тортиди ва хаёлига: «Қани ўрмонга бориб, гулхан ёнида тунасанг. Жуда ақлли одамда бу Вальтер, Худо ҳаққи...» деган фикр келди.

– Бу гапларингиз устида ўйлаб кўраман, – орқасига

карамай деди Гиммлер. У Шелленберг ғалабасини ўзиники қилиб олмоқчи эди. Шелленберг доимо ўз ғалабаларини унга ва Гейдрихга қўш қўллаб топшириб келгани каби, бу ғалабасини ҳам жон-дили билан рейхсфюрерга топширишга тайёр эди. Шунинг учун ҳам бундай деди у:

– Тафсилотлари ҳам кизиқтирадим сизни, ёки майда-чуйдалар устида ўзим бош қотираверайми?

– Ўзингиз амаллайверинг, – жавоб берди Гиммлер, аммо Шелленберг эшик томон қадам ташлаганида, у ўгирилиб: – аслини олганда, бу ишда майда-чуйда нарсалар бўлмаслиги керак. Сиз аниқ нимани назарда тутаясиз?

– Биринчидан, ҳимоя операцияси керак... Яъни: Ғарб билан музокара учун бирор кишини, ўзимизники эмас, албатта, нишон қилиб қўйиш керак... Кейинчалик ўша киши ҳақидаги маълумотларни... Фюрерга етказамиз... Бу эса бизнинг махфий кузатув хизматининг ғалабаси бўлади: душманларнинг ёвуз ниятларини барбод қилган бўламиз – Геббельс ҳам, менимча, шундай деб эшиттиришлар бериб туради, шекилли... Иккинчидан, Вольфни кузатадиган минглаб кўзлар бор. Шу минглаб кўзлар орасида бизнинг айғоқчиларимиз ҳам бўлиши мумкин, улар хабар бериб турадилар. Хабар кимнинг қўлига тушади? Кимнинг айғоқчиси – менинг айғоқчимми ёки Мюллернинг айғоқчиси – қайси биринчи бўлиб хабар қилади? Вазиятга соғлом баҳо берадиган зиёлими ёки Кальтенбруннерга ўхшаган кўркўрона иш тутувчими? Бинобарин, ғарбий иттифоқчиларнинг кузатувчи минглаб кўзлари қатори менинг ҳам бешолти «кўзим» бўлишини истайман. Вольф бизнинг одамларимиз ҳақида ҳеч нарса билмайди – улар ахборотни бево-сита менга юбориб турадилар. Бу олдинги далилларга қўшимча бўладиган учинчи далилдир. Агар иш барбод бўладиган бўлса, Вольфни қурбон қилишга тўғри келади, аммо уни кузатиш натижасида тушган маълумотлар бизнинг далилларимизга қўшимча бўлади.

– Сизнинг, – уни тўғрилаб қўйди Гиммлер, – сизнинг далилингизга.

«Яна кўрkitиб юбордим, – ўйларди Шелленберг, – бу

далиллар уни ваҳимага солмоқда. У таваккал иш тутишдан чўчийди, у умуман ҳар бир нарсадан чўчидиган одам. Ундан фақат қатъий розилик олиб, қолган ишни ўзим қилаверишим керак.

– У ерга кимни юбормоқчисиз?

– Ихтиёримда жуда сизбоп номзодлар бор, – жавоб берди Шелленберг, – аммо буниси сизни муҳим ишлардан чалғитишга арзимайдиган майда-чуйда далиллар, уларни ўзим ҳал қилавераман.

Шелленберг биринчи вазифани бажарувчи номзодлар рўйхатини тузиб қўйган эди, бу рўйхатда фон Штирлиц билан у «ҳомийлик қилган» пастор ҳам бор эди.

17. 02. 1945 (10 : 05)

Эрта тонгда, Эрвин Марказдан жавоб олиши лозим бўлган вақтда, Штирлиц машинасини секин юргизиб, унинг уйи томон жўнади. Орқадаги ўриндикда патефон¹ ётарди: Эрвин хўжайинига патефонлар сотувчи кичкина фирманинг хўжайини эди – бу эса миждозларига хизмат қилиш мақсадида мамлакат бўйлаб кўп юришига имкон берарди.

Йўлда тўсиқ пайдо бўлди: тунги бомбардимон пайтида олти даватли бинонинг девори кулаб тушганди, ҳозир йўл ишчилари ва полициячилар биргаликда тез ва чакконлик билан транспорт учун йўл очардилар.

Штирлиц орқасига қаради: унинг «Хорьх»и кетидан камида ўттизта машина турарди. Юк машинасининг ҳайдовчиси ёшгина йигитча Штирлицга бор овози билан:

– Агар ҳозир самолётлар келиб қолса, роса тўс-тўполон бошланади-да, қочгани жой ҳам тополмайсан, – деди.

– Келмайди, – жавоб берди Штирлиц, осмонга қараб. Булутлар жуда пастда эди – кўнғир-қора ҳошияларига қараганда қор ёғиши мумкин.

«Тун илик келди, – ўйларди Штирлиц, – ҳозир эса

¹ Патефон (французча – граммофон пластинкасига ёзиб олинган мусиқа, ашула, нутк кабиларни қайта эшиттириш учун хизмат қиладиган аппарат.

салқин тушди – қор ёғиши муқаррар».

У нимагадир анави астрономни эслади – безовта қуёш йили эмиш. Ер куррасида ҳамма нарса ўзаро боғлиқ. Биз бир-биримизга боғлиқмиз, Ер Қуёш билан, Қуёш галактика билан боғлиқ. Штирлиц тўсатдан жилмайди: «Гестапонинг айғоқчилик тармоғига ўхшаш. Ҳар иккинчи киши учинчисини, учинчиси эса иккинчисини кузатиш топшириғини олган. Биз юлдуз бўлсак, бизнинг ҳаётбахш қуёшимиз – буюк фюрердир... Ўн йил ичида халқни расво қилдилар-а?»

Олдинда турган шуцман¹ қўл силтаб: – Ўтиринглар! – деб бақирди.

«Жаҳоннинг ҳеч қайси ерида, – ўзига ўзи деди Штирлиц, – полициячилар худди бизникидек буйруқ беришни ва таёқ билан буйруқомуз ишора қилишни яхши кўрмайдилар». У немислар ва Германияни ўз миллатим-у мамлакатим деб ўйлаётганини фахмлаб қолди. «Бошқача бўлиши ҳам мумкин эмас. Агар ўзимни бундан ажратиб қўядиган бўлсам, аллақачон фош бўлардим. Афтидан, мен шу халқни ва шу мамлакатни севаман... Ҳақиқатан ҳам, Гитлерлар келиб-кетаверса керак?!»

Бу ёғига йўл очик эди, Штирлиц машинага тўла газ берди. У кескин бурилишларда резина ишдан чиқишини биларди, шиналар ҳам топилмас матоҳ бўлиб қолганидан хабардор эди, аммо у бурилишларда резинанинг чийиллаб, машинанинг эса худди тўлқин пайтидаги қайиқдай қийшайиб кетишини яхши кўрарди.

Кепеникда, Эрвин ва Кэт уйига буриладиган жойни полициячилар қуршаб олгандилар.

– Нима гап? – сўради Штирлиц.

– Кўча вайрон бўлган, – жавоб берди ёшгина, ранглари оқарган шуцман, – улар қандайдир қудратли торпеда² ташлашибди.

Штирлиц пешанасидан тер чиққанини сезди.

«Ҳа, шундай, – дарҳол пайқади у, – уларнинг уйига ҳам

¹ Шуцман – фашистлар Германиясида мудофаа ишлари билан шуғулланувчи полиция ташкилотининг аъзоси ёки қоровули.

² Торпеда – ўзи ҳаракат қиладиган сувости снаряди.

тушибди».

Шу йиллар мобайнида у кўнгилга келадиган нарсани таҳлил қилишга ўрганиб қолганди. Воқеани олдиндан сезиш – бу хурофот¹ ва бўлмаган гап деган одамларга хайрон бўларди. Штирлиц муҳим воқеани доим бир кун ёки икки кун олдин сезарди. У атрофида бўлаётган нарсаларни радиолокатор² каби ҳис этарди. Ҳар бир киши воқеани олдиндан сезишга қодир, аммо кўпчилик ўзларида мавжуд бўлган бу қобилиятни ўстиришга ҳаракат қилмайди деб ишонарди.

– Тўққизинчи уй-чи? – сўради у. – У ҳам вайрон бўлганми?

– Ҳа, бутунлай вайрон бўлган.

Штирлиц машинасини йўлакка чиқариб қўйди-да, ўнг томондаги кўчага бурилди. Ўша кўринишидан касалманд шуцман унинг йўлини тўсди:

– Жаноблари, бу ёққа ўтиш ман этилган.

Штирлиц ёқасини кўтариб, белгисини кўрсатди. Шуцман ҳеч бериб, деди:

– Сапёрлар³ аста-секин портлайдиган бомба йўқмикан деб шубҳа қилишяпти...

– Бўлса бирга портлармиз, – ҳорғинлик билан жавоб берди Штирлиц ва харобага айланган тўққизинчи уй томон қадам ташлади.

У ҳаддан ташқари чарчаганини сезди, шошилмай, секин юргиси келарди, аммо одатдагича тез ва равон қадам ташлаши юзидан сеҳрли табассум аримаслиги лозимлигини биларди. У шундай қилди ҳам. Унинг кўз олдида Кэт турарди. Унинг қорни анча қаппайиб, думалоқ бўлиб қолганди. «Қиз бўлса керак, – деган эди бир куни у. – Қорин чўзиқроқ бўлиб ўсса, ўғил туғилармиш, мен бўлсам, албатта,

¹ Хурофот (арабча; бидъат, таассуб, ирим-сиримлар) – диний эътиқод, урф-одатлар, иримларни сохталаштирувчи ижтимоий-психологик ҳодиса.

² Радиолокатор – радиотўлқинлар ёрдамида объектларнинг турган жойини аниқловчи қурилма.

³ Сапёр (французча; ерости йўли, лаҳим қазичи) – инженерлик кўшинлари ҳарбий қурилиш қисмларининг солдат ёки офицери. Одатда бундай ҳарбий хизматчилар йўлларни миналардан тозалаш ишлари билан шуғулланганлар.

қиз туғаман».

– Ҳамма ҳалок бўлганми? – сўради Штирлиц ўт ўчирувчилар ишини кузатиб турган полициячидан.

– Айтиш қийин. Бомба эрталабга яқин тушган, санитар машиналар жуда кўп келганди...

– Буюмлари омон қолганми?

– Қаёқда... Анави аталани қаранг...

Штирлиц болали, йиғлаётган бир аёлга аравачасини йўлкага чиқаришга ёрдамлашиб юборди-да, машинаси ёнига келди...

17. 02. 1945 (10 : 05)

– Ойи, ойижон!.. – деб қичқирарди Кэг. – Э, худо! Ойижо-о-он! Ёрдам беринглар, ёрдам!

У стол устида ётарди. Уни туғруқхонага контузия¹ билан олиб келгандилар: боши икки жойдан яраланган эди. У аллақандай узук-юлук сўзларни айтарди, бу ёрдамга чакирувчи рус сўзлари эди.

Бақирок, овози хирилдоқ тойлоқдай ўғил болани қўлга олган шифокор дояга:

– Поляк аёли экан, аммо қўчқордай бола туғди-я, – деди.

– У поляк эмас, – деди доя.

– Бўлмаса ким? Русми? Ёки чехми?

– Паспортида немис, – жавоб берди доя. – Унинг пальтоси чўнтагида Кэтрин Кин номига берилган паспорти бор экан.

– Балки, бошқа бировнинг пальтосидир?

– Балки, шундайдир, – кўнди доя хотин. – Буни қаранг, қандай дўмбоқ – камида беш килограмм. Чиройлилигини қаранг... Гестапога ўзингиз телефон қиласизми ёки кейинроқ мен телефон қилайми?

– Сиз қилиб қўя қолинг, – жавоб берди доктор, – лекин кейинроқ... Ҳали ишимиз кўп...

¹ Контузия (лотинча: *contusion* – шикаст, лат сйиш) – тўсатдан етган зарбдан (снаряд ёки бомба) организмнинг жароҳатланмай лат ейиши, қарахт бўлиши.

* * *

«Тамом-вассалом, – чарчоқ ҳолда, ўз ишига четдан назар ташлади Штирлиц. – Энди якка ўзим қолдим. Энди мутлақо ёлғиз бўлиб қолдим...»

У узок вақт хонасини ичидан кулфлаб олиб, телефон қўнғироғига жавоб бермай ўтирди. Беихтиёр санади у – телефон тўққиз марта жиринглади. Икки киши унга узок вақт телефон қилди, муҳим ишлари бўлса керак-да, ёки қўл остидагилар қўнғироқ қилишгандир, чунки улар ҳар вақт узок телефон қиладилар. Бошқалари қисқа-қисқа жиринглади: бошлиқлар ёки дўстлар ана шундай қўнғироқ қиладилар.

Сўнгра у стол тортмасидан қоғоз олиб, ёза бошлади:

«СС РЕЙХСФЮРЕРИ ГЕНРИХ ГИММЛЕРГА.

КАТЪИЯН МАХФИЙ.

ШАХСАН.

РЕЙХСФЮРЕР!

Мишлатимиз манфаатларини кўзлаш мақсадида мен Сизга мазкур хат билан мурожаат этишга мажбур бўлдим. Бетараф мамлакатлар журналистларига яқин манбалардан менга шу нарса маълум бўлдики, қандайдир шахслар СДдан ва СС рейхсфюреридан яширин ҳолда келишими йўлини қидириб, душман билан алоқа боғлашга уринмоқда эканлар. Мен бу маълумотларни жиддий равишда ҳужжатлар билан исбот этолмайман, лекин менга жуда муҳим бўлиб туюлаётган ва кечиктирилиши мумкин бўлмаган шу масала юзасидан мени қабул қилишингизни ва таклифларимга қулоқ солишингизни Сиздан сўрайман. Алоқаларимдан фойдаланиб, Сизни янада батафсил хабардор қилишга ва бу тахминни ишлаб чиқиш юзасидан ўз режаларим билан таништиришга рухсат этгайсиз, чунки бу тахмин, афсуски, ҳақиқатга яқин.

Хайль Гитлер!

СС штандартенфюрери фон Штирлиц».

(ШЕЛЛЕНБЕРГ)

У суҳбат пайтида кимни мисол келтиришини биларди: бундан уч кун аввал ҳаво ҳужуми пайтида португалиялик кинохроникачи Пуэблос Вассерман ҳалок бўлган эди. Штирлиц унинг шведлар билан яқин алоқада бўлганлигини биларди: бинобарин, шу нуҳтан назардан унинг тахмини жуда аниқ ва равшан эди.

Афтидан, Гиммлернинг массажчиси доктор Кестнердан кейин бирдан бир ишонган кишиси Шелленберг эди. У Шелленбергни ўттизинчи йиллардан бери – у таълим олаётган пайтларданок кузатиб юрарди. Бу келишган йигирма уч ёшли йигитнинг иезуитлар¹ коллежидан сўнг университетни санъат бакалаври² унвони билан тугатганини биларди. У шунингдек, университетда Шелленбергни севган профессори яхудий бир киши бўлганлигини ҳам биларди. У Шелленбергни аввал миллий-ижтимоий ғояларини ҳазил-мазах қилиб юргани ва фюрер ҳақида доим яхши фикрда бўлмаганидан ҳам хабардор эди.

Гиммлер ихтиёрида минглаб кучли, сўнгги қони қолгунча унга кўр-кўрона содиқ қоладиган кишилар бор эди. Аммо унга воқеаларга ана шундай киноя билан қараса ҳам, лекин сиёсатни тўғри олиб борадиган камида беш нафар зийрак ёрдамчилар керак эди.

Шунинг учун ҳам Шелленберг Гейдрих билан бир неча бор суҳбатлашиб, Гиммлер билан бир марта учрашгандан сўнг унга учинчи рейх махфий кузатув хизматида ишлаш таклиф қилинганда, Гейдрихнинг бу таклифини қабул қилганди, чунки бу вақтга келиб кўл қирғоқлари ва Берлин атрофидаги осойишта қарағай ўрмонларида жойлашган

¹ **Иезуитлар** (лотинча: «Societas Jesu» — «Исо жамияти») — католиклар монахлик ордени аъзолари. Бу жамиятни 1534-йилда майда испан дворяни Игнатий Лойола Парижда тузган ва 1540-йилда папа Павел III томонидан тасдиқланган. У ўз олдида католицизмни химоя қилиш ва ёйиш, папалик ҳокимиятини мустаҳкамлаш вазифасини қўйди, контрреформациянинг асосий қуроли бўлиб қолди.

² **Бакалавр** (лотинча: Baccalaureus) – баъзи мамлакатларда ва Ўзбекистонда: олий таълим дастурининг биринчи босқичини тугаллаган талабаларнинг илмий даражаси.

боғчаларига бекиниб, Гитлер қилаётган ваҳшийликлардан шунчаки қайғуриб ва фюрернинг жазаваси тутишини мазах қилишдан нарига ўтмайдиган немисларнинг асилзода зиёлилар доирасидан ҳафсаласи пир бўлганди.

Унинг дастлаб иш бошлаган жойи Китти салони бўлди. Жиноят қидирув полициясининг бошлиғи Небе ўз рўйхати орқали ана шу оқсуяклар салони учун Берлин, Мюнхен ва Гамбургнинг энг гўзал фоҳишаларини ажратиб қўйганди. Кейин у, Гейдрихнинг топшириғи билан, элчилар ва олий лавозимдаги ҳарбийларнинг ёш, гўзал хотинлари, яъни ёлғизликда зериккан аёллар (уларнинг ари эрта-ю кеч кенгашларда банд бўлардилар, Германияни кезиб юрардилар, чет элга бориб турар эдилар) билан таниша бошлади. Хотинлар нима қилишларини билмас, айш-ишрат излардилар. Улар бундай айш-ишрат жойини Китти салонидан топдилар. У ерда Осиё, Америка ва Европа элчилари ҳам тўпланарди.

СД хавфсизлик техника маҳкамасининг экспертлари шу салонда икки қават девор ўрнатиб, у ерга гапларни ёзиб борадиган ва расм оладиган аппаратлар ўрнатдилар. Гейдрих фикрини бу ерда Шелленберг амалга оширди, у шу салоннинг хўжайини бўлди, оқсуяклар орасида қўшмачилик ролини ўйнаб юрди.

Шелленберг билан Гейдрих кейин кичкинагина кинозалда ўз оғайниларининг хотинлари билан чет эл элчилари қандай айш-ишрат қилаётганликларини тасвирловчи расмларни томоша қилиб ўтирардилар.

Улар икки томонлама одам ёллай бошладилар: фош қилинган элчилар Шелленберг махфий кузатув хизматида ишлай бошладилар, учинчи рейх ҳарбий амалдорлари, партия ва давлат арбобларининг фош этилган хотинларининг номлари эса гестапо бошлиғи Мюллер рўйхатига тиркаларди.

Дарвоқе, Мюллернинг салонда ишлашига йўл қўймадилар, чунки унинг қишлоқчилиги ва дағал ҳазиллари салон шинавандаларини чўчитиб юбориши мумкин эди. Ўшанда Мюллер ўзининг йигирма уч яшар йигитчага тобелигини

биринчи мартаба сезганди.

– У ўша афт-башарасини бўяб олган фоҳишаларнинг сонига чанг солади деб чўчиса керак-да мендан, – деди Мюллер ёрдамчисига, – овора бўлади. Ёнидан пул берса ҳам бирортаси билан ётмасман. Қишлоғимизда бундай хотинларни гўнг кўнгиз деб атардилар.

Бир куни фрау Гейдрих эри йўқ пайтида Шелленбергга зерикканлигини билдириб кўнгироқ қилганида, уни шаҳардан четга, кўл бўйига таклиф этганди. Мюллер дарҳол бундан хабардор бўлди ва бу келишган йигитчанинг бошини танасидан жудо қилиш пайти келди деб ўйлади. Шелленберг келишган, лотинча ва испанча китоблар олиб турадиган, олифта, хотинлар билан ошкора юрадиган, Шахзода Альбрехтштрасседан машинага ўтирмай пиёда юрадиган, маҳмадона, енгилтак ва арокхўр киши – жиддий айғоқчи ҳам шундай бўладими? – нобоп бир йигит деб ҳисоблаб юрган гестаподаги «кекса»ларнинг фикрига кўшилмасди у.

Мюллернинг деҳқонча, замини оғир, аммо янгиликни дарҳол сезадиган ақли Шелленбергнинг янги авлод қалдирғочи эканлигини дарров пайқаб олди. Бундай ёқимтой киши ўзига ўхшаганларни яна жалб қилаверади.

Шелленберг фрау Гейдрихни Плойнер кўлига олиб борди. Фрау Гейдрих Шелленберг жуда хурмат қиладиган бирдан бир аёл эди – у билан Элладанинг¹ улуғвор фожиаси ва Римнинг кўпол ҳирсияти ҳақида гаплашиш мумкин эди. Улар кўлни ёқалаб сайр қилишиб, роса мириқиб суҳбатлашдилар. Турки совуқ икки йигит 2 ва 75-рақамли объектларни кузатиб, совуқ сувда чўмилар эдилар. Мюллер фрау Гейдрихни, империя хавфсизлиги хизматида эрининг тутган мавқеига қараб, 2-рақамли объект деб атаганди. Муздек сувда чўмилаётган ана шу икки аҳмоқ йигитнинг гестапо айғоқчилари бўлиши мумкинлигини Шелленберг хаёлига ҳам келтирмаганди, чунки булардан бошқа чўмилаётганлар йўқ эди. У айғоқчи ўзини бунчалик ошкора тутиши керак эмас деб ҳисобларди. Мюллернинг қишлоқиларга хос

¹ Эллада (юнонча) – Қадимги Юнонистоннинг юнон тилидаги номи.

айёрлиги Шелленбергнинг равон мантикидан устун чиқди. Агар «объектлар», Мюллер ибораси билан айтганда, «буталар остида дам олмоқчи бўлсалар» айғоқчилар уларни суратга олишлари керак эди. Аммо «объектлар» буталар орасига бормадилар. Очик айвончада қаҳва ичиб, яна шаҳарга қайтиб келдилар. Бироқ Мюллер кўр-кўрона рашк, ўз кўзи билан кўриб, рашк қилгандан кўра кучлироқ бўлади деб ҳисобларди. Шунинг учун Мюллер Гейдрихга хотинининг Шелленберг билан Плойнер кўли ёқасида, ўрмонда сайр қилганини етказди. У берган маълумотини изоҳлаб ўтирмади – Гейдрих ўтакетган худбин ва ўзини қандай тутишини билиб бўлмайдиган киши эди.

Бу хабарни ўқиб, Гейдрих Мюллерга ҳеч нима демади. «Кетаверинг» дегандек бошини кимирлатиб кўйди, холос. Мюллер ҳам индамади: Гейдрихнинг баджаҳл ва тунд юзидан у ҳеч нимани пайқай олмади. Куни билан нима бўлганини билмай юрди. Кечкурун эса Гейдрих аввал Мюллерга кўнгироқ қилиб, кейин Шелленбергнинг хонасига кирди ва унинг елкасига қоқиб:

– Бугун кайфиятнинг мазаси йўқ, ичамиз, – деди.

Улар уч киши бўлиб, эрталаб соат тўртгача кичкина ва ифлос қовоқхоналарда юрдилар, асабийлашган фоҳишалар ва валютафурушлар билан бирга ўтирдилар, биргалашиб халқ кўшиқларини айтдилар, кейин азонга яқин оппоқ оқариб кетган Гейдрих Шелленбергга яқинроқ ўтириб, дўстлик қадахини кўтаришни таклиф қилди.

Улар ичдилар, сўнгра Гейдрих ўз қадахини кафти билан бекитиб деди:

– Кулоқ солинг, мен майингизга захар солиб бердим. Агар сиз фрау Гейдрих билан қандай вақт ўтказганингиз ҳақида бор гапни айтиб бермасангиз, ўлишингиз муқаррар. Агар ҳақиқатни айтсангиз – мен учун у қанчалик даҳшатли бўлмасин – сизга зидди-захар бераман.

Шелленберг ҳаммасига тушунди. Унда ҳамма нарсани дарҳол пайқаш қобилияти бор эди. У кўлда чўмилаётган икки бадбашара барзангини эслади, Мюллернинг кўзи ўйнаётганлигини, лабида табассум пайдо бўлганлигини кўриб

турди ва бундай деди:

– Майли, айтай, фрау Гейдрих менга телефон қилдилар. Зериккан эканлар. Мен у киши билан Плойнер кўлига бордим. Биз вақтни қандай ўтказганимизни кўрган гувоҳларни ҳам келтиришим мумкин. Биз сайр қилдик, Грециянинг буюклиги ва уни айғоқчиларни Римга сотиб, қандай ҳалок қилганликлари ҳақида суҳбатлашдик. Бинобарин, Греция фақат шунинг учунгина ҳалок бўлмаган, албатта. Ҳа, мен фрау Гейдрих билан бирга бўлдим, мен бу аёлга, буюк инсон деб ҳисоблаб юрган кишимнинг хотинига жуда ихлос кўйганман. Зидди-заҳарингиз қани? – сўради у. – Қани?

Гейдрих кулиб қўйди, қадахга озгина мартини¹ қуйиб, Шелленбергга узатди.

Шу воқеадан ярим йил ўтгач, Шелленберг Гейдрих хузурига кириб, ундан рухсатнома сўради: «Мен уйланмоқчиман, – деди у, – аммо қайнанам – поляк». Бу масалани СС рейхсфюрери Гиммлер кўриб чикди. Гиммлер шахсан унинг бўлажак хотини ва қайнонасининг фотосуратларини кўздан кечирди. Розенберг маҳкамасидан одамлар келди. Микроциркуль² билан мия тузилиши, пешана кенглиги, кулоқ шакли текширилди. Гиммлер Шелленбергга уйланишга рухсат берди.

Никоҳ пайтида, анча-мунча ичган Гейдрих Шелленбергнинг қўлтиғидан ушлаб, дераза ёнига олиб борди-да:

– Хотинингизнинг опаси яхудий банкирга текканини билмайди деб ўйлайсизми? – деди.

Шелленберг бўшашиб, кўллари музлаётганини сизди.

– Ташвишланманг, – деди Гейдрих ва хўрсиниб қўйди.

Шелленберг ўша пайтда Гейдрихнинг нега хўрсиниб қўйганини тушунмаганди. Буни у анча кейин билди, империя хавфсизлиги бошлигининг бобоси яхудий бўлиб, Вена опереттасида скрипка³ чалган экан.

¹ Мартини – вино ва ароқнинг аралашмасидан тайёрланадиган спиртли ичимлик.

² Циркуль (лотинча: circulus – айлана, доира) – тушъ ёки қалам билан айлана, доира, ёйлар чизишга, чизиклар, кесмалар узунлигини ўлчашга хизмат қиладиган чизмачилик асбоби; паргар.

³ Скрипка (русча: «ғижир-ғижир, ғарч-гурч») – камонча билан чалинадиган тўрт торли мусика асбоби.

18. 02. 1945 (11 : 46)

Шелленберг Штирлицни рейхсфюрер қабулхонасида учратди. Штирлиц Гиммлер қабулига ёзилганди: унинг кўлида гардишлари олтин ҳалли кўкимтир-кулранг жилд бўлиб, ичида бир варақ қоғоз ётарди, у ҳам бўлса, Кепеникдан келиши биланоқ ёзган номаси эди.

– Кейинги навбат сизники, – деди навбатчи адъютант, Гиммлер хузурига СС хўжалик бошқармасининг бошлиғи генерал Полни таклиф қилар экан. – Менимча, обергруппенфюрер кўп ушланиб қолмайдилар – лўнда масалалар.

– Салом Штирлиц, – деди Шелленберг. – Мен сизни излаб юрибман.

– Саломат бўлинг, – жавоб берди Штирлиц. – Чарчаган кўринасиз?

– Билиняптими?

– Жуда.

– Юринг хонамга. Ҳозир менга жуда кераксиз.

– Мен рейхсфюрердан қабул қилишларини сўраган эдим.

– Нима масалада?

– Шахсий.

– Бир-бир ярим соатлардан кейин келасиз, – деди Шелленберг. – Қабул вақтини кечиктиришни сўранг, рейхсфюрер кечгача шу ерда бўлади.

– Яхши, – норози бўлгандек деди Штирлиц, – сал нокулай бўлмасмикан?

– Мен фон Штирлицни олиб кетаман, – деди Шелленберг навбатчи адъютантга. – Қабул муддатини икки соат орқага суриб қўйинг.

– Хўп, бўлади, бригаденфюрер!

Шелленберг Штирлицни тирсагидан ушлаб, хонадан олиб чиқаркан, хушчақчақлик билан шивирлаб қўйди:

– Овозини қаранг? Оперетта артистига ўхшаб овозни қорнидан чиқараётгандек рапорт беради-я, одамларга ёқмоқчи бўлади.

– Мен доим адъютантларга ачинаман, – деди Штирлиц.

– Улар ўзларининг керакли эканликларини бўрттиришга ҳаракат қиладилар, бўлмаса, одамлар аксинча эканини сезиб қоладилар-да.

– Сиз ноҳақсиз. Адъютант жуда ҳам керак. У чиройли овчи итидек бир нарса: иш ўртасида чақчақлашиб олиш ҳам мумкин, кейин яхши този бўлса, бошқа овчиларнинг ҳаваси келиб юради.

– Тўғри, мен импрессарио¹ вазифасини ўтайдиган бир адъютантни учратганман: у ҳаммага ўз хўжайинининг буюк-лиги ҳақида гапираверарди. Оқибат, уни автомобиль ҳалока-тида ўлдириб юборишди: мақтовлари билан жуда жонга теккан бўлса керак...

Шелленберг кулиб юборди:

– Бор гапми ёки тўқидингизми?

– Тўқидим, албатта...

Ўртадаги зинапояда улар Мюллерни учратдилар.

– Хайль Гитлер, дўстлар! – деди у.

– Хайль Гитлер, оғайни, – жавоб берди Шелленберг.

– Хайль, – жавоб берди Штирлиц кўлини кўтармай.

– Оббо айёрлар-э, сизларни кўрганимдан жуда хурсанд-ман, – деди Мюллер, – яна бирорта навбатдаги маккорликни тайёрлаяпсизларми дейман?

– Тайёрлаяпмиз, – жавоб берди Шелленберг, – нега тайёрламас эканмиз?

– Маккорликда сизга тенг келолмаймиз, – деди Штир-лиц. – Сиз бўри бўлсангиз, биз кўзичокмиз.

– Мен-а? – ҳайрон бўлди Мюллер. – Майли, биров сени шайтон ҳисобласа ёмонми? Киши ўлади, аммо хотираси қолади. Шайтон хотираси бўлса ҳам, хотира-да.

Мюллер, Шелленберг билан Штирлицнинг елкасига дўстона қоқиб кўйди ва ўз ходимларидан бирининг хонасига кириб кетди: у ходимларининг хонасига тўсатдан, айниқса, зерикарли сўроқ бўлиб турган пайтларда кириб боришни яхши кўрарди.

¹ **Импессарио** – концертлар, карнаваллар ва байрам тадбирларини ташкиллаштирадиган хусусий тадбиркор.

(ЧЕРЧИЛЛ)

Урушнинг кейинги ойларида, Гитлер, Буюк давлатлар-нинг ҳамдўстлиги ҳафталар ичида барбод бўлади, деб қайта-қайта такрорлаган, ҳал қилувчи зарба берилгач, Ғарб немис-лардан ёрдам сўраб мурожаат қилади, деб ҳаммани ишонти-раверган пайтда, кўпчилик буни фюрерга хос дардманд тасаввурига ишонавериш хусусияти бўлса керак деб ҳисобларди. Аммо бунда Гитлер далилларга таянган эди: Борманнинг махфий кузатув хизмати 1944-йилнинг ўртала-ридаёқ, адмирал Канариснинг қилмишлари билан обрўсиз-ланган ҳарбий махфий кузатув хизмати у ёқда турсин, ҳатто Гиммлер ва Риббентроп каналларини четлаб ўтиб, Лондон-дан жуда махфий ҳужжат олишга сазовор бўлганди. Ана ўша ҳужжатда, чунончи, қуйидаги сатрлар ҳам бор эди:

«Агар рус ваҳиийлари қадимдан яшаб келаётган Евро-па давлатларининг маданияти ва мустақиллигини барбод қилса, даҳшатли бир офат юз берган бўлади».

Ўғирланган ўша ҳужжатдаги у тез-тез мурожаат қилиб турган сатрлар Уинстон Черчиллнинг¹ гапи эди. У шу сўз-ларни 1942-йилнинг октябрида, руслар Польшада эмас, Сталинград остоналарида, Руминияда эмас, Смоленск ёнида, Югославияда² эмас, Харьков остида турган бир пайтда ўзининг махфий меморандумида³ ёзган эди.

¹ **Черчилл Уинстон Леонард Спенсер** (1874-1965) – XX асрнинг 20-йиллардан бошлаб Буюк Британия консерваторлар партиясининг раҳбарларидан бири. 1908-йилдан бошлаб турли вазирлик лавозимларида ишлаган (ички ишлар вазири, авиация вазири, ҳарбий вазири, молия вазири). 1940-1945 ва 1951-1955-йилларда Буюк Британия Бош вазири.

² **Югославия** – Жанубий Европадаги давлат (2003-йилгача мавжуд бўлган). Серблар, хорватлар, словенлар қироллиги негизда 1929-йил ташкил топган. Сербия, Хорватия, Словения, Босния ва Герцеговина, Македония, Черногория унинг таркибиди бўлган. 1991-йил ЮСФР парчаланиб кетди. Словения, Хорватия, Босния ва Герцеговина, Македония федерация таркибидан чиқиб кетди ва мустақил давлатларга айланди. 1992-йил Сербия билан Черногория Югославия Иттифок Республикасини тuzдилар. 2003-йил 4-февральдан бу давлат Сербия ва Чер-ногория деб итала бошлади.

³ **Меморандум** (лотинча: *memorandum* – эслашга арзийдиган, эслаш керак бўлган нарса) – бирор давлатнинг дипломатик ёзишмалар орқали ҳал қилинадиган маса-лалар моҳиятини ўз нуқтаи назаридан батафсил баён қилиб ёзган дипломатик ҳуж-жати; 2) бирор масала бўйича билдиришнома, хизмат маълумотномаси.

Гитлернинг ажойиб хотираси ўзининг 1936-йилда, Нюренбергда Германия партияси съездида сўзлаган нутқини эслатди. Унда Гитлер бундай деган эди:

«Агар большевиклар¹ методи муваффақиятли чиқса, унда Европа маданияти ўрнини мисли кўрилмаган даҳшатли ваҳшийлик босади».

Афтидан, Гитлер 1943-1944-йилларда инглизлар ва америкаликлар ўртасида иттифоқчилар кўшинларининг асосий зарбаси қайси томондан берилиши кераклиги юзасидан келишмовчилик борлигидан хабардор бўлганида, музокара қилишга ҳар қандай уриниш учун ўлим жазоси берилсин, деган буйруқларини чиқармаган бўларди. Черчилл кўшинларни Болқонга ташлаш керак деб туриб олган эди. Буни у қуйидаги фикрлар билан асослаганди:

– Масала бундай: Болқон ва, эҳтимолки, Италиядаги тузумнинг ўзгаришига рози бўламизми? Хулосамиз шундан иборат бўлиши керакки, биз янги тузум таъсирининг ёйилишига ва бостириб киришига қарши турмоғимиз керак... Ғарб демократияси, агар унинг кўшинлари Будапешт ва Венага кирса, Прага ва Варшавани озод этса, қандай афзалликларга эга бўлиб олиши мумкинлигини аниқ тасаввур этиши керак...

Масалага жиддий қараган америкаликлар Черчиллнинг Гитлерга қарши асосий зарбани Францияда эмас, балки Болқондан беришга уриниши фақат ўз манфаатини ўйлаб айтилган фикр эканлигини пайқадилар. Агар Черчиллнинг нуқтаи назари ютиб чиқса, Буюк Британия Ўрта денгизда ҳукмрон бўлиб қолиши, яъни худди шу Буюк Британия Африка, араб Шарқи, Италия, Югославия, Грециянинг хўжа-

¹ **Большевик** (русча) – Россия социал демократик ишчилар партияси (РСДРП) да Ленин бошчилик қилган сиёсий оқим (фракция) вакиллари. 1917-йил апрелдан мустақил сиёсий партия тузишган (Совет Иттифоқи Коммунистик партияси). большевик тушунчаси РСДРП 2-съездида (1903) Ленин тарафдорлари партия раҳбар органларига сайловларда кўпчилик овоз олганидан сўнг юзага келган. Шу сабабли улар – большевиклар деб аталган. **Большевизм** – большевиклар партияси амал қилиб келган назария ва сиёсий-партиявий оқим.

йини бўлиб олиши мумкинлигини америкаликлар яхши тушунардилар. Шундай қилиб, куч баланси Кўшма Штатлар фойдасига бўлмасди ва шунинг учун Францияга кўшин тушириш мўлжаллаб қўйилди.

1945-йилнинг кишида Черчилл ўз стратегиясини ўзининг энг яқин ходимлари учун қуйидагича ифодалаб берган эди:

– Биринчидан, Совет Россияси эркин дунё учун ўлим билан тенг хавф тугдиряпти; иккинчидан, унинг шитоб билан бостириб келишига қарши дарҳол янги фронт ташкил қилиш зарур; учинчидан, бу фронт, иложи борича, Шарққа қараб ичкарироқ кириб бориши зарур; тўртинчидан, инглиз-америка кўшинларининг асосий ва ҳақиқий мақсади – Берлинни ишғол қилиш; бешинчидан, Чехословакияни озод қилиш ва Америка кўшинларининг Прагага кириб бориши катта аҳамиятга эга; олтинчидан, Вена, аслини олганда, бунун Австрия ғарбий давлатлар томонидан бошқарилиши логик...

Эҳтиёткор ва довиорак сиёсатчи бўлган Черчиллнинг Гитлерчилар партияси раҳбарларининг бирортаси билан – ҳатто руслар Европага шиддат билан кириб келган тақдирда ҳам – алоқа боғлаб бўлмаслигига ақли етарди, чунки Россия унинг учун ўлим хавфи бўлиб туюлса-да, Гитлерчилар зулми остида эзилган одамлар учун бу озодлик тимсоли бўлиб қолганди. Берлин билан яна шунинг учун алоқа боғлаш қийин эдики, у Гитлерчи бошлиқларнинг бетайинлигини ва ҳар дамда хиёнат йўлига ўтишлари мумкинлигини яхши биларди; у жаҳон жамоатчилиги демократиянинг гитлерчилар билан алоқа боғлашгани ҳеч вақт оқламаглигини ҳам тушунарди... Черчилл русларнинг Атлантика қирғоқларига бостириб келишига қарши тура оладиган ягона фронт ташкил қилиш мақсадида маълум ва қалтис вазиятда фюрерга нисбатан оппозицияда¹ бўлган кишилар билан алоқа

¹ **Оппозиция** (лотинча: oppositio – қарама-қарши қўйиш) – қарама-қарши ҳаракат; ихтилоф; ўз дунёқарашини, сиёсатини бошқаларнинг қарашларига, сиёсатига қар-

боғлаши мумкин эди, чунки у ҳаммадан кўпроқ, русларнинг Атлантика қирғоғига чикиб олишидан кўрқарди. Бироқ Германияда 1944-йили фитначилар йўқ қилиб ташланганларидан кейин бундай куч қолмаган эди. Черчилл Вермахт¹ кўшинларининг таслим бўлишига уринаётган гитлерчи раҳбарлардан бирортаси билан эҳтиёткорлик билан алоқа боғлаш қийин бўлса ҳам – чунки Рузвельт бунга қаттиқ қаршилиқ кўрсатаётган ва бутун дунё русларга нисбатан хайрихоҳ эди – бундай алоқа Сталинга нисбатан қаттиқ сиёсат, айниқса, Польша ва Греция масалаларида қаттиқ сиёсат қўллашга имкон беради деб ҳисобларди.

Ҳарбий махфий кузатув хизмати немислар иттифоқчилар билан алоқа боғлаш йўлларини излаётганлиги ҳақида Черчиллга хабар қилганда, у бундай жавоб берди:

– Британияни сусткашликда, тутуриқсизликда, юмористик таҳлилпарастликда айблашлари мумкин. Аммо Британияни ҳеч ким маккорликда айблаши мумкин эмас ва ҳеч ким ҳеч вақт бизга бу айбни қўймаслигини Худодан сўрардим. Бироқ, – қўшиб қўйди у ва унинг кўзлари қимирламай тик қараб қолди, фақат қорачиғи ичида билинар-билинемас кулги учкунлари чақнади, – мен доимо миллатлар лигасини мустаҳкамлашга қаратилган дипломатик ўйин билан тўғридан тўғри олиб бориладиган фаросатсизларча маккорлик ўртасидаги чегара аниқ бўлишини истардим. Нозик ва мураккаб дипломатик ўйинни фақат осеёликлар маккорлик деб ҳисоблашлари мумкин. Бинобарин, ўйин тушунчасининг ўзи зарур бўлган тақдирда – бир қадам четга чиқиш маъносини билдиради... Болалар шундай дейдилар, улар эса энг софдил сиёсатчилардир...

Шу тариқа Черчилл махфий кузатув хизматидаги одамларга немислар билан маълум вазиятда, маълум шартлар билан алоқа боғлаш ва иложи бўлса бу алоқаларни гитлер-

ши қўйиш. Ҳукмрон мафкура ёки ҳукумат сиёсатига қарши чиқувчи ва масалани бошқача ҳал қилиш йўлини, бошқача сиёсатни таклиф этувчи партия ёки ижтимоий гуруҳларнинг умумий номи.

¹ Вермахт (немисча: Wehrmacht – Қуролли кучлар) – 1935-1945-йилларда фашистлар Германиясининг Қуролли кучлари қўшини.

чилар зулмига қарши курашаётган иттифоқчиларнинг манфиатларини кўзлаб қилинган ўйин, синов, деб эълон қилини мумкинлигига ишора қилганди.

– Бунда, – қўшиб қўйди у, – америкалик шерикларимиз бу ҳақда биз билан биробар, ҳатто кўпроқ хабардор бўлганликлари учун уларга шу ансамблда¹ биринчи скрипкачи ролинини ўйнашга имкон бериш керак.

– Агар мақсадга мувофиқ келиб қолса, ўйин жиддий акцияга айланиб кетмасмикин? – сўради махфий кузатув хизмати бошчилигининг ўрдамчиси.

– Сизнингча, – ўйин жиддий нарса эмасми? Дунёда ўйиндек жиддий нарса йўқ. Ўйин ва тасвирий санъат. Қолган нарсалар – беҳуда ва майда нарсалар, – жавоб берди Черчилл. Унинг кундузги дам олиш фурсати тугамаган эди – ҳали ўринда ётарди ва шунинг учун кайфи чоғ эди. – Биз тасвиур қилишга ўрганиб қолган сиёсат аллақачон ўлиб кетган. Дунёнинг у ёки бу қисмида олиб бориладиган башанг операциялардан иборат маҳаллий сиёсат ўз ўрнини глобал сиёсатга бўшатиб берди. Бу энди бирон шахсининг иродаси, бирор бир гуруҳдаги одамларнинг ўз манфаатларининггина кўзлаб қилинган уринини эмас, балки математика каби аниқ, тиббиётда илмий тажрибадаги радиация² каби хавфли фандир. Рассомлар ва астрономлар, лифтчилар ва математиклар, қироллар ва доҳийлар глобал сиёсатга бўйсунадиган бўладилар. – Черчилл устидаги жун ёпинчиқни тўғрилаб, қўшиб қўйди: – Бир ўринда қирол билан доҳийни тилга олганлигим доҳийни қиролга қарши қўймоқдаман деган гап эмас. Бу ўринда булар атайлаб эмас, балки тасодифан ёнма-ён қўйилди. Глобал сиёсат шунчалик кутинмаган иттифоқларни, стратегияда шундай бир-бирига тид бурилишларни назарда тутадики, менинг 1941-йил 22

¹ Ансамбль (французча: ensemble – бирга, биргаликда; бирлик, уйғунлик, оҳангдошлик) – 1) ўзаро мос ва уйғун қисмларнинг бирикувидан иборат бино ва иншоотлар мажмуи; 2) бир бутун бадийий жамоа бўлиб томоша кўрсатадиган артистлар гуруҳи, жамоаси.

² Радиация (лотинча: radiatio – нурланиш < radiare – нур чиқармоқ, тарқатмоқ) – ядровий ўзгаришлар оқибатида вужудга келадиган электромагнит ва корпускуляр (майда зарричали) нурланишлар.

июнда Сталинга қилган мурожаатим мантиқ ва изчиллик чўққиси бўлиб туюлади. Дарвоқе, менинг мурожаатим мантиқ жиҳатдан бирламчи, изчиллик масаласи эса иккиламчидир. Асосийси – миллатлар ҳамкорлиги манфаатларини кўзлашдир, қолган ҳаммасини тарих кечиргусидир...

18. 02. 1945 (12 : 09)

– Салом, фрау Кин, – деди бир кимса, унинг каравотига энгашиб.

– Салом, – жавоб берди Кэт аранг.

У ҳали гапиришга қийналарди, боши ғувулларди, ҳаракат қилса, кўнгли беҳузур бўларди. У боласини эмизгач, бироз ўзига келарди. Ўғилчаси уйкуга кетгандан кейин у ҳам нафасини ростлаб оларди. Кўз очган пайтларида яна боши айланар, теварак-атроф турли тус ола бошлар, лоҳас бўлар, ўғлига кўзи тушиб аллақандайдир янгича туйғуларни ҳис этарди. Бу жуда ғалати туйғулар бўлиб, уларнинг нималигига ақли етмасди. Унинг кўнглида ҳамма нарса – қўрқинч ҳам, енгиллик ҳам, қандайдир ички мағрурлик ва авваллари унга хос бўлмаган хотиржамлик уйғунлашиб кетган эди.

– Мен сизга бир неча савол бермоқчи эдим, фрау Кин, – давом эттирди сўзини бояги одам, – мени эшитяпсизми?

– Ҳа.

– Мен сизни кўп безовта қилмайман...

– Қаердансиз?

– Мен суғурта компаниясиданман...

– Эрим қани... Ҳалок бўлдими?

– Бир нарсани эсланг: бомба тушганда у қаерда эди?

– У ваннахонада эди.

– Уйингизга кўмир борганмиди? Жуда камчил-да... Биз компанияда шундай совқотиб ўтирибмизки...

– Учраб қолган экан, озгина сотиб олган эди...

– Чарчамадингизми?

– У... Ҳалок бўлдими?

– Мен сизга қайғули хабар олиб келдим, фрау Кин.

Эрингиз дунёдан ўтди... Ўша даҳшатли ҳаво ҳужумидан жабр кўрганларнинг ҳаммасига ёрдам беряпмиз. Сиз касалхонада ётган пайтингизда, қандай ёрдам олишни истайсиз? Овқат билан таъминлаб туришса керак, кийим-кечакни чиқишингизга тўғрилаб қўямиз: ўзингизга ҳам, чақалоққа ҳам... Жуда дўмбок бола экан... Қизми?

– Ўгил.

– Йиғлоқими?

– Йўқ... Мен ҳали овозини ҳам эшитганим йўқ.

У ростдан ҳам ўғлининг овозини шу дамгача эшитмаганига безовта бўла бошлади.

– Улар кўп йиғлайдиларми? – сўради Кэт. – Билмайсизми?

– Менинг фарзандларим жуда йиғлоқи эдилар, – жавоб берди у, – чинқириқларидан қулоғим гаранг бўлиб қолаёзарди. Фарзандларим озгин туғилган. Сизники – полвон экан. Полвонлар донм индамас бўлади... Кечирасиз-у, фрау Кин, агар чарчамаган бўлсангиз, яна саволим бор эди: мол-мулкнингизни неча сўмга суғурта қилдиргансиз?

– Билмайман... Бу иш билан эрим шуғулланган эди...

– Қайси бўлимда суғурта қилдирганлигингизни ҳам билмайсизми?

– Кудам ва Кантштрассе кўчалари бурчагидагида бўлса керак.

– Тўғри, у ерда йигирма еттинчи бўлим бор... Топиш анча осонлашди... Суғурта миқдори қанчалиги эсингиздами?

– Ўн минг марка бўлса керак...

– Анча экан...

Эрақ бу гапларни ўзининг эски дафтарчасига ёзиб олди; кейин йўталиб қўйиб, яна Кэтнинг юзига энгашди-да, секингина деди:

– Ёш онага йиғлаш ва безовта бўлиш ярамайди... Уч фарзанднинг отасига ишонаверинг... Булар ҳаммаси бола ошқозонига таъсир этади, шундан кейин жанжалини кўрасиз... Энди сиз фақат ўз ҳақингизда ўйлашга ҳақингиз йўқ, у вақтлар сиз учун бутунлай ўтиб кетди...

– Хўп, йиғламайман, – пичирлади Кэт ва муздек

бармоқлари билан унинг илик, нам қўлини ушлаб қўйди, – раҳмат сизга...

– Қариндошларингиз қаерда? Компаниямиз уларнинг келишига ёрдам қилади. Биз йўл кирасини тўлаймиз ва турар жой берамиз... Албатта, тушунсангиз керак, меҳмонхоналар қисман вайрон бўлган, қисман эса ҳарбийларга берилган. Аммо бизларда хусусий хоналар бор. Қариндошларингизни ранжитмаймиз. Қаерга ёзиш керак?

– Менинг қариндошларим Кенингсбергда қолишган, – жавоб берди Кэт. – Улардан беҳабарман.

– Эрингизнинг қариндошлари-чи? Кўнгилсиз воқеани кимга хабар қилайлик?

– Унинг қариндошлари Швецияда турадилар... Аммо уларга ёзиш ўнғайсиз: эримнинг амакиси Германиянинг катта дўсти, шунинг учун унга ёзмасликни илтимос қилган... Биз қулай пайтдагина ёки элчихона орқали хат ёзардик.

– Манзили эсингиздами?

Шу пайт бола йиғлаб юборди.

– Кечирасиз, – деди Кэт, – мен уни эмизиб олай, кейин манзилини айтаман.

– Майли, халакит бермай, – деди у киши ва палатадан чиқиб кетди.

Кэт унинг кетидан қараб қолди ва томоғига алланима тикилгандай бўлди. Илгаригидек зирқираб боши оғирди, аммо кўнгли лоҳас бўлмади. У ўзига берилган саволлар устида яхши ўйлаб ололмади, чунки бола эма бошлади-да, ташвишли, бегона нарсалар четда қолди. Унинг бағрида фақат шоша-пиша эмаётган ва қўлчалари билан ўйнаётган бола қолди: у йўргакларни ечиб ташлади ва қип-кизил, баданини ҳар ер-ҳар еридан ип билан боғлаб қўйгандек бақалоқ боласини томоша қилиб ётди.

Кейин у икки кун олдин аёллар қўп, катта хонада ётганини эслади. У ерга болаларни бир вақтда олиб келардилар, палатани йиғи босиб кетарди, аммо унга болалар овози узоқдан эшитилаётгандек туюларди.

«Нега бу ерда бир ўзимман? – ўйлаб қолди Кэт. – Қаердаман ўзи?»

Ҳалиги киши ярим соат ўтгач, кириб келди. У ухлаб ётган болани томоша қилиб турди кейин жилддан анчагина фотосуратларни олди-да, тиззасига ёйиб сўради:

– Мен амакингизнинг манзилини ёзиб олгунимча, марҳамат, қараб кўринг, бу ерда сизнинг нарсаларингиз йўқмикан? Бомба тушгандан кейин уйингиздаги бир қатор нарсаларни топиш мумкин бўлди: биласизми, сизнинг ҳозирги ташвишли аҳволингизда битта жомадон ҳам катта бойлик. Бирор нарсани сотиш мумкин бўлар, болага зарур кийим-кечак оларсиз... Биз, албатта, чиқишингизга ҳамма нарсаларни тайёрлашга ҳаракат қиламиз, фрау Кин, аммо буниси ҳам ортиқча бўлмас...

– Франц Паакенен, Густав Георгплац, 25. Стокгольм.

– Раҳмат. Толиқмадингизми?

– Бироз толиқдим, – жавоб берди Кэт, чунки кўчадаги қатор қилиб териб қўйилган жомадон ва қутилар орасида бошқиларни билан адаштириб бўлмайдиган катта жомадон турарди. Эрвиннинг ана шу жомадонида радиостанция сақланарди...

– Диккат қилиб қаранг, сўнг мен кетаман, – деди эркак фотосуратларни унга узатаркан.

– Менимча, йўқ, – жавоб берди Кэт, – булар орасида бизнинг жомадонларимиз йўқ, ..

– Хўп, раҳмат, унда буни ҳал бўлган масала деб ҳисоблаймиз, – деди у ва фотосуратларни авайлаб жилдга солди-да, таъзим қилиб, ўрнидан турди. – Бир-икки кундан кейин мен яна хабар оларман, ўшанда уринишларимнинг натижасини айтарман... Мен оладиган ширинкома¹ – нима дейини мумкин, замон шундай – унча кўп эмас, сизга оғирлик қилмайди...

– Мен сиздан жуда миннатдор бўлардим, – жавоб берди Кэт.

Кэтнинг ҳол-аҳволидан хабардор бўлиб юрган киши, гестапо туман бўлимининг терговчиси Кэт бармоқлари изини дарҳол экспертизага юборди: жомадонлар тасвир-

¹ Ширинкома – даллоллик ҳақи.

ланган фотосуратлар устига олдиндан махсус модда суртиб кўйилган эди. Жомадонга ўрнатилган радиоузаткичлардаги бармоқ излари текшириб чиқилганди. Радиостанция жойланган жомадонда уч кишининг бармоқ излари борлиги аниқланганди... Иккинчи сўрокни у империя хавфсизлиги олтинчи бошқармасига юборди: унда Швеция фуқароси Франц Паакененнинг ҳаёти ва фаолиятига тегишли ҳамма маълумотлар сўралганди.

18. 02. 1945 (12 : 17)

Айсман хонасида аллақанча вақт у ёқдан-бу ёққа юрди. У қўлини орқасига қилиб, тез-тез юрар, беҳаловатлигидан қандайдир муҳим бир нарса етишмаётгандек туюларди. Бу эса диққатини йиғиштириб олишига халақит берарди; у асосий нарсадан чалғиб кетарди, ўзини қийнаётган: «Нега Штирлиц гумон остига тушган экан?» – деган масалани охиригача таҳлил қилолмаётганди.

Нихоят асабни бузувчи сиРеналар увуллаш бошлаганда, Айсман, ўзи учун худди шу ҳаво ҳужуми етишмаётганлигини тушунди. Уруш оддий ҳаётга ўхшаб қолди, одамлар ҳаво ҳужумидан эмас, балки худди бирор хавф келтириши мумкин бўлган тинчликдан кўркардилар.

«Худога шукр, – деди ичида Айсман, сиРеналар фарёди тиниб, яна сукунат қайтгач. – Энди ўтириб ишласа бўлади. Ҳозир ҳамма кетади, менда эса ўтириб ўйлаш имконияти туғилади, бемаъни саволлар ва келишмаган тахминлар билан кирадиганлар бўлмайди...»

Айсман стол ёнига ўтириб, 1944-йилда давлатга қарши ишларда шубҳаланиб қамоққа олинган шаккоқлар пешвоси Фриц Шлаг ишини варақлай бошлади. Қамалиш олдидан унинг устидан қавмлари Барбара Крайн билан Роберт Ниче чақимчилик қилган эканлар. Уларнинг чақимчилигида, пастор Шлаг ўз ваъзларида ҳамма халқлар билан биродар бўлиб, тинч яшашни тарғиб қиляпти, уруш ваҳшийлик, ноҳақ қон тўкилмоқда деб қоралаяпти, дейилган эди. Объектив

текшириш шуни кўрсатганки, пастор ҳозир Швейцарияда яшаб турган собиқ канцлер Брюнинг билан бир неча марта учрашган. Улар ўртасида дўстона муносабат бўлган, аммо Германияда ҳам, Швейцарияда ҳам синчиклаб текшириш олиб борилганига қарамай, пасторнинг муҳожирликда яшаётган канцлер билан сиёсий алоқада бўлганлигини кўрсатувчи ҳеч қандай далиллар йўқ эди...

Нега пастор Шлаг махфий кузатув хизматига тушиб қолган? Нега уни гестапога жўнатмаганлар? Нега Шелленберг шу саволларга жавобни ишга илова қилиб қўйилган қисқалини маълумотдан Топди: пастор 1933-йилда пацифистлар¹ конгрессида² қатнашиш учун икки марта Буюк Британия ва Швейцарияга борган экан.

«Булар унинг алоқалари билан қизиққанлар, – деган хулосага келди Айсман, – у ерда пасторнинг ким билан учрашганлиги қизиқтирган. Шунинг учун пастор махфий кузатув хизматига олиб борилган, шунинг учун ҳам уни Штирлицнинг қўлига беришган. Хўш, Штирлицнинг бунга нима дахли бор? Топширикни бажарган, холос...»

Айсман ишни яна варақлаб чиқди: сўроқлар қисқа ва лўнда эди. Ут хулосаси пасоли ва ҳужжатли бўлиши учун объектив йўл тутиб, ишдан баъзи нарсаларни кўчириб олмоқчи бўлди, аммо амалда кўчириб оладиган нарса йўқ эди. Сўроқ Штирлицга хос услубда олиб борилмаган: ялт этган жойи йўқ, турган-битгани расмиятчилик.

Айсман махсус идорага қўнғироқ қилди. Телефонни узоқ вақт ҳеч ким олмади.

«Бомбадан яширинадиган хонада бўлсалар керак», – деган хулосага келиб, гўшагини энди қўймоқчи бўлиб турганда биронининг овози эшитилди.

– Тўртинчи бошқармадан Айсман гапиряпти. Салом. Мирҳамит қилиб, ҳужжатларга қараб кўринг; 1944-йил 29-

¹ **Пацифизм** (лотинча: pacificus – келиштирувчи, тинчлантирувчи) – ҳар қандай урушга қарши бўлган ва ер юзида тинчлик бўлишини ёқловчи дунёқараш, оқим. Пацифист – пацифизм тарафдори.

² **Конгресс** (лотинча: congressus – учрашиш, кўришиш; тўқнашув) – муҳим сиёсий, илмий ва бошқа масалалар юзасидан ўтказиладиган халқаро конференция, кенгаш.

сентябрда штандатенфюрер Штирлиц томонидан олиб
борилган пастор Шлаг сўроғининг ёзуви бормикан?

* * *

«Сизни огоҳлантириб қўймоқчиман: сиз қамоқдасиз,
кимки айбдорларни жазолашга ва халқни балолардан қутқа-
ришга қаратилган тузумнинг адолат суди қўлига тушган
бўлса, унинг бу ердан рисоладагидай ҳаётга ва фаолиятга
қайтиши асло мумкин эмас. Қариндош-уруғларингиз ҳам
осойишта ҳаёт кечиролмайдилар. Изоҳ берай: сиз, бирин-
чидан, ўз айбингизга иқроор бўлиб, бизнинг давлатимизга
нисбатан қарши бўлган бошқа черков арбобларини фош
қилиб берсангиз, иккинчидан, бундан буён бизнинг ишимиз-
га ёрдам қилиб турсангиз, бунинг акси бўлиши мумкин, Сиз
шу таклифларни қабул қиласизми?»

– Мен ўйлаб кўришим керак.

– Ўйлаб кўришингиз учун қанча вақт керак?

– Ўлимга ҳозирланиш учун инсонга қанча вақт керак
бўлар экан?

– Сиздан яна ҳалиги таклифимга қайтишни сўрайман.
Сизни ундоқ қилсам ҳам, бундоқ қилсам ҳам, барибир, ҳаёт
тугади деяпсиз, лекин сиз Германиянинг ватанпарвар
фарзанди эмасмисиз?»

– Ватанпарварман. Аммо «Германиянинг ватанпарвар
фарзанди» деганда нимани тушуниш керак?

– Мафкурамизга содиқликни.

– Мафкура ҳали мамлакат эмас-ку.

– Ҳар ҳолда, бизнинг мамлакатимиз фюрер мафкураси
билан яшамокда. Руҳоний сифатида бизнинг мафкурамизга
эътиқод қилаётган халқ билан бирга бўлиш сизнинг вази-
фангиз эмасми?

– Агар мен сиз билан тенгма-тенг баҳслашганимда,
нима жавоб беришимни билардим.

– Бемалол тенгма-тенг баҳслашаверинг.

– Халқ билан бирга бўлиш – бир нарса, аммо адолат ва
имон юзасидан иш кўраётганингизни сезиб туриш – бошқа

нарса. Булар бир-бирига мос келиши ва мос келмаслиги
мумкин. Мазкур ҳолда сиз эътиқодимга мос келмайдиган
йўлни таклиф қилмоқдасиз. Сиз менинг қандайдир аризага
қўл қўйишимни истаб, кимнингдир фойдасига ишлатмоқ-
чисиз. Сиз ўз таклифингизни мени бир шахс сифатида қабул
қилаётгандек бежаб кўрсатмоқдасиз. Нега энди мен билан
шахс сифатида гаплашиб туриб, восита бўлишимни таклиф
қилмоқдасиз? Ё қоғозга имзо чек, йўқса сени ўлдирамиз, деб
тўғриси айтиб қўя қолинг. Немис халқи қайси йўлдан бор-
моқда, у қайси тилда гапирмоқда, – менга барибир, чунки,
илсини олганда, мен аллақачон тирик мурда бўлиб
қолганман.

– Гапингиз ногўғри. Қуйидаги сабабларга кўра но-
тўғри. Мен бирорта қоғозга имзо чекишингизни сўрамадим.
Майли, мен биринчи масала – сизнинг матбуот ва радио
орқали тартибимизга нисбатан қарши турган дин ақлларига
қарши очик, гапиришингиз кераклиги ҳақидаги таклифим-
дан воз кечдим деб фарз қилайлик. Мен сиздан аввал бу
тузум ҳақиқатлигини тушуниб олишингизни, сўнгра сиз шу
ҳақиқат билан келиша олиш имкониятини тополсангиз,
ҳақиқатимизга қанчалик инсонсангиз, шунчалик бизга ёрдам
беришингизни сўрадим.

– Агар саволни шу тариқа қўймоқчи бўлсангиз, аввал
амалдаги тузумнинг бошқаларидан кўра кўпроқ инсонга
фойда келтириши мумкинлигига мени ишонтириб кўринг.

– Ишонтиришга тайёрман. Ахир бу тузум – бизнинг
давлатимиз, фюрернинг буюк ғоялари билан бошқарилаёт-
ган давлатимиз бўлса-ку, сизлар дин ақллари шу давлатга
мос тушадиган бирор нарса таклиф этмасангиз. Сизлар фа-
кат маънавий баркамолликни таклиф этмоқдасизлар, холос.

– Жуда тўғри.

– Инсон фақат нон билан тирик бўлмагани каби, фақат
маънавий барқарорлик билан ҳам тирик эмас-да, ахир. Бино-
барин, биз халқимизга яхшилик истаймиз. Шундай экан, бу
ишимизни миллатимизни маънавий жиҳатдан янада барка-
мол бўлишга олиб келадиган биринчи қадам деб
ҳисоблайлик.

– Яхши, ундай бўлса мен сизга бир савол берай: концлагерлар ёки менга, руҳоний кишига нисбатан олиб бораётган терговингиз каби терговлар давлатчилигининг муқаррар оқибатими?

– Сўзсиз, чунки биз сизни миллатимиз нафратидан сақлаб турибмиз. Агар сиз фюрернинг душмани, ғоямиз душмани эканлигинингизни миллат билиб қолса, ер билан яқсон қилади.

– Хўш, бошланиши қаерда-ю, оқибати қаерда? Миллат нафрати қаердан пайдо бўлди ва миллат нафрати сиз тарғиб қилаётган тузумнинг зарурий хислатимикан? Агар шундай бўлса – нафрат қачондан бери мустақил ижобий омилга айланган экан? Бу нафрат эмас, балки ёвузликка қарши реакциядир. Агар нафрат сизда асосни ташкил этса, агар нафрат сизда сабаб-у, бошқа нарсалар оқибат бўлса, хуллас, ёвузликни сабабга киритаётган бўлсангиз, нега энди ёвузлик – яхшиликдир деб мени ишонтирмоқчи бўлмоқдасиз?

– Йўқ, «ёвузлик» сўзини сиз ишлатдингиз, мен эса «халқ нафрати» дедим. Ҳа, бизни ҳақорат қилган кўп йиллик Версаль шартномасидан кейин яҳудий банкирлари ва дўкдорлари зулмидан сўнг биринчи марта тинч-тотув ҳаётга эришган халқ нафрати. Кимки, ҳатто у руҳоний бўлса ҳам, буюк фюрер бошқариб бораётган партиямиз келтирган улкан ютуқларга шубҳа билан қараса, ўша кишига халқ нафрат билан қарай бошлайди.

– Жуда яхши... Тинч яшаш ва уришиш, иккови ҳам бир нарсами?

– Биз ўзимизни ҳаёт макони билан таъминлаш учунгина уруш қилмоқдамиз.

– Аҳолининг тўртдан бирини қамоқхоналарда ушлаб туриш – бу яхшиликми ёки мен жонимни қурбон қилишим лозим бўлган ўша муштарак ҳаётми?

– Янглишяпсиз, бизнинг концлагерларимизда мамлакатнинг тўртдан бир қисми ётганича йўқ. Кези келганда шуни ҳам айтиш керакки, концлагерлар кишиларни йўқ қилиш қуроли эмас, бинобарин, сиз душман манбаларидан олинган маълумотлардан фойдаланаётганга ўхшай-

сиз. Бунинг устига, бизнинг ҳар бир концлагеримиз дарвозасида: «Меҳнат озодликка олиб чиқади», – деб ёзиб қўйилган. Биз концлагерларда йўлдан адашганларни тарбияламоқдамиз, табиийки, адашмаган, лекин чинакам душманларимиз ўлимга маҳкум этилганлар.

– Демак, ким айбдор-у, ким айбдор эмаслигини сиз ҳал қилишми?

– Шубҳасиз.

– Демак, ҳар бир кимсанинг нимани истаётганлигини: нимада хато қилади-ю, нимада йўқ, буни олдиндан билар экансиз-да?

– Мен халқ истагини биламан.

– Халқ денг. Кимлардан иборат ўша халқ?

– Одамлардан.

– Ҳар бир одамнинг истагини билмайсиз-ку, шундай экан, халқ истагини қаердан билардингиз? Тўғрироғи, нима-ни тилани кераклигини олдиндан унга айтиб, мажбур қилишми? Бу – хомхаёл.

– Сиз ноҳақсиз. Халқ яхши овқатланишни истайди.

– Бунинг учун уруш қилишни ҳам дея ҳолинг?

– Сабр қилинг. Яхши овқатланиш, яхши уй-жойни, автомобилни, онлада хурсандчилик бўлишини ва шу бахт учун урушни, ҳа, урушни истайди!

– У бошқа мафкурадаги кишиларнинг қамоқхоналарда ётишини ҳам истайди денг? Агар бахт учун уруш муқаррар экан, демак, сизнинг бахтингизда нимадир нотўғри, чунки бу тариқа эришиладиган бахт, менинг нуқтаи назаримдан, соф бахт бўлолмайди. Балки, менинг қарашим сизнинг қарашингиздан фарқ қилса керак. Сизнинг нуқтаи назарингиз бўйича мақсад воситани оқласа керак. Иезуитлар ҳам шуни тарғиб қилиб келганлар.

– Сиз, руҳоний сифатида бутун насронийлик тараққиётини тафтиш қилмассиз? Ёки насронийлик таълимоти тараққиётдаги айрим даврларни – хусусан, инквизицияни¹ қоралашга журъат қиласизми?

¹ Инквизиция (лотинча: inquisitio – қидирув; тергов) – эркин фикрловчи, даҳрий, мавжуд черков тартиб-қоидаларига қарши чиққан кишиларни, шунингдек,

– Мен сизга қандай жавоб беришни биламан. Чунончи, насронийлик тарихида инквизиция бўлган. Менинг нуқтаи назаримда, испанларнинг миллат сифатида инқирозга учрашининг сабаби ҳам мақсаднинг воситага алмаштирилишидир. Дастлаб динни тозалаш воситаси сифатида таъсис этилган инквизиция аста-секин ягона мақсадга айланиб кетган. Яъни дастлаб мафкураси бошқача, кишиларни дин воситаси билан соф кишиларга айлантиришни мақсад қилиб қўйган ана шу шафқатсиз жаҳолатни секин-аста ўз олдига ягона мақсад қилиб қўядиган бўлди.

– Тушунарли. Қани, айтинг-чи, насронийлик тарихида черков, табиийки, ҳукмдор қавмининг тинч-тотув яшаши мақсадида бошқа мафкурадаги кишиларни кўп марталаб йўқ қилиб турганми?

– Гапингизга тушундим. Одатда, бидъатчилар¹ йўқ қилинган. Насронийлик тарихидаги барча бидъатлар эса моддий манфаатларни кўзлаб қилинган ғалаёнларнинг ўзгинаси. Насронийликдаги барча бидъатчилар тенгсизлик ғоясини йўқлайди, ҳолбуки Исо пайғамбар тенглик ғоясини тарғиб қилган. Насронийлик тарихида бидъатчиларнинг аксарияти бой камбағалга тенг эмас, камбағал бойни йўқ қилиши ёки ўзи бой бўлиб олиб, унинг ўрнини эгаллаши керак, деган фикрга асосланганди, ҳолбуки, Исо пайғамбарнинг таълимоти икки хил инсон ўртасида айтарли фарқ йўқ, бойлик ҳам, камбағаллик ҳам бу дунёдаги ўткинчи нарса деган фикрдан иборат эди. Исо пайғамбар кишиларни келиштирмоқчи бўлган бўлса, бидъатчилар қон тўкишга чақирди. Бинобарин, ёмонлик, жаҳолат ғояси бу – одатда, бидъатчилик таълимотларига тааллуқлидир, черков эса зўравонлик насронийликнинг маънавий қонунчилик мажмуасига кириб қолмасин деган мақсаддагина бидъатчиларга қарши ку ч ишлатди.

яхудийларни таъкиб ва суд қилиш учун XIII аср бошларида католик черкови томонидан тузилган, бевосита Рим папасига бўйсунган суд-полиция ташкилоти.

¹ **Бидъат** (арабча) – янгилик, янгилик киритиш; динга қарши хатти-ҳаракат) – 1) диний ақидаларга киритилган ўринсиз ислоҳ, динга хилоф янгилик; динда кейинчалик пайдо бўлган нарса; 2) эскидан қолган урф-одат, расм-русм.

– Тўғри, аммо зўравонликка чақирган бидъатга қарши курашган черков ўзи зўравонликка йўл қўйган-ку?

– Ҳа, йўл қўйган, лекин уни мақсадга айлантирмаган ва амалий жиҳатдан оқламаган.

– Бидъатчиликка қарши зўравонлик, менимча, саккиз-тўққиз аср давомида ишлатилиб келинган, шекилли? Демак, зўравонликни йўқ қиламиз деб, саккиз юз – тўққиз юз йил давомида зўравонлик қилиб келинди. Биз 1933-йилда ҳокимият тепасига келдик. Хўш, биз яна нима қилиб берайлик? Ўн бир йил мобайнида биз ишсизликни тугатдик, ўн бир йил мобайнида биз ҳамма немисларнинг қорнини тўйғаздик, ҳа – бошқача мафкурадаги кишилар устидан зўравонлик ҳам қилдик! Сиз эса сафсаталарингиз билан бизга халақит бермоқдасиз! Агар сиз тузумимизнинг ашаддий душмани бўлсангиз, маънавий асосга эмас, балки моддий асосга суянгангиз мақсадга мувофиқ бўлмасмикан? Хусусан, қавмингиз орасида давлатга қарши қандайдир гуруҳ ташкил қилиб, бизга қарши ишлашингиз мумкин-ку? Ҳокимиятнинг маълум вакилларига қарши қуролли ҳужумлар уюштириб, ирақалар тарқатиб, саботаж¹, диверсиялар² йўли билан курашинингиз мумкин-ку?

– Йўқ, оддий сабабларга кўра, мен бу йўлдан бормайман асло... Мен бирор нарсадан кўрққаним учун эмас... Бундай йўлни нотўғри деб ҳисоблайман, шунинг учунки, мен сизларга қарши ўзларингизнинг усулларингизни ишлата бошласам, беихтиёр сизларга ўхшаб кетаман.

– Демак, қавмингиздан бирорта йигит келиб: «Пирим, мен тузумдан норозиман ва унга қарши курашмоқчиман», деса...

– Мен унга халал бермайман.

¹ **Саботаж** (французча: sabotage < saboter – ёғоч кавуш билан тақиллатмоқ) – ишдан ошқора бош тортиш ёки ўзини ишлаётган кўрсатиб, аслида ишни бузиш, бўшаштириш; ишга зимдан ёки ошқор қаршилиқ кўрсатиш.

² **Диверсия** (лотинча: *diversio* – диққатни тортиш, чалғитиш) – Қўпоровчилик портлатиш, ўт қўйиш ёки бошқа усул билан корхоналар, иншоотлар, йўллар, алоқа воситаларини ёки бошқа давлат, жамоат мулкни бузиш ёки шикастлантириш, ёппасига захарлаш ёки эпидемиялар тарқатиш ва ҳоказолар.

– «Мен гаулейтерни ўлдирмоқчиман» деса-чи? Гаулейтернинг уч боласи: икки, беш ва тўққиз яшар қизчалари, оёқлари фалаж хотини бўлса-чи? Хўш, унда нима қилардингиз?

– Билмадим.

Агар мен ўша киши ҳақида сўрасам, ҳеч нимани айтмайсизми? Уч қизалоқ билан бемор хотинининг ҳаётини сақлаб қолмайсизми? Ёки менга ёрдам берасизми?

– Йўқ, мен сизга ҳеч нимани айтмайман, чунки бир кишининг ҳаётини қутқараман деб бошқаларнинг ҳаётини хавф остига қўйиш муқаррардир. Ана шундай шафқатсиз кураш бораётганда, фаоллик сари босилган ҳар қандай қадам фақат яна қон тўкилишига олиб келиши мумкин. Рухоний бундай вазиятда биргина йўлни тутиши – шафқатсизликдан юз ўгириб, жаллод томонида турмаслиги мумкин, холос. Афсуски, бу йўл бенаф, ўзини оқламайди, аммо бунда ҳар қандай фойдали йўл тутиш кўпроқ қон тўкилишига олиб келиши мумкин.

– Ишончим комилки, агар биз учинчи даражада сўрок қилсак – бу эса қийноқ ва оғриқ деган гап – ўша одамнинг фамилиясини айтиб берардингиз, албатта.

– Агар мени қийноқдан ақлини йўқотган ҳайвонга айлантурсангиз, нимани истасангиз, шуни қилаверади деб ўйлайсизми мени? Бинобарин, шундай қилишим ҳам мумкин. Аммо бу ҳолда шу ишни мен қилмаган бўламан. Шундай экан, бошқа гапнинг ҳожати йўқдир? Менга қарши нималарни ўйлаб қўйган бўлсангиз, шуларни ишлатаверинг, мендан ҳайвон сифатидами, машина сифатидами, қанақасига фойдалансангиз-фойдаланаверинг...

– Айтинг-чи, агар сизга ашаддий душманлар чет элга – Буюк Британияга, Россияга, Швецияга ёки Швейцарияга бориб, ўртада воситачи бўлишни, биронта хатни олиб бориб берилишини илтимос қилсалар, шунга кўнармидингиз?

– Воситачи бўлиш мен учун табиий нарса.

– Нега энди?

– Шунинг учунки, одамларнинг худо билан ўзаро алоқа қилишларида воситачи бўлиш – менинг бурчим. Одамнинг худога муносабати шунинг учун керакки, одам ўз-ўзини

тўла-тўқис инсон сифатида ҳис этади. Шунинг учун одамнинг худога муносабатини бир одамнинг иккинчи одамга муносабатидан ажратиб бўлмайди, деб ҳисоблайман. Қонунқоида жихатдан иккала муносабат ҳам бир хил – бирлик муносабатларидир. Шу сабабли одамлар ўртасида ҳар қандай масалада воситачилик қилиш мен учун табиий нарса. Аммо бунда мен ўз олдимга бирдан бир шарт – воситачилик яхшиликка хизмат қилиши ва яхши воситалар билан амалга оширилиши зарурлиги шартини қўяман.

– Воситачилик давлатимизга нисбатан ёмонлик бўлса-чи?

– Сиз мени умумий баҳо беришга мажбур этмоқдасиз. Агар давлат зўравонликка асосланган бўлса, рухоний сифатида уни маъқуллашим мумкин эмаслигини яхши тушуниб турибсиз. Албатта, одамларнинг ҳозирдагига нисбатан бошқачароқ яшашларини истардим. Афсуски, бунга қандай йўл билан эришилишини билмайман. Аслини олганда, ҳозир бу давлатни ташкил қилган одамлар доим омон бўлишларини ва уларнинг ҳаммаси қандайдир бошқа бирликка уюштирилиши истар эдим. Менда ҳеч кимни ўлдириш нияти йўқ.

– Менимча, хоинлик даҳшатдир, аммо хоинлик ҳам, қотиллик ҳам қандай содир бўлаётганлигини бефарқ ва қўл қовуштириб кузатиб туриш ундан ҳам баттар даҳшатдир.

– У ҳолда қотилликни тўхтатишга ҳаракат қилиш керак, холос.

– Уни тўхтатишга сизнинг қурбингиз етмайди.

– Ҳа, етмайди. Хоинликни сиз нима деб атайсиз?

– Хоинлик – сусткашлиқдир.

– Йўқ, сусткашлиқнинг ўзи хоинлик эмас.

– Хоинликдан даҳшатлидир...

Айсман бинонинг силкинаётганини сизди. «Бомбалар яқинга тушяпти, шекилли, – ўйлади у. – Ёки катта бомбаларни ташлашяпти... Жуда қизиқ суҳбат... Жуда қизиқ, аммо суҳбат оҳанги ғалати...»

У навбатчига кўнғироқ қилди. У кириб келди – ранги оқарган, юзини тер боган эди.

– Бу расмий ёзувми ёки назорат ёзувими? – сўради Айсман.

Навбатчи секин жавоб берди:

– Ҳозир аниқлаб бераман.

– Бомбалар яқин жойга тушяптими?

– Бизнинг деразаларимиз чил-чил бўлди...

– Бошпанага тушишингиз мумкин эмасми?

– Йўқ, – жавоб берди навбатчи. – Бу йўриқномада ман этилган.

Айсман суҳбатни тинглашни давом эттирмакчи бўлди, аммо навбатчи қайтиб келиб, Штирлицнинг суҳбатни ёзиб бормаганлигини айтди. Бу ёзув марказий аппарат ходимларини назорат текширувидан ўтказиш мақсадида махфий контрразведка кўрсатмаси билан ёзиб олинган экан.

* * *

– Ҳар қайсиси бир тоннаданми дейман бу бомбалар, – деди Шелленберг.

– Шунақага ўхшайди, – маъқуллади Штирлиц.

У ҳозир хонадан чиқиб кетиб, жилдда ётган қоғозни – «СД хоинларининг» Ғарб билан музокара олиб бораётганлари тўғрисидаги ахборотни дарҳол ёқиб ташлашни истарди. «Шелленбергнинг бу айёрлиги тагида кўп гап бўлса керак, – ўйларди Штирлиц. – Уни руҳоний аввал бошданок қизиқтириб келган. Келажакда айбни яшириш учун керак бўлган. Унга руҳонийнинг айнан ҳозир керак бўлиб қолгани жуда қизиқ, Гиммлерни хабардор қилмай туриб, бу ишни бошламаса керак!» Шунга қарамай, Штирлиц шошилмай, ҳазил аралаш, бўлажак операциянинг барча икир-чикирларини Шелленберг билан муҳокама қилиши кераклигини тушунарди. У ҳозир қанчалик шошилмай, бахузур гапирса, иши шунчалик муваффақиятли бўлади...

– Менимча, самолётлар қайтяпти, – деди Шелленберг овозларга кулоқ солиб. – Шундайми?

– Ҳа, яна бомба ортиш учун қайтиб кетяпти...

– Йўқ. Булар базасига бориб, ўйин-кулги қилиб ўтира-

дилар... Самолёти етарли, бизни кетма-кет бомбардимон қилишлари мумкин... Демак, пасторнинг сингисини болалари билан кафил сифатида сақласак, у қайтиб келади деб ҳисоблайсизми?

– Албатта...

– Қайтиб келгач, Мюллер сўроқ қилса, алоқа боғлаш учун уни сиз юборганингизни айтмайди деб ўйлайсизми?

– Билмадим. Ким сўроқ қилишига боғлиқ.

– Яхшиси, суҳбатни магнитофон тасмасига ёзиб қолдириш керак, у эса... Бомбардимон пайтида ҳалок бўлар...

– Ўйлаб кўраман...

– Узоқ ўйлайсизми?

– Яхшилаб, ҳар томонлама ўйлаб кўришга ижозат беришингизни сўрайман.

– Ҳар томонлама ўйлашга қанча вақт кетади?

– Кечқурун бирор нимани таклиф этишга ҳаракат қиламан.

– Маъқул, – деди Шелленберг. – Ахийри учиб кетишди... Қаҳвага қалайсиз?

– Қаҳва ичгим бор, аммо ишни тугатай.

– Яхши: Ҳамма нарсани тўғри тушунганингиздан хурсандман, Штирлиц. Бу билан Мюллернинг адабини бериб кўямиз. У сурбетлик қиляпти. Ҳатто рейхсфюрерга ҳам. Майли, биз унинг ишини бажарайлик, армонда қолмасин... Биз рейхсфюрерга қатта ёрдам берган бўламиз.

– Рейхсфюрер бундан хабардор эмасми?

– Йўқ... Йўқ – шундай деб фараз қилиб турайлик... Тушунарлими? Умуман, сиз билан ишлаш ёқади менга...

– Менга ҳам.

– Нега жаҳлингиз чиққан кўринасиз?

– Жаҳлим чиққанича йўқ. Ундай пайтда жуда хомуш бўламан. Ҳозир хаёлга ботганман.

Шелленберг штандартенфюрерни эшиккача кузатиб борди, кўлини сиқиб деди:

– Агар ҳаммаси жойида бўлса, беш-олти кун тоғда дам олишингиз мумкин: ҳозир чанғида учадиган пайт – кўким-тир қор, қуёшда қораясиз... Жуда маза-да! Уруш пайтида кўп

нарсаларни унутиб юбордик-а...

– Пасхада¹ кўп ичиб қўйиб, пальто кийиш эсимиздан чиқиб қолгандек, аввало, ўзимизни унутиб юбордик...

– Ҳа, ҳа, – хўрсинди Шелленберг, – худди эсдан чиқиб қолган пальтодек... Шеър ёзмаганингизга анча бўлдимми?

– Ҳали бошлаганимча йўқ...

Шелленберг бармоғи билан пўписа қилиб деди:

– Оз бўлса ҳам ёлғон гапирсангиз бутунлай ишончни йўқотиб қўйишингиз мумкин, Штирлиц.

– Онт ичишим мумкин, – қулди Штирлиц, – шеърдан бошқа ҳаммасини ёзганман, лекин қофияга йўқман...

18. 02. 1945 (13 : 53)

Штирлиц Гиммлер номига ёзилган хатни йўқ қилиб, Шахзода Альбрехтштрасседаги бинодан чиқиб, аста Шпрее томон йўл олди. Тунда ғишт парчаларига тўлиб кетган йўлка супурилган эди: ҳозир бир кечада икки-уч марталаб бомбардимон бўлиб қоларди.

«Ишим пачава бўлишига сал қолди, – ўйларди Штирлиц, – Шелленберг пастор билан шуғулланишни менга топширган пайтда уни ҳозир Швейцарияда муҳожирликда яшаётган собиқ канцлер Брюнинг қизиқтирган эди. Фақат шунинг ўзи. Пасторнинг кимлар билан алоқаси борлигигина қизиқтирганди: шунинг учун пастор биз билан ҳамкорлик

¹ Пасха (қадимий яҳудийча: пейсах – ўтмоқ) – яҳудийлар ва христианларнинг баҳор байрами. Қадимда кўчманчи семит қабилалари Пасхани қорна молларининг баҳорги болалаш вақтида байрам қилганлар. Бу қабилаларнинг ўтроқлашиши ва дехқончилик билан шуғулланиши натижасида Пасха ўрим-йўғим байрамига айланган. Бу байрам христианларнинг Пасхасидан фарқли ўларок, яҳудийларнинг Мисрдаги Фиръавн қуллигидан қутулиб чиққанлари (тахминан милоддан аввалги VII аср) муносабати билан нишонланади. Яҳудийлар Пасхасида кейинчалик миссияни кутиш гоёси ҳам ўз ифодасини топди. Христианликда бу байрам Исонинг тирилиши тўғрисидаги ривоят билан боғлиқ бўлиб, православларнинг асосий байрами ҳисобланади. Баҳорги тенгқунлик ва тўлиқ ойдан кейинги 1-якшанбада нишонланади. Байрам кунлари санасини ҳисоблаб чиқиш учун жадваллар (пасхалия) тузилади. Пасха православ чerkовида Юлий тақвими бўйича (эски ҳисобда) 22-мартдан 23-апрелгача бўлган даврга; ғарбий христианларда – Григорий тақвими бўйича 26-мартдан 23-апрелгача бўлган даврга тўғри келади.

қилмоқчи деганимда, Шелленберг чолни бўшатишга дарҳол рози бўлганди. У мендан кўра узоқни кўра билган экан. У ўзларининг жиддий тадбирларида пасторни сохта шахс сифатида сақлаб турган. Бу кулги-ку: қандай қилиб пастор Вольф операциясида қатнашиши мумкин? Ўзи қандай операция экан? Ундан кимга фойда? Нега Вольфнинг Швейцарияга кетганини гапирганда, Шелленберг радиони баланд қилиб қўйди. Агар у буни баланд овоз билан айтолмаётган бўлса, демак, қандайдир катта тадбирга уринилмоқда, обергруппенфюрер Карл Вольфга эса кенг ваколат берилган, унда Риббентроп ёки Фегеляйниқидек СС унвони ҳам бор. Шелленберг Вольф ҳақида менга айтмаса бўлмасди, чунки унга, ўзим нима гаплигини билмай туриб, операцияни қандай тайёрлашим мумкин, деб савол беришим турган гап эди. Ғарбагилар Гиммлер билан бир стол атрофига ўтирмақчиларми? Умунан олганда, Гиммлер катта куч, буни улар тушунадилар, кучга эга бўлмаганлар билан музокара олиб боришдан ҳеч қандай маъно чиқмайди. Уларнинг бир стол атрофига ўтиришини хаёлга келтириш ҳам қийин... Майли... Пастор хўракка қўйиладиган, уларнинг айбини бекитувчи бир нарса, тажрибага ажратилган қуён бўлиши керак: уларнинг фикри шундай. Аммо улар Шлагнинг у ерда алоқаси кенг эканлигини ҳисобга олмаганлар. Бинобарин, мен чолга шундай йўл-йўриқ кўрсатишим керакки, у ердаги таъсиридан ўзини жўнатган кишиларга, – албатта, мен орқали жўнатган, – қарши фойдалана олсин. Мен ундан қўшимча алоқа канали сифатида фойдаланмоқчи эдим, аммо унга бундан ҳам масъулиятли ролни ўйнашга тўғри келадиган кўрилади. Швейцарияда у алоқа ўрнатмайди, албатта. Агар мен уни Шелленберг матни билан эмас, башки ўз йўл-йўригим билан таъминласам, унинг ҳузурига Ватикандан ҳам, инглиз ва америкаликлардан ҳам одам келади. Буниси равшан. Демак, мен шундай режани тайёрлаб беришим керакки, у ерга борган ёки бормоқчи бўлган немисларга нисбатан унга кўпроқ қизиқиш туғилсин. Қўрайлик-чи, ким ғолиб чиқар экан. Ҳар ҳолда, биринчидан, унинг учун амал қилишадиган режа, иккинчидан, Гитлер ва

Гиммлерга нисбатан қарши кучлар сифатида уни юборган одамларнинг исми зарур».

Штирлиц «Вайнштюббе»га тушиб, бир қадах коньякни аллақанча вақт эрмак қилиб ўтирди. Бу ер жимжит, ўйлашга ҳеч ким халақит бермасди. Ҳозир у бутун вужуди билан ўйга ботган эди – кечириб бўлмас ёки пайқаб олиш қийин ҳодисага дуч келган пайтларда шундай аҳволга тушарди.

* * *

Кох номидаги касалхонанинг бош шифокори мияси фалаж бўлиб ўлди. Унинг акаси, бир вақтлар Киль университетининг проректори¹ бўлган профессор Плейшнер Дахаудаги қамоқхонада ётиб, «тозаланиб» қайтиб келди. Унинг юзидаги итоатгўйликни кўрсатувчи табассум қотиб, маъюс, камгап одам бўлиб келган эди. У қамоққа олинганидан кейин кўп вақт ўтмай хотини кетиб қолди – уни бунга қариндошлари мажбур қилган эди, чунки фрау Плейшнернинг укаси Гуго фон Энс яқинда Нейрат хузурида Испаниядаги рейх элчихонасига иқтисодий масалалар бўйича маслаҳатчи қилиб тайинланган эди. Ёш йигитнинг келажаги порлоқ деб ҳисоблардилар, партиянинг маҳаллий девонида ҳам унга нисбатан яхши муносабатда эдилар, шунинг учун оила кенгашида фрау Плейшнер олдига икки-сидан бирини танлашни таклиф қилиб: ё давлат душмани бўлган эрингдан воз кеч, ёки шахсий манфаатларингни афзал кўрадиган бўлсанг, бутун қариндошлар сендан юз ўтиради – ака-ука ва опа-сингилларинг, амаки ва холаларинг матбуот орқали сен билан алоқани узганликларини эълон қиладилар, – дейишди.

Фрау Плейшнер профессордан ўн ёш кичик: қирк иккига кирган эди. У эрини севарди. Икковлари бирга Африка ва Осиёни саёҳат қилдилар, у ерда профессор ёз пайтида Берлиндаги «Пергамон» музейи ташкил қилган

¹ Проректор (лотинча: про – ўрнига + ректор) – олий ўқув юртларида ректорнинг маълум соҳа бўйича ўринбосари.

экспедицияларга¹ қатнашиб, қазиш ишлари билан шуғулланарди. Фрау Плейшнер аввал ўз эридан воз кечишдан бош тортди, шунда кейинги юз йил мобайнида газмол савдоси билан боғлиқ бўлиб келган кўпчилик қариндошлари у билан алоқа узганлигини матбуот орқали эълон қилишни талаб қилдилар. Оиладаги кексалар янги давлат ва миллий-ижтимоий партия шундоқ ҳам буржуа ва савдо оиласидан чиққан кишиларнинг мансабдор ишларга кўтарилишига унчалик катта ёрдам бермаяпти, шунинг учун давлат билан алоқа қилмай туриб, савдони ривожлантириш амри мақол деган баҳона билан шундай талаб қўйган эди. Янги давлатнинг Ташқи ишлар вазирлигида оила аъзосининг бўлиши, бунинг устига Испанияда иқтисод масалалари бўйича маслаҳатчи вазифасига тайинланиши фирманинг Пиреней яриморалига чиқиши учун йўл очиши мумкин эди. Лекин Гуго фон Энснинг ўзи қариндошларини гап-сўз бўладиган йўлдан қайтарди. «Барибир, – деб тушунтирди у, – бундан душманларимиз фойдаланиб қолади. Мени кўролмайдиганлар сон-саноксиз, гап-сўз тарқалса, ўзингизга ёмон бўлади. Йўқ, яхшиси, бу ишни овоза қилмай, усталик билан тўғрилаш керак».

У Фрау Плейшнер хузурига яхтсменлар² клубидан бир ошнасини олиб келди. Ўттиз яшар, келишган бу йигитнинг исми Гетц эди. Ҳазил қилиб уни «Берлихинген бўлмаган Гетц³» деб аташарди. У қанчалик чиройли бўлса, шунчалик аҳмоқ эди. Унинг қари хотинлар ҳисобига яшаб юришини Гуго биларди. Учаласи кичкинагина ресторанда ўтиришди ва Гетц ўзини қандай тутаётганини кўриб, Гуго фон Энс хотиржам бўлди. У аҳмоқ бўлса ҳам ўз ролини бир қолипда, аниқ ишлаб чиққанди. Қолип топилгач, уни такомиллаштириш лозим, Гетц уни чинакамига такомиллаштирган эди. У камгап, сипо ва савлатли эди. Бир-икки марта кулгили латифа айтиб берди. Кейин одоб билан фрау Плейшнерни

¹ Экспедиция (лотинча) – маълум гуруҳ кишиларнинг бирор мақсад билан уюштирилган сафари.

² Яхтсмен – сувда қайиқда сузиш спорти билан шуғулланувчи спортчи.

³ Гетц фон Берлихинген – XIX асрдаги немис докторининг қахрамони.

рақсга таклиф этди. Гуго уларни кузатар экан, яна хотиржам бўлди: опаси унсизгина куларди, Гетц эса тобора унга яқинлашиб, қулоғига нималарнидир гапирарди.

Икки кун ўтгач Гетц профессорнинг уйига кўчиб борди. У ерда бир ҳафта – полиция биринчи марта текширув ўтказгунга қадар турди. Шунда фрау Плейшнер Гуго ҳузурига кўз ёши килиб келди: «Уни қайтар, кетиб қолганига асти чидолмаётибман». Эртасига у эри билан ажрашишни сўраб, ариза берди. Бу нарса профессорни букиб қўйди, чунки у ўз хотинини энг яқин фикрдоши деб ҳисобларди. Ўзидаги золимлар тузумига нисбатан нафратини фақат унга очик айтарди. У қамоқхонада азоб чекиб, шу билан хотинининг номусини, унинг истаганича хур фикрлашини қутқариб қолмоқдаман, деб ўйлаб юарди.

Бир куни тунда Гетц: «У мендан яхшироққиди?» – деб сўради. Фрау Плейшнер секин кулди ва уни қучоқлаб: «Йўқ, жоним... У гапга уста эди.

Қамоқхонадан қутулгач Плейшнер Килга бормамай, тўғри Берлинга жўнади. Унинг Штирлиц билан боғлиқ бўлган укаси «Пергамон» музейига ишга киришига ёрдам берди. Музейда у қадимги Греция бўлимида ишларди. Худди шу ерда Штирлиц ўз айғоқчилари билан учрашиб турарди, шунинг учун учрашувлардан бўшагач, кўпинча Плейшнер олдига кирар, икковлари узоқ вақт «Пергамон» музейининг катта ва бўм-бўш залларини бирга айланар эдилар. Штирлицнинг «Оёғидан зирапча олаётган бола» хайкалини узоқ томоша қилишини, қора тошдан ясалган, тик қараган оқ кўзлари эса қандайдир рангсиз тошдан ясалган Цезарнинг¹ хайкали атрофидан бир неча бор айланиб ўтишини Плейшнер олдиндан биларди. Профессор Штирлицга қадимги антик ниқоблар: қайғу, кулги ва ақл ниқобларини кўрсатиш учун атайлаб ўзи йўл бошларди, Штирлицнинг уйида ваннахонага кириб, артистлардек узоқ вақт кўзгу олдида юз ифодасини машқ қилишидан профессор беҳабар

¹ Калигула Гай Цезарь (12-41-йиллар) – Рим императори (37-йилдан). Ашаддий фосик бўлган. Ўзига худди худога сиғингандек сиғинишларини талаб қилган. Калигула ўз шахсий гвардиясининг саркардаси томонидан ўлдирилган.

эди, албатта. Штирлиц айғоқчи ҳар вақт ўз юзининг ифодасини ўзгартиришга уста бўлиши керак деб ҳисобларди. Қадимги греклар бу санъатни жуда такомиллаштирган эдилар...

Бир куни Штирлиц профессордан Самос оролидан топилган бронза хайкаллари сақланадиган ойнали жавоннинг калитини сўради.

– Шу хайкалчаларни бармоқларим билан ушлаб кўрсам, назаримда, мўъжизалар юз бераётгандек ва мен бутунлай бошқа одамга айланиб, қадимгиларнинг хотиржам ақл-идрокига эга бўлаётгандек бўлиб туюляпти, – деди у.

Профессор калитни олиб келди ва Штирлиц битта хайкалчадан нусха олди. Ана шу аёл хайкалчаси тагига у хужжатларни беркитарди. У профессор билан суҳбат қилишни яхши кўрарди. Штирлиц бундай мулоҳаза қиларди:

– Грекларнинг санъати қанчалик истеъдодли бўлмасин, ҳаддан ташқари гўзалликка ва нозикликка интилади. Римликлар санъати бақувватроқ, шу томондан улар немисларга яқин. Грекларни умумий тарх, фикр ҳаяжонлантиради; римликлар эса мантикий такомиллик шинавандаларидир, шу сабабли улар бирор асарни майда-чуйдаларигача батафсил тасвирлайдилар. Масалан, Марк Аврелий¹ суратига қаранг. У тақлид қилиш учун яратилган қахрамоннинг худди ўзгинаси, болалар унга тақлид қилиб ўйнасалар бўлади.

– Либоснинг майда-чуйдалари, гавда тузилишининг тўғри топилганлиги чиндан ҳам гўзал, – деб эҳтиёткорлик билан қарши фикр билдирди Плейшнер. Қамоқхонада ётиб чиққандан кейин у баҳслашувдан ўзини торгарди. – У эҳтиёткорлик билан рози эмаслигини билдирарди, холос. Илгари у баҳшлашаётган рақибини жаҳл билан жеркиб ташларди. Энди эса фақат қарама-қарши далиллар келтирарди. – Аммо унинг юзига диққат билан қараб кўринг. Аврелий чехрасида қандай фикр бор? Унда ҳеч қандай фикр йўқ, у ўзининг буюклигидан мамнун. Ўн саккизинчи аср охирларидаги Франция санъатига эътибор билан назар ташла-

¹ Марк Аврелий Антоний (121-180) – 161-180-йилларда Рим империяси императори.

сангиз, Парижга Греция санъати кўчиб борганлигини, буюк Элладининг ворислари эркпарвар эканлигига ишонасиз...

Бир куни Плейшнер уни ярим одам, ярим ҳайвон: боши одам-у, танаси тўнғизсимон махлуқлар тасвирланган кўрғазма ёнида тўхтатди.

– Бунга нима дейсиз? – сўради Плейшнер.

Штирлиц Плейшнерга ҳеч нима гапирмай «ижтимоий» товушлар билан – у «ҳа», «чиндан ҳам», «бай-бай-бай» каби товушларни шундай деб атарди – жавоб берди. Тўғри жавоб бериш мумкин эмас, аммо индамай кетишнинг ҳам ўрни бўлмаган пайтларда у шундай жавоб қайтарарди.

(БОРМАН)

Бу киши ҳақида ҳеч ким ҳеч нима билмасди. У кинохроника кадрлари ва фотосуратларда фюрернинг ёнида камдан кам кўринарди. Ўрта бўйли, юмалоқ бошли, юзи чандик бу киши сураткашлар орқасига яширинишга уринарди.

1924-йилда у сиёсий қотиллик учун ўн тўрт ой қамокда ётиб чиққан дейишарди. Шундан кейин умумий афв бўйича озод бўлгач ёки қамокдан қочгач, ҳар қалай, яшириниб юрган – бунинг қайси бириси аниқлиги тирик жонга маълум эмасди. Гесс Англияга учиб кетган кунига қадар уни ҳеч ким билмасди. Гиммлер «ана шу фоҳишахона»да тартиб ўрнатиш ҳақида фюрернинг буйруғини олди. Фюрер партия идораси ҳақида ана шундай деганди – бу идоранинг бошлиғи эса партия аъзолари орасида фюрерни исми билан атайдиган ва «сенлаб» гаплашадиган бирдан бир киши Гесс эди. Гиммлер одамлари бир кеча давомида етти юзга яқин кишини қамадилар. Уларнинг бир қисмини кейин бўшатишга тўғри келди, бир қисми узоқ муддат билан концлагерларга жўнатилди. Гесснинг энг яқин ходимлари қамокқа олинди, аммо партия идораси бошлиғининг энг яқин ёрдамчиси – унинг ўринбосари Мартин Борман бундан холис қолди. Устига устак, маълум даражада Гиммлерга нима

қилиш кераклигини маслаҳат бериб турган кишига айланди: у ўзига керакли одамларни омон сақлаб қолди, кераксизларни, аксинча, қамокхонага жўнатаверди.

Гесс ўрнига ўтиргандан кейин ҳам у мутлақо ўзгармади: илгаригидек индамас, илгаригидек Гитлернинг ҳамма гаплари ёзиладиган чўнтак дафтарчасидан айрилмасди; Шу илгаригидек камтарона яшар, бегона кўзлардан ўзини олиб қочарди. У илгаригидек Геринг, Гиммлер ва Геббельсларни ҳурмат-иззат қиларди, аммо аста-секин, бир-икки йил ўтгач, фюрерга шундай зарур одам бўлиб қолдики, у ҳазил қилиб Борманни ўзининг сояси деб ҳам атаган эди. У ишни шунчалик уюштирган эдики, Гитлер бирор масала билан қизиқиб қолса, овқатланиш олдиданми ёки қаҳва ичаётган пайтидами, Борман жавобни тахт қилиб турарди. Бу ишлар хўжақўрсинга эмас, балки шошма-шошарликсиз, пишиқ-пухта бажариларди. Бир куни Берхтесгаденда фюрерни халқ гулдурас қарсақлар билан кутиб олиб, учрашув тасодифан катта намойишга айланиб кетганда, Гитлернинг офтобда турганини Борман назарга олиб қўйди. Эртасигаёқ Гитлер ўша жойда эман дарахтини кўриб қолди: бир кечада Борман катта бир дарахтни кўчириб келиб ўтказдирибди... Гитлер Борманни койиб қўйди, аммо ичида ёрдамчисининг шунчалик меҳрибончилигидан хурсанд эди. Борман Гитлер учун ҳамма хатларни тайёрлаб берарди, фюрер столи устига тушиши керак бўлган барча маълумотларни кўриб чиқарди. Бир вақт Геббельс учувчиларнинг жасорати тасвирланган бир альбомни Гитлерга юборганида, Борман: «Шунчалик ошқора тарғиб қилиш, ёлғон нарса билан фюрернинг асабини бузиш шартмикан?» деган хат билан уни қайтариб юборганди.

У Гитлернинг ўз нутқларини олдиндан тайёрламаслигини билар эди: фюрер тайёрланмай гапиришни яхши кўрарди ва нутқи яхши чиқарди ҳам. Аммо Борман чет элдан келган давлат арбоблари билан ўтказиладиган учрашувлар олдидан ёки 9-ноябрда – инқилоб байрами кунинда кўпроқ эътибор берилиши лозим бўлган – унинг нуқтаи назаридан, албатта – масалалар юзасидан фюрерга тезис ёзиб беришни

сира унутмасди. У бундай кўзга кўринмайдиган, лекин жуда муҳим ишни жуда одоб билан бажарардики, Гитлерда, дастурий нутқларимни бошқа одам ёзиб беряпти, деган фикр пайдо бўлмасди, – у Борманнинг ишини ўз вақтида бажарилган, зарур котиблик иши деб қабул қиларди. Бир куни Борман касал бўлиб қолганда, Гитлер эртасигаёқ иш юришмаётганлигини сезиб, унинг олдига шахсий шифокорини юборди.

Борман фюрернинг ҳузурига бирор кимса қандай масала билан кирмоқчи бўлганлигини, ўша кишининг иззатнафсига тегмай, одоб доирасидан чиқмай, билиб олишга уста эди. Шунингдек, қабул пайтида ўзини қандай тутиши кераклиги ҳақида кимга ва қандай маслаҳат беришни ҳам биларди. У қабулга келган кишини шундай тайёрлардики, унинг фикри билан фюрер фикри бир-бирига мос тушиб кўя қоларди.

Кимки ўз нуқтаи назарини ёқлаб фюрер билан баҳслашувга журъат этса ва унинг фикри умумий фикрга мос келмаса, шу кишиларни Борман Гитлер ҳузурига бундан кейин киргизмасликка ҳаракат қиларди.

Борман чиройли гапиролмасди, аммо расмий қоғозларни ёзишга моҳир-у ақлли одам эди. У ўз ақлини дағаллик, тўғрисиўзлик, соддадиллик ниқоби остига яшира оларди; унинг қўлидан ҳамма нарса келарди, аммо ўзини арзимас, лекин сал-пал масъулиятли қарор қабул қилиш олдидан ҳам «маслаҳатлашиб олишни» зарур ҳисоблаган оддий кишилардек тутарди...

Худди ана шу киши – Мартин Борман кўлига СД махфий почтасидан «шахсан» деб шарҳланган ва мазмуни куйидагича хат келиб тушди:

«Партайгеноссе Борман!

Сизнинг котибиятингизда СД одамлари бор – уларнинг исм-шарифлари менга номаълум, аммо мен шахсан сизнинг топширигингизни олсам, буларни аниқлаб бера олардим. Ушбу хатнинг сизга бориб тегишига кўзим етмайди, агар кўлингизга тегса – давлат аҳамиятига эга бўлган иш

юзасидан сизга мурожаат этаман. Ҳозирги пайтда менга маълум бўлган кишилар фюрердан яширинча равишда Швеция ва Швейцариядаги чириган Фарб демократияси вакиллари билан алоқа ўрнатишга уринмоқдалар. Ялпи уруш бўлиб турган бир вақтда, жанг майдонларида жаҳоннинг келажаги ҳал қилинаётган кунларда шу воқеа юз бермоқда. Ана шу хоинона музокараларнинг иқир-чиқирларигача сизни хабардор қилиб туришим мумкин. Аммо менга кафилик керак, чунки ушбу хатим СД аппаратида тушиб қолгудек бўлса, мени дарҳол йўқ қиладилар. Шу сабабли хатга имзо чекмадим. Агар менинг ахборотим сизга муҳим бўлиб туюлса, эртага соат 13. 00 да табиатишунослик музейи қаршиисидаги «Нойе Тор» меҳмонхонасига келишингизни сўрайман.

Фюрерга содиқ СС ва НСДАП¹ аъзоси».

Борман бу хатни тутиб, узоқ вақт ўйланиб қолди. Бир неча марта кўли телефонга югурди. Унда гестапо бошлиғи Мюллерга телефон қилиш нияти туғилди. Мюллер билан бир-бирларига қанчалик хизмат кўрсатганликларини эслади. Эски полициячи бўлган Мюллер ўттизинчи йилларнинг бошларида икки марта Бавариядаги нацизм йўналишида фаолият кўрсатаётган партияни тор-мор қилганди. Бу партия Германия давлат ҳокимиятининг партиясига айлангач, унга хизмат қила бошлади. 1939-йилгача гестапо бошлиғи партиясиз эди: хавфсизлик хизматидаги ҳамкасабалари унинг Веймар республикаси² давридаги жонбозликларини кечиролмадилар. Борман, худди шу Борман – Мюллер бундан яхши биларди – шахсан фюрер олдида кафилик бериб, унинг партия сафига киришига ёрдамлашган эди. Бироқ Борман Мюллерни ўзига унча яқинлаштирмасди. У ичида СС даги кишиларга унча ишонавермасди. Улар қандай тадбир кўр-

¹ НСДАП – фашистлар Германиясида тузилган немис национал социалистик ишчилар партияси. 1920-1945-йилларда фаолият юритган. Нюренберг судида иккинчи жаҳон урушининг вужудга келишида асосий сабабчиси дея тарқатиб юборилган.

² Веймар Республикаси – Германияда 1919-1933-йилларда фаолият юритган ҳукумат. Веймар шаҳрида қабул қилинган конституция асосида тузилганлиги учун шундай ном олган.

масинлар, оқибатда Гиммлерга хизмат қилардилар. Шу дамгача Мюллерни кузатиб келганди ва яқинлаштириш нияти бўлса, уни ҳамма нарсадан хабардор қилиб, жуда яқинлаштириш керак, бўлмаса – фойдаси йўқ.

«Бу қанақаси бўлди? – ўйларди Борман, ўнинчи марта хатга кўз ташлаб. – Ифвоми? Ундай бўлмаса керак. Мияси касал одам ёзганмикан? Бундай бўлиши ҳам мумкин эмас – рост гапга ўхшайди... Шу одам гестаподан бўлиб, Мюллернинг ҳам бунда иштироки бўлса-чи? Кема фарқ бўлиши олдидан каламушлар қочиб қолади – ҳамма нарса бўлиши мумкин... Ҳар ҳолда, бу ҳужжат Гиммлерга қарши танланган кўзир қарта бўлиши мумкин. Ана шунда мен бу аблаҳдан чўчимай, ҳатто партия пулларини унинг одамлари номига эмас, ўз одамларим номига бетараф мамлакатлар банкларига бемалол ўтказишим мумкин...»

Борман бу хат устида узок хаёл сурди, аммо тайинли бир қарорга келолмади.

21. 02. 1945 (12 : 39)

Айсман яна магнитофонни қўйди. У Штирлицнинг бироз бўғиқ овозига тамаки тутатиб, қулоқ солиб турди.

« – Нега сиз бизга қарши куч ишлатмаяпсиз? Очик-ойдин жавоб бераверинг. Гапимиз шу хонадан нарига чикмайди, ваъда бераман.

– Шунинг учун бўлса керакки, мен шахсан ўзим куч ишлатишдан воз кечиб келдим. Аммо ҳар бир киши ҳаётида шундай пайт ҳам келиши мумкинки, у ортиқ чидаб туролмайди. Агар сиз, сени йўқ қилиб ташлайман, деб дўқ урсангиз, мени ҳам шундай қилишга мажбур этасиз. Аммо мен ёмонлик қилиб туриб, уни яхшилик деб атамайман. Ўртамиздаги фарқ шундаки, сиз ёмонлик қила туриб, уни яхшилик деб атайсиз, мен эса сизникига жавобан ёмонлик қилар эканман, ёмонлик қилганимни доим эслайман.

– Айтинг-чи, бизнинг қамокхонамизда икки ой ўтириш кўрқинчли бўлдики?

– Мен учун сизлар ҳокимият тепасига чиқиб олган ўн бир йил кўрқинчли бўлди.

– Буниси демагогия¹. Қамокхонамиздаги камералар кўрқинчли эканми?

– Сўзсиз.

– Сўзсиз, албатта. Агар бирорта мўъжиза юз бериб қолгудек бўлса-ю, биз сизни озод қилиб юборсак, яна шу ерга тушишни истармидингиз?

– Йўқ. Мен сизлар билан умуман ҳеч қандай алоқада бўлишни истамасдим.

– Жуда яхши. Агар сизни озод қилиш учун мен билан яхши алоқада, инсоний муносабатда бўлишингизни шарт қилиб қўйсам, розимисиз?

– Албатта. Сиз билан соф инсоний муносабатда бўлиш ўзимнинг одамларга нисбатан табиий муносабатимнинг оддий ифодаси бўлади. Агар сиз менинг ҳузуримга партиянинг ташаббускори эмас, балки қай даражада инсон бўлиб келсангиз, мен ҳам сизни шу даражадаги инсон деб қабул қиламан.

– Лекин мен ҳузурингизга ҳаётингизни қутқарган киши сифатида келаман.

– Маъкул.

– Шу нарса ёдингизда бўладими?

– Албатта.

– Табиийки, сиз энди қавмга эга бўлолмайсиз. Ёлғиз, кўзга ташланмай яшайсиз. Ортиқ тарғибот қилмайман деб менга ваъда бера оласизми?

– Бўлак қандай чораси бор?

– Агар сизни озод қилишнинг уддасидан чиқолсам, мендан миннатдор бўлишингиз керак.

– Сиз менга шахс сифатида ёрдам бераяпсизми ёки мендан бирор ишда фойдаланиш мўлжалингиз борми?

– Фойдаланиш мўлжалим бор.

– Ундай бўлса, сиз мақсад қилиб қўйган нарса яхшилик

¹ Демагогия (юнонча: demagogia < demos – халқ + ago – бошлайман, олиб бораман) – куруқ ваъдалар бериш, лақиллатиш, хушомадлар қилиш йўли билан оммани ўзига мойил қилиш, улар ўртасида обрў қозонишга интилиш.

эканлигига ишонч ҳосил қилишим керак акс ҳолда ижобий жавоб беришим қийин.

– Менинг мақсадларим софлигига ишонаверинг.

– Мендан нима қилишни сўрайсиз?

– Давлатимиз хизматида бўлган талайгина ошна-оғайниларим бор. Улар фан арбоблари, партия ташаббускорлари, ҳарбийлар, журналистлар, хуллас, одамлар. Агар мен бошлиқларимни сизни озод қилишга кўндиролсам, албатта, сиздан ана шу кишилар билан суҳбат қилишни сўрардим. Мен бу суҳбатлар ҳақида сиздан ҳисобот сўрамайман. Мен, албатта, қўшни хонада диктофонлар ўрнатилмаганлигига кафил бўлолмайман, аммо сиз ўрмонга ўтиб, ўша ерда суҳбат қилишингиз мумкин. Шу кишиларда, сизнинг нуктаи назарингиздан, ёмонлик ёки яхшилик даражаси қанчалиги ҳақида фикрингизни эшитсам. Бундай дўстона хизматни бажара оласизми?

– Ҳа... Ҳа, албатта... Аммо менда нега шундай таклиф тушяпти деган кўп саволлар пайдо бўляпти?

– Сўрайверинг.

– Менга сиз ё ортиқча ишонч билдириб, бошқа ҳеч кимдан сўрай олмайдиган ёрдамни сўрамоқчисиз ёки менга нисбатан иғво ишлятасиз. Агар иғво қилаётган бўлсангиз, гапимиз яна қовушмайди.

– Яъни?

– Яъни биз яна тил топишолмаймиз. Сиз партия ташаббускори бўлиб қолаверасиз, мен эса шундай ташаббускор бўлмаслик йўлини излаётган одам бўлиб туравераман.

– Мен сизга нисбатан иғво қилмаслигимни қандай исботласам ишонасиз?

– Кўзимга тикилиб қарасангиз...

– Ана энди ўзаро ваколат қоғозларини алмашдик деб ҳисобласак бўлади».

– Пасторнинг қамоқхонада ўзини қандай тугтанлиги ҳақидаги маълумотларни олиб кўринг, – сўради Айсман плёнкани тинглаб бўлгач. – У ерда ўзини қандай тугтан, ким билан алоқада бўлган, маҳбуслар билан гапирган гаплари, нималарга қизикқан... Қисқаси, иложи борича, батафсилроқ

бўлсин.

... Бир соатдан сўнг тайёрлаб берилган жавоб уни хайратда қолдирди. 1945-йилнинг январь ойида пастор Шлаг қамоқхонадан озод қилинган экан. У СД фойдасига ишлашга розилик берганми ёки бошқа номаълум сабабларга кўра, уни озод қилишганми – ҳужжатлардан буни тушуниб олиш қийин эди. Шлаг озод қилинсин ва Штирлицнинг назорати остига берилсин, деган Шелленбергнинг оғзаки буйруғи бўлган экан. Бор гап шу.

Бошқа ҳеч нима йўқ. Айсман ўрнидан туриб, хонанинг у бурчагидан бу бурчагига юра бошлади, у ташвишга тушди ва ўзини ғалати сезди, ўзини ожиз ва заиф ҳис эта бошлади.

Яна ярим соат ўтгач, унга сўнгги ҳужжатни келтирдилар: Шлаг озод қилингандан кейин – у билан олтинчи бошқарманинг махсус айғоқчиси Клаус шуғулланган.

– Маълумотлар борми? – сўради Айсман.

– У штандартенфюрер Штирлиц билан бевосита алоқа боғлаган.

– Ёзувлар қолмаганми?

– Йўқ, – жавоб беришди, – операция манфаатини кўзлаб ёзув олиб борилмаган...

– Ўша айғоқчини топинг, – илтимос қилди Айсман. – Аммо шундай қилинган, буни фақат уч киши: сиз, мен ва ўша айғоқчидан бошқа ҳеч ким билмасин...

27. 02. 1945 (12 : 01)

Борман билан учрашувга Штирлиц машинасида, кўчалардан айланиб, ҳар эҳтимолга қарши кетига ҳеч ким тушмаганлигини текшириб шошилмай борарди. Шу учрашувдан умидвор эди, чунки қармоққа жуда мазали хўрак илинган эди. Штирлиц кетига биров тушган ёки тушмаганлигини бехосдан текширадиган бўлиб қолди; кейинги кунларда уни шубҳалантирадиган воқеа бўлмади, илгаригига ўхшаб ярим кечаси уйғониб кетгани ҳам йўқ. Илгари уйғониб кетган пайтларида вужуди билан ташвишни сезиб

тургандай бўларди. Шунда у чироқни ёқмай, узоқ вақт кўзини очганча ётаверарди, ўтган ҳар бир дақиқасини, ҳар бир киши, ҳатто сут сотувчи, метродаги тасодифий йўловчи билан гаплашган ҳар бир сўзини синчиклаб таҳлил қиларди. Чунки бу кишилар ҳам назорат остида бўлишлари ва у, тасодифан, ўзи билмай зарба остига тушиб қолиши мумкин эди. Шунинг учун ҳам Штирлиц машинада юришни афзал кўриб, ортиқча тасодифий учрашувлардан холи бўлиб юрарди: У дунёдан ўзини бутунлай ажратиб қўйиш ҳам бемаънилик бўлади деб ҳисобларди. Марказдан ҳар хил топширик келиши мумкин. Ана шунда юриш-туришни кескин ўзгартириб юборса, ўзини кузатиб юрганларни шубҳага солиб қўяди, рейхда ҳар бир кишини кузатиб юришлари Штирлиц учун сир эмасди.

У музейларда кўп бўларди. Биринчидан, музейларда одатда одам кам бўларди, хоналар акс садоли ва баланд, орқа томондан бирор кишининг келаётгани кўшни залдан эшитилиб туради. Иккинчидан, музейларда, кўпинча туман геста-посининг хабарчилари бўлган назоратчилар ишлайди ва у агар музейга борган бўлса, – у, одатда, ҳарбий формада борарди – ҳамма назоратчилар қачон, ким билан ва қанча вақт бўлганлигига гувоҳ бўлишлари мумкин. Музейларга СС одамлари кам боришини билиб, у атайлаб форма киярди, унинг дабдабали полковник унвонли кийими дарҳол кўзга ташланарди.

У майда-чуйда нарсалар устида ҳам синчиклаб ўйларди: унинг касбидаги одамлар, одатда, майда-чуйдаларда қўлга тушиб қолардилар. Ана шу майда-чуйдаларни олдиндан ўйлаб қўйиш уни кутқарарди. Чунки бу дунёда майда-чуйда нарсалар йўқ, фақат зийрак ва лапашанг одамлар бор, холос.

... Штирлиц беҳосдан кўзгуга қаради ва ҳайрон бўлиб, хуштак чалиб юборди: Курфюрстендам ёнида унинг кетига тушган «Вандерер» ҳамон келяпти. Штирлиц акселератор педалини куч билан босди, «Хорьх» тез юриб кетди. Штирлиц Александрплац томон ҳайдади, кейин Бергштрассега бурилди, қабристон ёнидан Ветераненштрассега ўтиб, орқа-

сига яна қаради, унинг кетидан тушган машина кўринмасди. Штирлиц яна бир марта шу йўлдан айланиб чиқди, ўзи севган «Дағал Готлиб» қовоқхонаси ёнидан ўтиб тўхтади – ҳали вақт бор эди.

«Агар улар яна кетимга тушишса, – ўйларди у, – демак, бирор ҳодиса юз берган. Нима юз бериши мумкин? Ҳозир ўтириб, коньяк устида ўйлаб кўраимиз...»

Бу қадимий қовоқхонани у жуда севарди. Шунинг учун ҳам «Дағал Готлиб» деб аталарди. Қовоқхона хўжайини меҳмонларини – уларнинг унвони, амали ва мавқеидан катъий назар – ҳаммани куйидаги сўзлар билан кутиб оларди:

– Келардилар-да, бесўнақай! Жононингни ҳам олиб келдингми – ёмон эмас... Нақ пиво бочкасининг ўзи, тўттироғи, қари сигирга ўхшайди!

Готлиб, айниқса, энг ҳурматли мижозларини кўпол сўзлар билан кутиб оларди. Аслида бу ҳурматсизликдан эмас, балки чуқур эҳтиромдан далолат беришини Штирлиц кейинроқ сеза бошлади.

Штирлиц Готлибнинг хаёл суриб турган пайтига тўғри келди. Шунда ҳам у:

– Сизом, тентак! Ўтир, нафсингни қондир... – деди.

Штирлиц унинг кўлини сиқиб қўйди, икки марка узатиб, четрокдаги, устун орқасидаги столча ёнига ўтирди. Устунга Макленбург балиқчиларининг беадаб ва ўта сўкинмишлари ёзиб ташланган эди. Булар саноатчиларнинг ёши ўтиб бораётган хотинларига жуда маъқул бўларди.

«Нима бўлиши мумкин? – ўйини давом эттирди у, коньяк ичар экан. – Алоқани кутмаётирман – бу томондан хотиржамлик. Эски ишларми? Янгиларини эплай олмаёптилар-ку – сабогаж кенгайиб бормоқда, Германияда бундай сабогаж ҳеч қачон бўлган эмас. Эрвинмикин? Тўхта... Узаттичини топиб олган бўлсалар-чи?»

Штирлиц тамакисини олди, жуда чеккиси келган бўлса ҳам, чекмай яна ёнига солиб қўйди.

Эрвин ва Кэт яшаган уй вайронасига боргиси келди.

«Мен катта хато қилдим, – тушунди у. – Ҳамма касал-хоналарни ўзим текшириб чиқишим керак эди – мабодо

ярадор бўлсалар-чи? Бекор телефонга ишондим... Борман билан суҳбатдан сўнг дарҳол шу иш билан шуғулланаман... У, албатта, келиши керак. Улар қаттиқ сиқувга олинганда, дарҳол демократлашиб қоладилар. Ишлари жойида бўлса, яқинларига йўлатмайдилар, тамом бўлаётганликларини сезганларида эса кўрқоқ, хушмуомала ва демократ бўлиб қоладилар. Ҳозир мен ҳаммасини, ҳатто Эрвин билан Кэт ишини кўя туришим керак. Аввал анави жаллод билан гаплашиб олай. Балки, «Вандерер»дан бекорга шубҳалангандирман?

У қовоқхонадан чиқиб, рулга ўтирди ва Инвалиденштрассега, табиатшунослик музейи томон йўл олди. У ерда «Нойе Тор» меҳмонхонаси олдида бир соатдан кейин уни Борман кутиши керак. Агар кетига одам тушган бўлса, ундан қутулиш учун вақт етарли. У дам-бадам кўзгуга қараб, машинасини секин ҳайдаб борди, орқада қора «Вандерер» кўринмасди.

«Балки, Шлаг билан бўладиган операция олдидан Шелленберг мени текширмоқчи бўлар? – ўйлаб қолди у. – Шундай бўлиши ҳам мумкин-ку. Балки, асаби бузиляптимикин?»

Штирлиц РХСА биносига кириш олдидан машинани четга чиқариб қўйди-да, анчадан бери мой кўрмаган, ёмғир ва тунги совуқдан шишган ўриндикқа ўтирди. Болалар асфальтда бомбадан қолган чуқурларни чаққонлик билан четлаб ўтиб, роликда учишарди. Штирлиц болалар юзини тер босганлигини кўрди, бу – очарчилик, дармонсизлик тери эди.

У яна ойнага қаради – йўқ, кўчада машинанинг қораси кўринмайди. Йўлкаларда тинчлик пайтидан фойдаланиб, хушчақчақ болалар ролик конкиларда учиб юрардилар. Доғ босган, сувоклари кўчган, иморатлар олдида одамлар навбатда туришарди: гўшт кутаётган бўлишса керак.

«Шу роликлар билан юракларини бутунлай ишдан чиқаришади-ю, бола фақирлар, – ўйларди у, – бечоралар нимани кўрди – кечалари бомбардимондан ваҳимага тушадилар, кундуз куни ўлардай чарчаб ролик учадилар ва доим

қоринлари оч: нонми, картошками ёки сосисками, қани энди, нима бўлса ҳам тўйиб-тўйиб есалар. Катталар курашининг энг даҳшатли оқибати – болалар қалби ва жисмининг шикастланишидир».

Штирлиц кўзини юмди ва шу онда кўз олдида Сашеньканинг равшан қиёфаси пайдо бўлди. Севган аёлларнинг қиёфаси видолашган ва учрашган пайтларда, айниқса, эса қолар экан. Неча йиллар ўтиб кетди, қанча-қанча одамлар ҳалок бўлди, давлатлар пайдо бўлди, сиёсат ўзгариб борди, эски дўстлар ғойиб бўлиб, янги дўстлар пайдо бўлди, аммо Сашеньканинг қиёфаси – ранги ўчган, чўчинкираган чеҳраси доим у билан бирга – кўзини юмди дегунча кўз ўнгида гавдаланади, видолашув пайтидагидек ўзгармай қолаверади.

«Аёлларда ҳис-туйғу эркаклардагига нисбатан кучлироқ бўлади. Уларда биз, эркаклардагидек фақат ақл ишлай-пермайди, балки тушуниб бўлмайдиган қандайдир бошқа ҳис-туйғулар иштирок этади, – деб хаёл сурарди Штирлиц. – Мен ўшанда бир йилдан кейин кўришамиз, деган эдим, у бўлса бошини қимирлатиб, худди кўрлардек кўзини юмиб, менинг юзимни синарди».

– Сашенька, – деди хўрсиниб Штирлиц, – дийдорингни кўрармиканман. Сашенька... «Унинг бир ўзи Сашка билан кўп қийналган бўлса керак... Бизда ана шунақа шир-шир этиб юрадиган роликлар йўқ эди, велосипедни эса кўриб, оғзимиз очилиб қоларди. Биз онг жиҳатдан бутун дунёдан ўзиб кетдик, ролик ва велосипед чиқаришда ҳам пайти келиб ўзиб кетсак керак... Шундай қилиб, Сашканинг отаси, ролик ҳамда велосипед ўрнида фақат онаси Сашенька ва китоблар бўлган, холос...»

Штирлиц шонилмай хаёл суриб ўтираверди, шу пайт у, бир томондан, маза қилса, иккинчи томондан, ташвишланарди, чунки Сашенька ва ўғли ҳақидаги хаёлга берилиш учун фақат бир неча дақиқа муҳлат қолган, кейин у бинога кириб, бир қават пастда жойлашган Мюллер қабулхонасининг эшигини тақиллатиши керак эди, у ерда эса ўз ҳаётидаги энг азиз нарсалар ҳақида ортиқ хаёл суролмайди.

У ерда жангчига айланиши керак ва агар жангчи жанг олдидан фақат шу жангга тааллуқли бўлмаган бошқа нарса-ларни унутмаса, енгилиши мумкин.

«Сабр қил, Катюша, – яна хаёлга ботди Штирлиц, – ўрнидан турар экан, – сен билан ҳали курашни давом эттирамиз, сени зулматдан қутқараман, ҳаммаси яхши бўлади, кичкинтойни ҳам тарбиялаб вояга етказасан».

Штирлиц шошилмай, роликларда пойга қилаётган рангпар, тер босган болаларга табассум қилиб, машинаси томон юриб борарди ва ўзини жангга тайёрлаб, Кэт ҳақида ўйларди.

«Фақат ўзимни ўзим алдамай, – ўйларди Штирлиц, машинага ўтирар экан. – Кэтни қутқараман деб қатъий ваъда қилмоқдаман. Муваффақиятга ишониш лозим – акс ҳолда ютқазмиш мумкин, аммо хомхаёлларга ҳам берилмаслик керак – бундай қилинса, калтак ейиш ҳеч гап эмас».

У моторни юргизди ва одатдагича машинасига мурожаат қилди:

– Қани, жўнадик, машинажон... Қани, кўчаларни яна бир айланиб чиқайлик, одамларга назар ташлайлик, баҳор ҳиди анқиётган тоза ҳаводан нафас олайлик, кейин Мюллернинг хузурига борамиз.

Штирлиц машинасини «Шарите» касалхонаси ёнига қўйди-да, касалхона боғи орқали Инвалиденштрассе кўчасидаги музей ёнига чиқди. Бу ерда жимжитлик: кўчада ҳеч ким йўқ. У атайлаб шу жойни танлаган эди – бу ердан ҳамма нарса қафтда тургандек кўриниб турарди.

«Айтгандек, улар ўз одамларини меҳмонхонага ҳам қўйишлари мумкин. Агар Борман Гиммлерга хабар қилган бўлса, шундай қиладилар. Агар хабар қилмаган бўлса, унинг одамлари, албатта, илмий ходимлар ниқоби остида меҳмонхонанинг нариги бетида юришлари керак...»

Штирлиц шў куни ҳарбий формасиз, бошида берет¹, бурнига катта шох суякли кўзойнак тақиб олган эди – уни узокдан таниб бўлмасди. Музейга киравериш хонасида

¹ Берет(ка) (италиянча) – гардишсиз, жияксиз енгил ва юмшоқ, ялпоқбош кийими.

Уралдан келтирилган катта малахит¹ ва Бразилиядан келтирилган аметист² турарди. Штирлиц ҳаммаша Бразилия аметист ёнида тўхтарди-ю, аммо Урал тошини томоша қиларди.

Кейин у шошилмай ойналари синиқ катта залдан ўтди. У ерда баҳайбат динозавр³ макети турарди. Бу жойдан туриб музей олдидаги майдон ва меҳмонхонани кузатиш жуда қулай эди. Йўқ, ҳамма ёқ жимжит, ҳатто ҳаддан ташқари жимжит. Штирлиц музейда бир ўзи эди – бунақада кўзга ташланиш осонроқ бўлади.

Шунинг учун кўп вақт томоша қилиш мумкин бўлган экспонат⁴ ёнида тўхтади: мия суяклари тараққиётининг ўн учта босқичи кўрсатилган эди бу ерда. Саккизинчи мия – павиан⁵, тўққизинчи – гиббон⁶, ўнинчи – орангутанг⁷, ўн биринчи – горилла⁸, ўн иккинчи – шимпанзе, ўн учинчи – одам мияси экан.

«Нега энди ўн учинчиси одам экан? Ҳамма нарса, ҳатто рақамлар ҳам одамга қарши-я, – ўзича қулиб қўйди у. – ўн иккинчиси, ўн тўртинчиси бўлса нима қиларди. Йўқ, худди ўн учинчиси эмиш... Ҳамма ёқда маймун, – ўйлашни давом эттирди у, горилла Бобби пўстини ёнида тўхтар экан. – Нега энди маймунларга шунчалик эътибор берилар экан-а?»

Тахтачага қуйидагилар ёзилган эди: «Горилла Бобби Берлинга 1928-йилнинг 29-мартда уч яшарлигида олиб

¹ Малахит (юнонча) – турли зийнат буюмлари тайёрлашда, шунингдек, мис олишда хомашё сифатида фойдаланиладиган тўқ яшил минерал; мис яшили.

² Аметист – сафсар ёки кўкиш сафсар рангли минерал, кимматбаҳо тош.

³ Динозавр (Dinosauria) – қирилиб кетган калтакесакларнинг катта оиласига мансуб судралиб юрвчилар. Мезозой эрасида яшаган. Танасининг узунлиги 20 сантиметрдан 30 метргача, оғирлиги 60 тоннагача бўлган.

⁴ Экспонат (лотинча: expositus – кўргазмага, томоша учун қўйилган) – музей ва кўргазмаларда намойиш қилинадиган, экспозицияга қўйилган нарса.

⁵ Павиан (немисча: Pavian – аҳмоқ) – мартишқалар кенжа оиласига мансуб тор бурушни маймунлар тури.

⁶ Гиббон (инглизча) – Шарқий Осиё мамлакатларида дарахтда яшовчи кичкина, одамсимон маймуннинг бир тури.

⁷ Орангутанг (лотинча: orang hulan – ўрмон одами) – одамсимон маймунлар уруғининг ягона тури.

⁸ Горилла (инглизча) – Ғарбий Африкада яшовчи йирик, кучли, одамсимон маймун.

келинган. 1935-йил 1-августда ўлган. Бўйи 1 метр-у 72 сантиметр, вазни 226 килограмм».

«Мундоқ қараганда шундай оғирлиги билинмайди ҳам, – ўйларди Штирлиц, пўстинни қайта-қайта томоша қилиб, – семизга ҳам ўхшамайди. Менинг бўйим баландроқ, вазним эса фақат етмиш икки кило».

У гўё маймунни узокдан кўрмоқчи бўлгандай орқасига тисланди. Бу ердаги катта ойнадан Инвалиденштрассенинг нариги бети кўриниб турарди. Штирлиц соатига қаради. Учрашувга йигирма дақиқа вақт бор.

Худди шу вақтда унинг олдига айғоқчи Клаус келиши керак эди. У бугун эрталаб котибият орқали унинг манзилига махфий телеграмма юборди. Унинг айғоқчилар билан музейда учрашиш одатини ҳамма биларди, бу нарса ҳозир унинг шу ерга келишини ҳам оқларди. Клаусни чақиришдан у икки мақсадни кўзлаганди: асосий мақсад: агар Борман хат ҳақида Гиммлерга айтган бўлса, унинг бунга ҳеч қандай алоқаси йўқлиги исбот қилинади ва иккинчи даражали мақсад – билвосита бўлса ҳам йўқолган Клаус ишига унинг мутлако дахли йўқлиги исботланади.

Штирлиц кейинги залга ўтди: Инвалиденштрасседа ҳали ҳам ҳеч ким йўқ эди. Бу залда у ўн саккизинчи асрда Веденшлосс ўрмонларидан топилган нодир бир экспонат олдиди тўхтади. Дарахт шаббалари орасидан кийик шохи ва мажақланган мия суягининг бир қисми чиқиб турарди: баҳорги севги жанглариди бу кучли ҳайвон рақибини сузаман деб, ўзини дарахт танасига бориб урганга ўхшайди...

Штирлиц бир тўп одамларнинг гаплашиб ва ташир-тупур қадам ташлаб келаётганларини эшитди. Аввал: «Қуршов!» – деган фикр ўтди хаёлидан. Кейин болалар овозини эшитиб, орқасига қаради: эски, аммо зеб бериб мойланган эркаклар пойабзалини кийган ўқитувчи аёл ўқувчиларни, – олтинчи синф болалари бўлса керак, – шу ерга ботаника дарсини ўтишга олиб келган экан. Болалар тўполон қилмай, оғизларини очиб, экспонатларни томоша қилардилар, уларнинг пичир-пичир гаплари ташвишли эди.

Штирлиц болаларга назар ташлади. Уларнинг юзи

рангсиз, бурунлари киртайган, кўзларида болаларга хос ажойиб хушчақчақлик ва шўхлик кўринмасди. Улар ўқитувчининг гапларини диққат билан, худди катталардек тинглашарди.

«Нега бу халқ шунчалик лаънатга учрамаса? – ўйларди Штирлиц. – Бемаъни ғоялар, ҳатто болаларни ҳам кексаларга хос ваҳимага солганлигининг сабаби нимада? Нега энди шоколад, сардин ва пишлоқларни ортиғи билан бункерларга ортиб олган немисларнинг аҳмоқона мафкуриси ана шу назик болаларни қалқон бўлишга мажбур этмоқда? Бу болаларни, янашдан асл мақсад – фюрер буюқлари учун қурбон бўлишдир деган кўр-кўрона ишонч руҳида тарбиялаган ким? Шуниси, айниқса, даҳшатли».

Соат бирдан беш дақиқа ўтгач, Штирлиц эҳтиёт эшикдан чиқиб кетди. Меҳмонхона ёнида ҳам ҳеч ким йўқ эди. У кўча айланиб Шпрее бўйига чиқиб, машинасига ўтирди-да, ўл идораси – СД га жўнади. Қайтаётганда ҳам бирортаси кетига тушганлигини сезмади.

«Нима гап ўзи? – ўзига ўзи савол берди у.

– Жуда галати бўлди-ку. Агар Борман кутган бўлса, мен уни пайкашим турган гап эди. Кетимга ҳеч ким тушмаган, ўзимча ваҳима қилиб юрибман, холос...»

... Борман бункердан чиқолмаган эди: фюрер нутқ сўзлади, залда одамлар гавжум, у эса фюрернинг чап томонида, унинг орқасида турарди. Нутқ пайтида кетолмади. Бундай қилиш аҳмоқлик бўларди. Унда хат ёзган кишини кўриш нияти бор эди. Аммо бункердан фақат соат учдагина бўшаб чиқди.

«Энди уни қаердан топаман? – ўйларди Борман, партия идорасига қайтар экан. – У билан учрашсам, ҳеч нима йўқотмас эдим, лекин учрашмай, кўп нарсадан маҳрум бўлдим».

«МЮЛЛЕРГА

Мутлақо махфий. Бир нусха босилган.

ВКР 821-номерли «Хорьх» маркали автомобилни Ветераненштрасседан кейин кузатишининг иложи бўлмади. Афтидан, ҳайдовчи кузатаётган машинани сезиб қолган

кўринади. Мотор кучли бўлишига қарамай, сизнинг кўрсатмангизга биноан унинг кетидан бормадик. ВКР 821-«Хорьх» қайси томонга кетганлигини Н-2 га хабар қилиб, ўз базамизга қайтиб келдик.

Д-8».

«МЮЛЛЕРГА

Мутлақо махфий. Бир нусха босилган.

Ходимларим ВКР 821-рақамли «Хорьх» маркали машинани кузатишни давом эттириб, соат 12. 27 да шу автомобиль эгаси табиатишунослик музейига кирганлигини аниқладилар. Сиз кузатув объектнинг ихтисос жиҳатдан тайёргарлиги кучли эканлиги ҳақида бизни олдиндан огоҳлантирганлигиниз туфайли мен музейга бир ёки икки одам киритишни лозим кўрмадим. Менинг айгоқчим Ильзе музей залида дарс ўтказиши учун олтинчи синф ўқувчиларини олиб борди. Ильзе махфий кузатуvidан кейин объектнинг ҳеч ким билан учрашмаганлиги аниқ бўлди. Объектнинг қайси экспонатлар олдида кўпроқ тўхтаганлигини кўрсатувчи график режа илова қилинади.

Объект музейдан соат 13. 04 да музей ходимлари юрадиган эҳтиёт эшикдан чиқиб кетди.

В-192».

27. 02. 1945 (15 :00)

Мюллер ахборотларни жилдга солиб, телефон гўшагини кўтарди.

– Мюллер эшитади, – деди у.

– Ўртоқ Мюллерга ўртоқ Шелленбергдан салом, – ҳазиллашди сиёсий махфий кузатув хизмати бошлиғи. – Ёки сизни «жаноб» деб атасам маъқулроқми?

– Менга кўпроқ «Мюллер» деб мурожаат қилингани маъқулроқ, – деди гестапо бошлиғи. – Лўнда, оддий ва чиройли... Хўш, қулоғим сизда, дўстим.

Шелленберг телефон гўшагини кафти билан бекитиб,

Штирлицга қараб қўйди.

– Ҳа, тўғриси айтиверинг, бўлмаса, тулкидек ҳийла ишлатади, – деди Штирлиц.

– Дўстим, олдимга Штирлиц келди, ёдингизда бўлса керак у... Ёдингиздами? Унда жуда ҳам яхши. У бироз ҳаяжонланяпти: унинг кетига жиноятчилар тушган бўлса керак, ўрмонда бир ўзи яшайди-да ёки сизнинг одамларингиз уни кузатиб юришибди. Шунини аниқлашга ёрдамлашиб юбормайсизми?

– Автомобилининг маркаси қанақа? – сўради Мюллер, жиддий боғлиқ ахборотни олар экан.

– Автомобилининг маркаси қанақа? – сўради Шелленберг яна гўшакни кафти билан беркитиб.

– «Хорьх».

– Гўшакни кафтингиз билан бекитманг, – деди Мюллер. – Штирлицнинг ўзи гўшакни олсин.

– Ойнаи жаҳонмисиз дейман? – сўради Шелленберг.

– Албатта.

Штирлиц гўшакни олиб:

– Хайль Гитлер! – деди.

– Саломат бўлинг, дўстим, – жавоб берди Мюллер. – Машинангизнинг рақами тасодифан ВКР 821 эмасми?

– Худди шундай, обергруппенфюрер...

– Қаерда кетингизга тушишди? Курфюрстендамдами?

– Йўқ, Фридрихштрасседа.

– Улардан сиз Ветераненштрасседа қочиб кутулдингизми?

– Худди шундай.

– Уларни кўрдингизми?

– Албатта.

Мюллер қаҳ-қаҳ уриб кулиб юборди:

– Мен уларнинг калласини оламан – шу ҳам иш бажариш бўлди! Хавотирланманг, Штирлиц, кетингизга жиноятчилар тушмаган. Ўрмонингизда тинчгина яшайверинг. Бизнинг одамларимиз эди. Улар бир жанубий америкаликнинг сизникига ўхшаган «Хорьх» машинаси кетига тушишлари керак эди. Қандай яшаб келган бўлсангиз,

ЖАХОН АЛАБИЁТИ ДУРДОНАЛАРИ

ЮЛИАН СЕМЁНОВ

БАҲОРНИНГ ЁН ЕТТИ ЛАҲЗАСИ
(роман)

Таржимон:
Туйғун **Валиев**

Нашрга қайта тайёрловчи:
Эргашбой **МАТЁҚУБОВ**

Масъул муҳаррир:
Лолахон **ҚЎЗИБОЕВА**

Қўшимча изох ва иқтибосларни киритувчи:
Эргашбой **МАТЁҚУБОВ**

Мусахҳих:
Лолахон **ҚЎЗИБОЕВА**

Компьютерда саҳифаловчи:
Эргашбой **МАТЁҚУБОВ**

Лицензия рақами АІ № 193, 2011. 05. 10. да берилган.

Босишга 2018 10.04. йилда рухсат этилди. Бичими – 84x108 1/32.

Босма табағи – 12,5. Гарнитура – «Times New Roman».

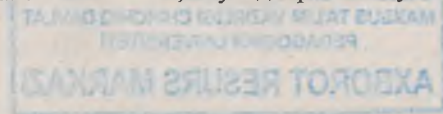
Қоғоз – офсет босма. Адади – 1200 нусха.

Буюртма рақами –19.

Баҳоси келишилган нарҳда.

“ADAD-PLYUS” МЧЖ босмаҳонасида чоп этилди.

Манзил: Тошкент, “Бунёдкор” шох кўчаси 28-уй. 100097

ЖАҲОН АДАБИЁТИ ДУРДОНАЛАРИ

Юлиан СЕМЁНОВ

**БАҲОРНИНГ
ЎН ЕТТИ ЛАҲЗАСИ**

Кўлингиздаги ушбу китоб рус адиби Юлиан Семёнов қаламига мансуб «Семнадцать мгновений весны» романининг Туйғун Валиев томонидан «Баҳорнинг ўн етти лаҳзаси» номи остида таржима қилинган кўринишидир.

Асарда фашистлар империясининг охири кунлари тасвирланган. Фашистлар ўзларининг ёвуз ниятларини амалга ошира олмадилар. Лекин сўзсиз таслим бўлишга ҳам рози эмаслар. Бундай вазиятда жосуслар фаол ҳаракат қиладилар. Рус жосуси Штирлиц (Максим Максимович Исаев) бундай ҳолатда қандай ишларни амалга оширганлигини ушбу китобни ўқиш давомида билиб оласиз.

ISBN 978-9943-5684-2-6

9 789943 568426